

ADVERTIMENT. La consulta d'aquesta tesi queda condicionada a l'acceptació de les següents condicions d'ús: La difusió d'aquesta tesi per mitjà del servei TDX (www.tesisenxarxa.net) ha estat autoritzada pels titulars dels drets de propietat intel·lectual únicament per a usos privats emmarcats en activitats d'investigació i docència. No s'autoritza la seva reproducció amb finalitats de lucre ni la seva difusió i posada a disposició des d'un lloc aliè al servei TDX. No s'autoritza la presentació del seu contingut en una finestra o marc aliè a TDX (framing). Aquesta reserva de drets afecta tant al resum de presentació de la tesi com als seus continguts. En la utilització o cita de parts de la tesi és obligat indicar el nom de la persona autora.

ADVERTENCIA. La consulta de esta tesis queda condicionada a la aceptación de las siguientes condiciones de uso: La difusión de esta tesis por medio del servicio TDR (www.tesisenred.net) ha sido autorizada por los titulares de los derechos de propiedad intelectual únicamente para usos privados enmarcados en actividades de investigación y docencia. No se autoriza su reproducción con finalidades de lucro ni su difusión y puesta a disposición desde un sitio ajeno al servicio TDR. No se autoriza la presentación de su contenido en una ventana o marco ajeno a TDR (framing). Esta reserva de derechos afecta tanto al resumen de presentación de la tesis como a sus contenidos. En la utilización o cita de partes de la tesis es obligado indicar el nombre de la persona autora.

WARNING. On having consulted this thesis you're accepting the following use conditions: Spreading this thesis by the TDX (www.tesisenxarxa.net) service has been authorized by the titular of the intellectual property rights only for private uses placed in investigation and teaching activities. Reproduction with lucrative aims is not authorized neither its spreading and availability from a site foreign to the TDX service. Introducing its content in a window or frame foreign to the TDX service is not authorized (framing). This rights affect to the presentation summary of the thesis as well as to its contents. In the using or citation of parts of the thesis it's obliged to indicate the name of the author

LA CONSTRUCCIÓ DE LA MUNTANYA DE MONTJUÏC

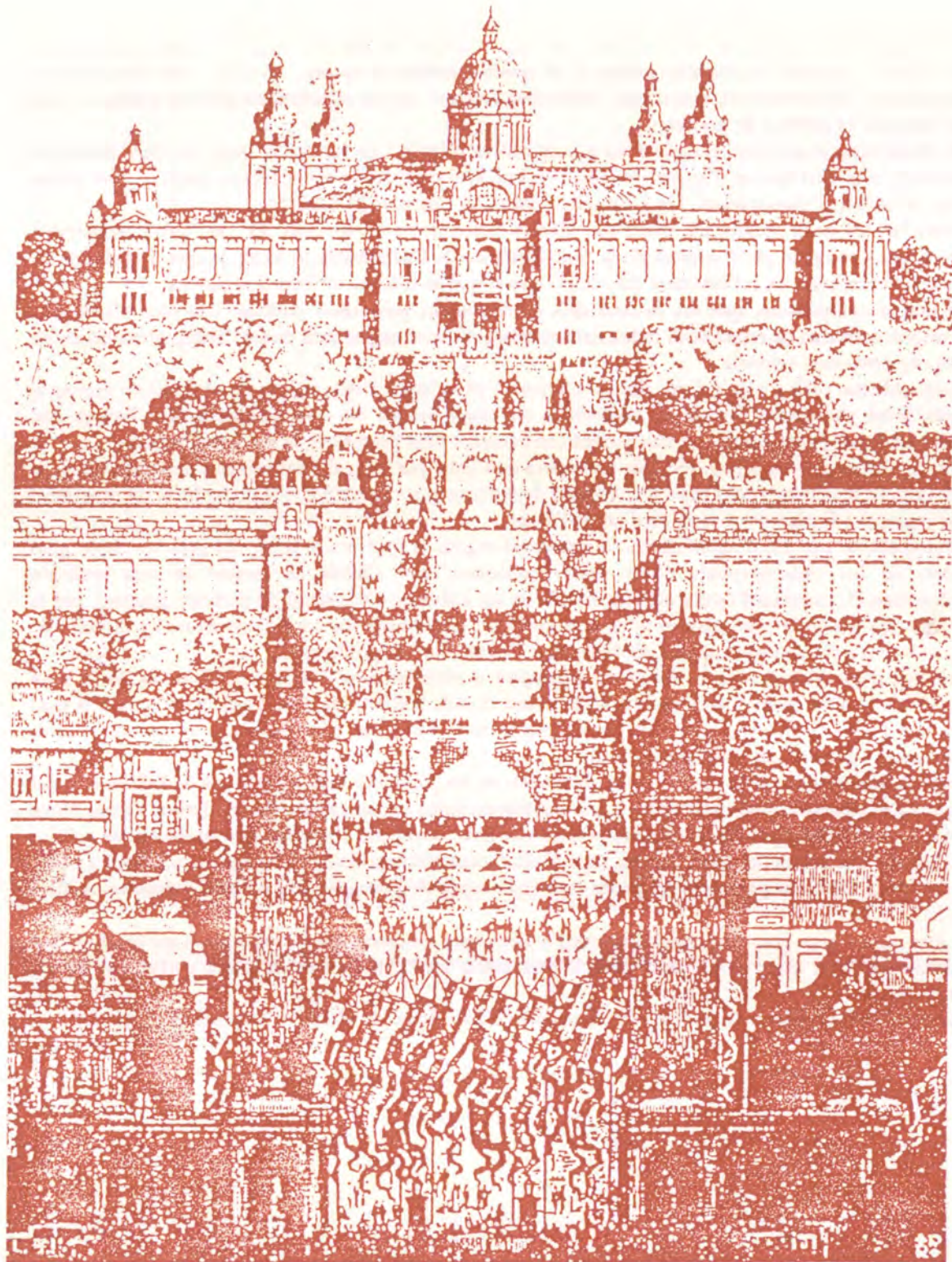
Tesi Doctoral
Estanislau Roca i Blanch

Director: Joaquim Sabaté i Bel

Departament d'Urbanisme i Ordenació del Territori. ETSAB U.P.C.
Barcelona, abril de 1993

R. 31141

La primera gran transformació: de l'Exposició de les Indústries Elèctriques a la gran Exposició Internacional de 1929.

Mentrestant s'anaven bastint a diferent ritme els barris de les falces de la muntanya, anava prenent cos la idea de fer una segona Exposició Universal a Montjuïc ¹²⁹.

L'any 1905, Francesc d'A. Mas, directiu del Foment del Treball Nacional, després de la seva visita a l'Exposició de Lieja, reivindica una nova exposició a Barcelona, coincidint amb l'eslogan electoral de Josep Puig i Cadafalch "A votar por la Exposición". La nova administració municipalista de Barcelona, amb representants de la Lliga Regionalista des de les eleccions de 1901 i amb major representació des del 1905, que és quan alhora tenen important majoria a les diputacions i presència al Parlament de Madrid, es convertirà en veritable motor per tirar endavant els treballs per a la celebració del Certamen. Tal i com destaca Ignasi de Solà Morales, la doctrina amb la qual els polítics com Cambó, Vidal i Guardiola o Puig i Cadafalch s'enfronten als problemes de l'Ajuntament de Barcelona correspon a una concepció moderna de la funció pública municipal.

Les principals societats econòmiques de Barcelona recolzaran l'organització de la segona Exposició. Juntament amb una ponència de regidors de la ciutat, el juliol de 1907 es féu la primera reunió de la comissió d'estudi per a la celebració a Barcelona d'una segona Exposició Universal, convocada per la presidència de Foment del Treball Nacional a instàncies de Mas, a la qual assistí l'Alcalde de Barcelona, així com representants de la Diputació. En aquesta comissió hi eren representats tots els organismes i entitats que havien participat en la reunió constituent. Quatre mesos després, el 16 de novembre, la burgesia nacionalista es responsabilitzà plenament del projecte, en constituir-se el comitè d'estudis definitiu presidit per Lluís Muntadas, que també era president de Foment ¹³⁰.

¹²⁹"La Ciutadella havia sigut enderrocada per a celebrar-hi als terrenys que havia ocupat l'Exposició Universal de 1888. Desapareguda la Ciutadella, només Montjuïc recorda als barcelonins l'amenaça militar. Les il·lusions de conquerir Montjuïc per a la ciutat i de celebrar-hi una segona Exposició Universal apareixen unides amb tota naturalitat des del mateix 1888". Enric Granell i Miquel Usandizaga: Vista panoràmica de Montjuïc i Barcelona. Montjuïc Olímpic. Barcelona 1992. Oficina Olímpica de l'Ajuntament de Barcelona i Col·legi Oficial d'Arquitectes de Catalunya.

¹³⁰J. Emili Hernandez-Cros i Miquel Usandizaga. L'Exposició de la Muntanya perduda, precisions sobre la urbanització de Montjuïc, 1859-1929. Grans temes de l'Avenç nº 3

"L'administració municipal decimonònica va tenir sempre un alcanç limitat. Les competències municipals s'entenen bàsicament exteses a un nombre limitat de serveis. Vialitat, amb les obres de sanejament i d'il·luminació, control de l'edificació i alguns serveis relacionats amb els consums -com per exemple la política de mercats-.

Els altres tipus d'activitats corresponien a la iniciativa privada i en tot cas al lliure joc de l'oferta i la demanda, a la qual havien d'ajustar-se també els que avui considerem típics sectors públics, com poden ésser la sanitat, l'ensenyament i la promoció cultural, el transport i l'habitatge.

Doncs bé, els nous polítics del partit que Maurin denominaria en els anys 30, el "partit industrial", tenien una concepció molt diferent de la funció pública de l'administració local, ja que li atribuïen un àmbit de competències infinitament més ampli que el que se li havia atribuït fins llavors.

Un nou municipalisme, que era la base dels corresponents programes polítics, i la idea d'una gran metròpoli com eina de creixement industrial i de modernització esgronada de tot l'Estat, constituïren els seus objectius més evidents.

Municipalisme volia dir en primer lloc, una inversió de la balança dels poders en el sentit de primar el poder local en relació al central, atribuint-li un ampli ventall de responsabilitats fins llavors mal gestionades pel poder central, o simplement considerades com pròpies de la iniciativa privada.

Municipalisme era, en segon lloc, una concepció de l'Estat per la qual l'enfortiment dels municipis es convertia en el primer graó i bàsic d'una escala de mesures per a recomposar el poder local, el provincial o el regional i finalment el de la totalitat de l'Estat.

Municipalisme per últim significava una concepció segons la qual era a partir del projecte de la gran ciutat, de les ciutats-capitals d'una regió econòmica, que s'havia de pensar en una veritable modernització, canviant l'òptica clàssica basada en les activitats d'extracció de recursos primaris per la idea de que era en la concentració de la gran ciutat on es produïen les condicions de racionalització de la producció i del consum capaçes de dinamitzar l'economia i la producció.

Serà des d'aquestes posicions des d'on començarà a obrir-se camí tota una imageria de la gran Barcelona. La Barcelona imperial de la qual parlarà Prat de la Riba, i la nova París del Migdia a la qual apel·larà Puig i Cadafalch, seran imatges retòriques de la Barcelona metropolitana que aquests polítics imaginaran i proposaran programàticament.

Amb tot això no feien sinó aproximar-se als models de les polítiques urbanes que des de l'últim terç del Segle XIX, s'havien obert camí en les grans capitals europees i americanes - París, Berlin, Viena, Nova York, i que havien sigut els punts de referència estudiats, coneguts, contactats per aquests nous polítics catalanistes que volien per Barcelona un futur similar, com centre poderós de tot tipus d'activitats a partir de les quals havia de generar-se el poder econòmic capaç de potenciar una política regeneracionista i modernitzadora.

La idea de fer una gran Exposició Universal a Barcelona va entrar des de molt aviat en el programa d'aquests polítics, que varen entendre que la gran ciutat era l'eina fonamental per a portar a terme els seus projectes".

Ignasi de Solà-Morales. Exposición Internacional de Barcelona. 1914-1929. Arquitectura y ciudad.

de la muntanya militar al parc de la muntanya

Per aquest gran projecte es crearen diverses ponències de treball per tal de cercar alternatives d'emplaçament, mitjans econòmics i propaganda. Es va creure convenient obrir una gran informació del que podia representar la seva realització a tots els nivells, alhora que era una gran aposta política de la Lliga.

A part de l'opció d'emplaçament a la falda de Montjuïc, se'n plantegen d'altres, com el Parc de Barcelona, la de la plaça de les Glòries (hom diu que el propi Puig i Cadafalch hi havia elaborat estudis), el litoral de Llevant, vora del Besòs, Alts d'Horta, Muntanya Pelada, Camp d'En Galvany, Pedralbes - Esplugues, Pla del Llobregat i Litoral de ponent ¹³¹.

Montjuïc era l'únic lloc que podia donar resposta a les condicions que s'havia imposat per l'emplaçament de l'Exposició. Segons l'arquitecte delegat del Foment de les Arts Decoratives que participà en la comissió, Vega i March, l'Exposició "debe ser bella por si misma, por su emplazamiento, por el panorama que descubra, por los elementos naturales que de ella formen parte, por la accidentación, por la proximidad del mar..." ¹³² afegint que l'àmbit havia de tenir una superfície d'un milió de metres quadrats, s'havia de trobar prop del mar, no massa lluny del centre, connectat a una o dues de les grans vies de la ciutat, que els mitjans de transport de Barcelona, carreteres, ferrocarril, ... contribuïssin sense massa problemes a satisfer els serveis de càrrega i descàrrega del recinte que el servei de transport dels visitants fos fàcil, variat i econòmic i que no hi faltés l'aigua potable i l'aigua per a usos industrials.

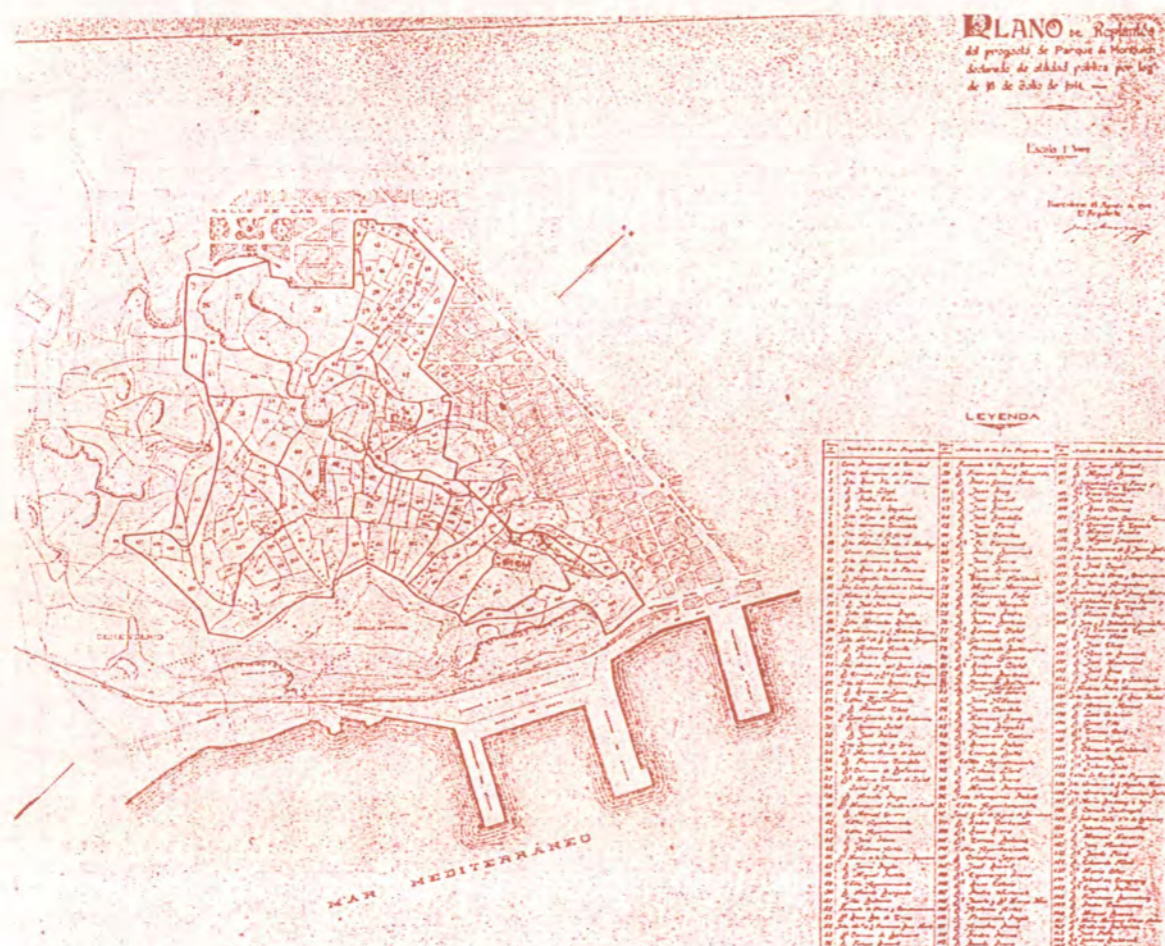
Malgrat que Montjuïc reunís les millors condicions, l'emplaçament va ésser motiu de discussió. Així el propi Francesc Cambó essent regidor de l'Ajuntament de Barcelona per la Lliga Regionalista ens explica en les seves memòries, la gran dificultat que va tenir per convèncer els demés membres de la Junta de l'Exposició perquè es celebrés a Montjuïc ¹³³.

¹³¹ La Veu de Catalunya 1/5/1914.

¹³² "Informe acerca de la celebración de una segunda Exposición Universal de Barcelona, redactado por D. Manuel Vega March, arquitecto delegado del Fomento de las Artes Decorativas en el Comité de Estudios para la celebración de dicha Exposición". Publicat a "Arquitectura y Construcción" (Barcelona, desembre de 1909).

¹³³ Els comissaris de l'Exposició eren l'industrial i regidor de l'Ajuntament Joan Pich i Pon i el regidor Francesc Cambó. Francesc Cambó ens comenta a les seves memòries: "Quan jo vaig proposar Montjuïc com a emplaçament de la futura Exposició, els vocals de la Junta quedaren com astorats. Cap d'ells no s'atreví a tractar-me de boig, però tampoc cap d'ells no deixà de fer-hi alguna observació: que passarien molts anys abans d'obtenir l'autorització del ram de Guerra, que no es pot fer una Exposició sense un fàcil accés, que la preparació del terreny, del solar de l'Exposició, demanaria molts anys i infinitat

de la muntanya militar al parc de la muntanya

"Plànol de replanteig del projecte del parc de Montjuïc declarat d'utilitat pública per la Llei de 16/7/1914". Inicis de la Urbanística Municipal de Barcelona.

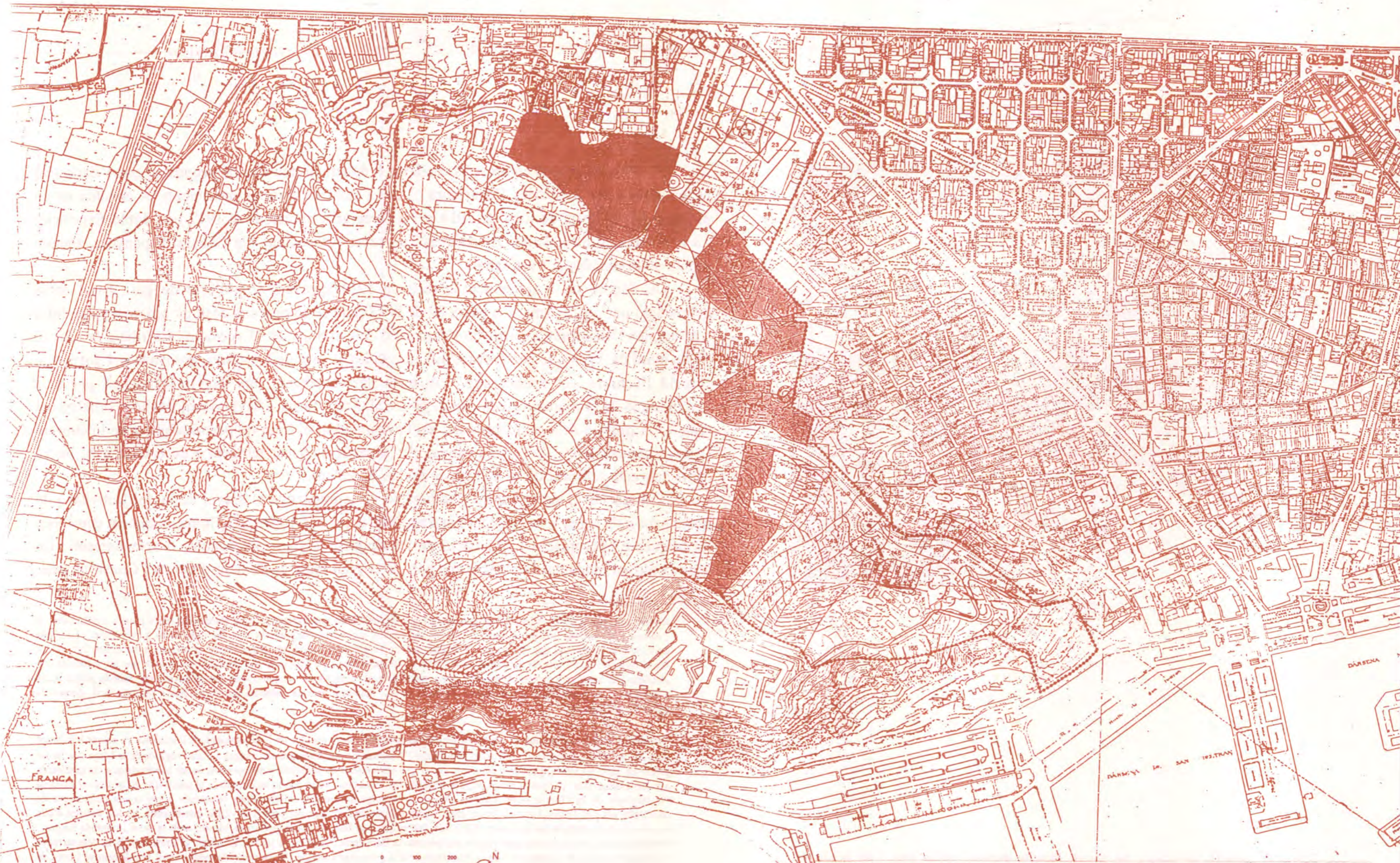
El 1913 un grup d'empresaris catalans, li donen un nou impuls proposant que l'Exposició es dediqués a les Indústries Elèctriques. Així i amb les gestions municipals es conclou en un projecte de llei del 5 de juny de 1914 per a celebrar a Barcelona el 1917 una doble Exposició: La Internacional d'Indústries Elèctriques i les seves Aplicacions i la General Espanyola, aquesta última de caire artístic i artesanal.

De l'acord de l'Ajuntament d'abril de 1914 aprovant el projecte de parc basat en la delimitació que Josep Amargós havia fet de la "Zona que se propone destinar a parques i jardins a Montjuïc" elaborada a partir de l'aprovació dels estatuts de l'Exposició, s'arribà a la Llei de 16 de juliol de 1914 que declarava d'utilitat pública el parc de Montjuïc, aprovada pel govern de Madrid l'octubre del mateix any. Aquesta llei constitueix una fita trascendental per a la incorporació de la muntanya a la ciutat, ja que així com fins ara havíem exposat com l'ombra del castell i la pressió dels propietaris del sòl havien definit el límit de permissibilitat de l'ocupació i l'aprofitament privat de la muntanya,¹³⁴ a partir d'aquest moment i en endavant hi ha un canvi de visió definitiu de la muntanya des de Barcelona.

S'obren noves perspectives d'utilització de la muntanya al servei de la col·lectivitat i de poder gaudir de superfície suficient per a acollir l'Exposició Universal. Immediatament comencen les tasques d'expropiació i adquisició de les finques, ja sigui per compra o arrendament. En aquesta última modalitat hi trobem una part de la gran finca de Foment d'Obres i Construccions.

de milions; que mai no s'havia vist que es fes una Exposició en una muntanya, que Barcelona tenia planes esplèndides on l'esforç i la despesa serien mínims... Abans de pendre cap acord convinguérem a fer una visita a Montjuïc. La visita curiosament preparada per Amargós, la bellesa del dia i l'art de seducció que per a certes ocasions, m'ha donat Déu, varen fer el miracle: quasi tots els membres de la Junta s'entusiasmaren amb Montjuïc i es deixaren convèncer per les solucions que jo ofería per a resoldre les positives dificultats que el projecte presentava. La veritat és que jo havia pres cura de portar abans a Montjuïc, separatament, alguns membres de la Junta. Aquesta tasca de seducció individual havia fet més fàcil, després la seducció col·lectiva".

¹³⁴ Francesc Cambó ens explica en les seves memòries com ell, essent regidor de l'Ajuntament de Barcelona va actuar hàbilment perquè l'acció dels propietaris fracassés i en deixar l'Ajuntament, tenia sempre encarregat a algun regidor de la Lliga que, sense parlar-ne amb els altres, procurés com fos, evitar que els terrenys de Montjuïc s'alliberessin de les servituds que els mantenien a preus assequibles, perquè la ciutat pogués adquirir-los. Continua dient que hi havia, però, el perill que en qualsevol moment un Ministre de la Guerra o un Cap de Govern que volgués complaure Barcelona, renunciés a les zones polèmiques de Montjuïc, els propietaris haurien fet un gran negoci i Barcelona, en lloc del parc meravellós que té avui, tindria damunt d'ella la més abjecta barriada de la ciutat: El Poble Sec enfilant-se fins als glacis per a exhibir-se, amb la seva immunda lletgesa, als ulls de tots els estrangers que vinguessin per mar a Barcelona. Així es va poder mantenir el preu molt baix dels terrenys i facilitar la tasca de recuperació de la muntanya com a gran parc i seu de l'Exposició Universal en el sector central i nord de la muntanya amb l'obtenció de la declaració d'utilitat pública del parc per la Llei de 16/7/1914.

Delimitació de l'estructura de la propietat, l'any 1914, de la zona que es volia destinar a parc, amb indicació de les finques que ja eren de propietat municipal. (V. Martorell, E: 1/10.000).

de la muntanya militar al parc de la muntanya

Amargós en un plànol de replanteig del parc i de la seva delimitació referida a la Llei 16/7/1914 deixava fora una bona part de la Urbanització Rural, i els parcs de la Gran Via i l'immediat al cementiri, restant definitivament oblidat l'Eixample de la Fransa a l'entorn de la cruïlla de la Gran Via de les Corts Catalanes i de l'avinguda del Paral.lel. Aquest àmbit seria ocupat per l'Exposició i el nou accés a Montjuïc des de la Plaça d'Espanya.

L'Ajuntament, poc a poc, anava adquirint finques a la muntanya, havent iniciat aquella tasca el 1908, amb la compra de la finca Pubill per destinar-la a jardí. La Llei de 16 de juliol de 1914 que decretava la necessitat de l'ocupació de les finques afectades pel Parc Municipal de Montjuïc va permetre agilitzar l'ocupació municipal dels terrenys, mitjançant el procediment d'adquisició per justipreu, al que en ocasions s'hi arribava a partir de l'incoació d'un expedient d'expropiació, constituint uns expedients prou complexos. L'Ajuntament nomenava un perit i notificava al propietari la nova situació jurídica de la finca. El propietari normalment nomenava un altre perit, i entre els dos arribaven a un acord de valoració de la finca i certificaven finalment que amb motiu de l'obra d'utilitat pública del Parc de Montjuïc s'havia d'ocupar la finca de referència ¹³⁵. Segons Francesc Cambó, en cap ocasió es va arribar a l'expropiació ¹³⁶.

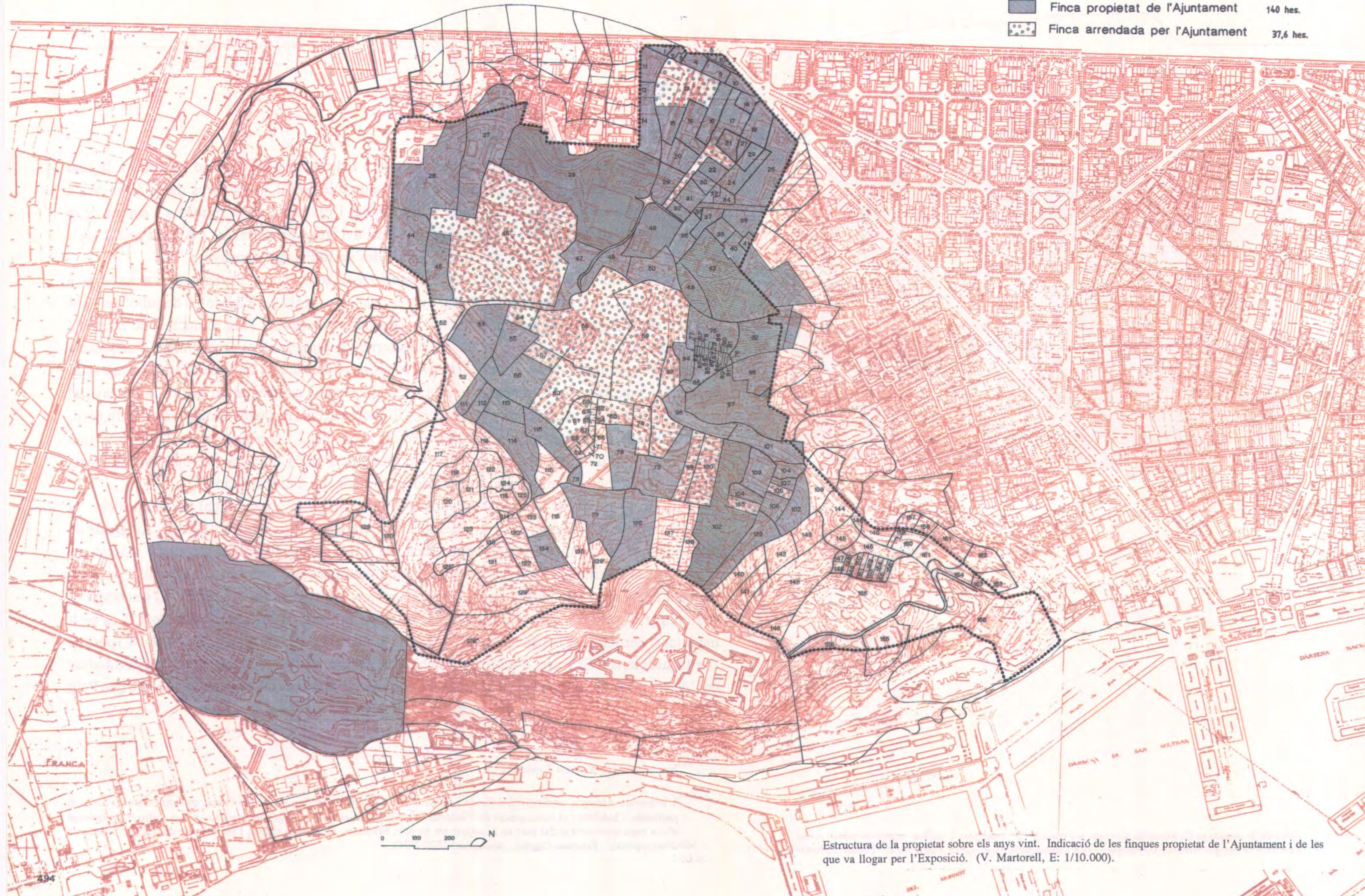
El propi Amargós ben aviat formulava el projecte de la via principal de l'Exposició "el conegut passeig K" (l'actual eix viari Marquès de Comillas - Avinguda de l'Estadi - Avinguda de Miramar) que arrencant de la part baixa, junt a la futura Avinguda Maria Cristina i seguint per la plataforma intermèdia arribava a Miramar amb suau pendent, amb una secció a mig vessant, vorejant les pedreres de ponent i connectant les millors explanades de Montjuïc. El seu traçat es veu obligat per l'estret coll que havien deixat les pedreres de la Fuxarda i de Safont, i és molt important, perquè serà la base a partir de la qual, treballaran tots els protagonistes de l'Exposició i de la jardineria. Es tracta d'un traçat semblant al primer Passeig "K" que Amargós va dibuixar en l'Avantprojecte de Passeigs i Urbanització Rural de la Muntanya, adaptat al nou ordre que Puig i Cadafalch defineix en la seva proposta per l'Exposició.

¹³⁵Vegi's Annex 1 d'aquest Capítol.

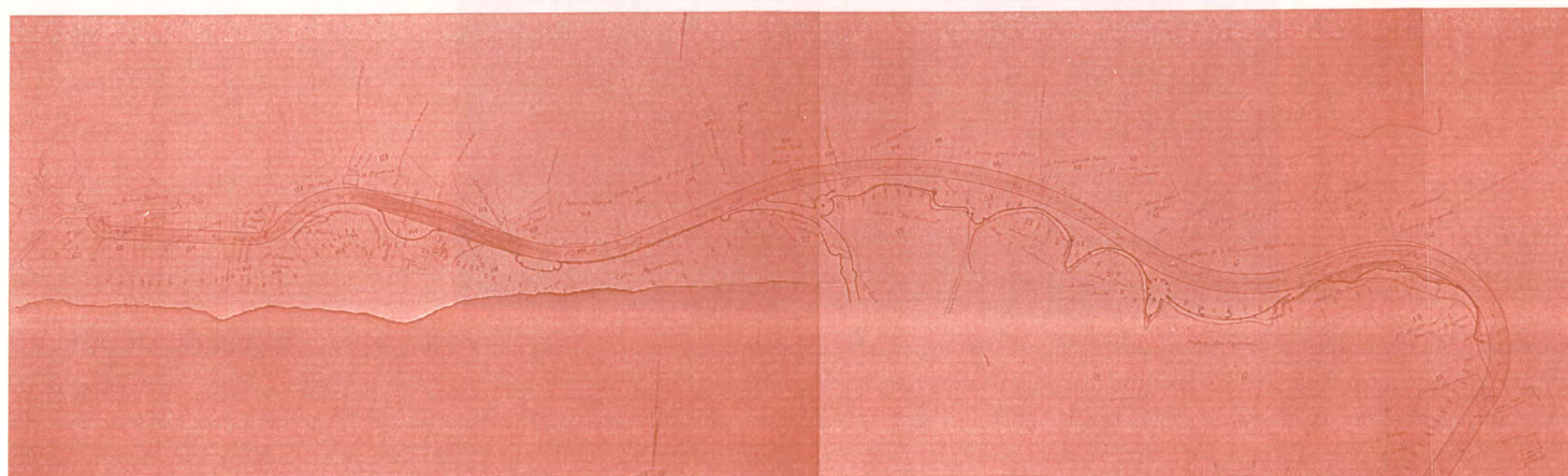
¹³⁶L'arquitecte Amargós va dirigir la delicada i difícil tasca de l'expropiació dels sòls: entre l'arma que ens donava la Llei i la paciència, l'habilitat i el coneixement de l'historial de cada finca que tenia Amargós feu possible que es realitzés l'adquisició d'una zona considerable del parc de Montjuïc per un preu baixíssim, en un termini breu i sense haver de tramitar expedients d'expropiació". Francesc Cambó. Memòries (1876-1936)

ESTRUCTURA DE LA PROPIETAT ALS ANYS VINT

- Finca propietat de l'Ajuntament 140 hes.
- Finca arrendada per l'Ajuntament 37,6 hes.

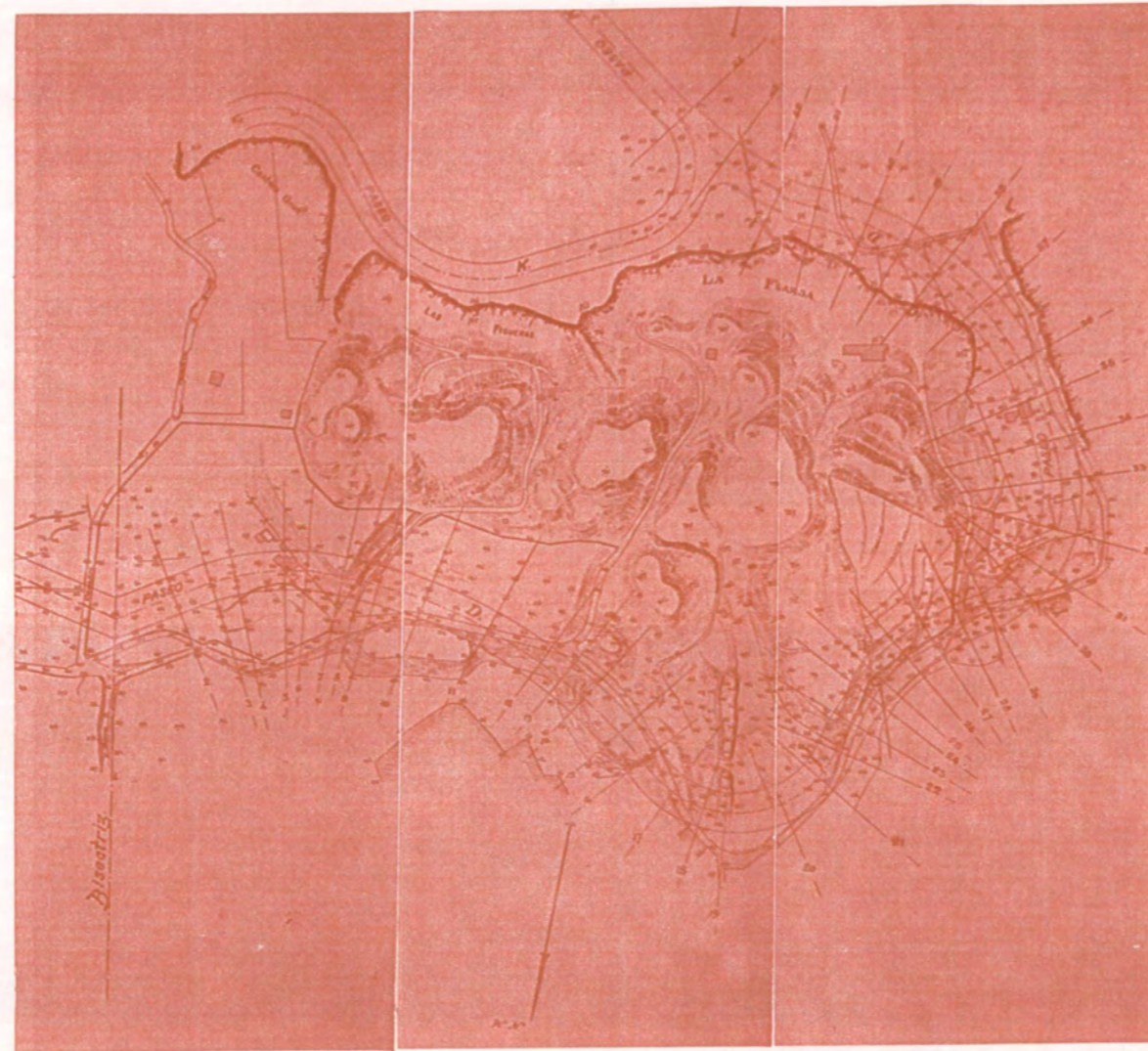

Estructura de la propietat sobre els anys vint. Indicació de les finques propietat de l'Ajuntament i de les que va llogar per l'Exposició. (V. Martorell, E: 1/10.000).

Dos traçats del passeig central "K". (J. Amargós, 1916).

"Ambdós plànols tenen la mateixa base cartogràfica en la que hi figuren les propietats amb idèntica delimitació i numeració que al plànol anterior i signifiquen l'estudi del nou traçat del passeig "K" que consta en el plànol esmentat. En el primer passeig voreja els marges d'una manera més ajustada i es perllonga en la direcció de l'Avda. Mª Cristina. A l'altra solució el traçat és més suau i situa miradors, glorietses, una balustrada que ressegueix el recorregut, posant de manifest el paper del passeig com a cornisa panoràmica, a més d'ésser l'element articulador de tot el recinte". Inicis de la Urbanística Municipal de Barcelona.

En el traçat del primer passeig ascendent que després Amargós incorporà al definitiu passeig "K" es pot comprovar l'estret coll que hi havia entre les pedreres Fuxarda i Safont, el qual era l'únic pas possible.

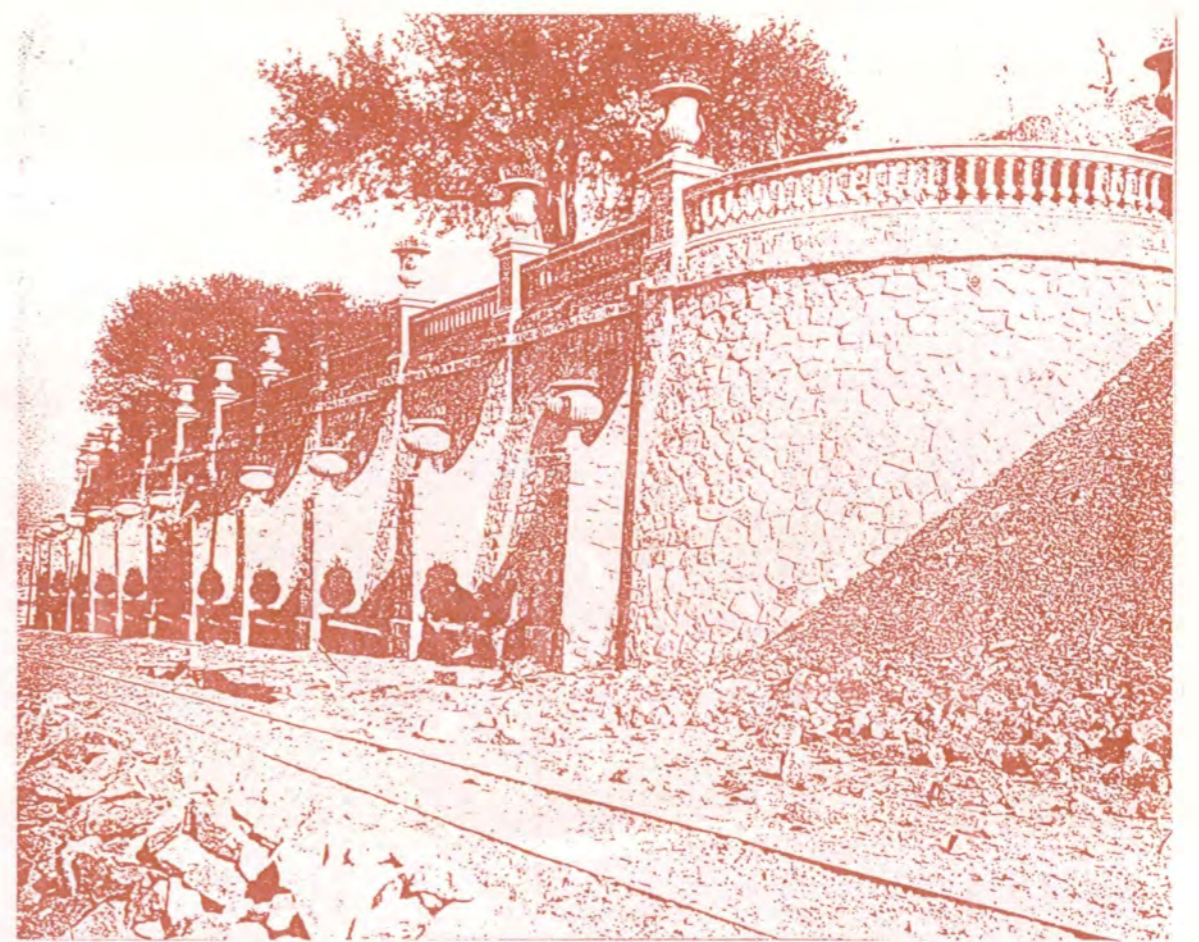
Obrint una trinxera per la claveguera.

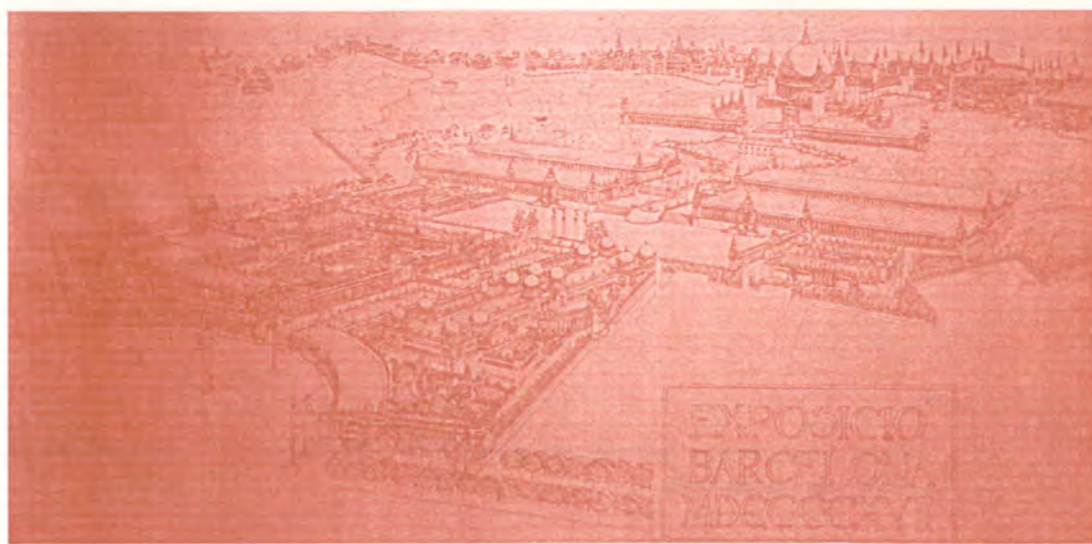
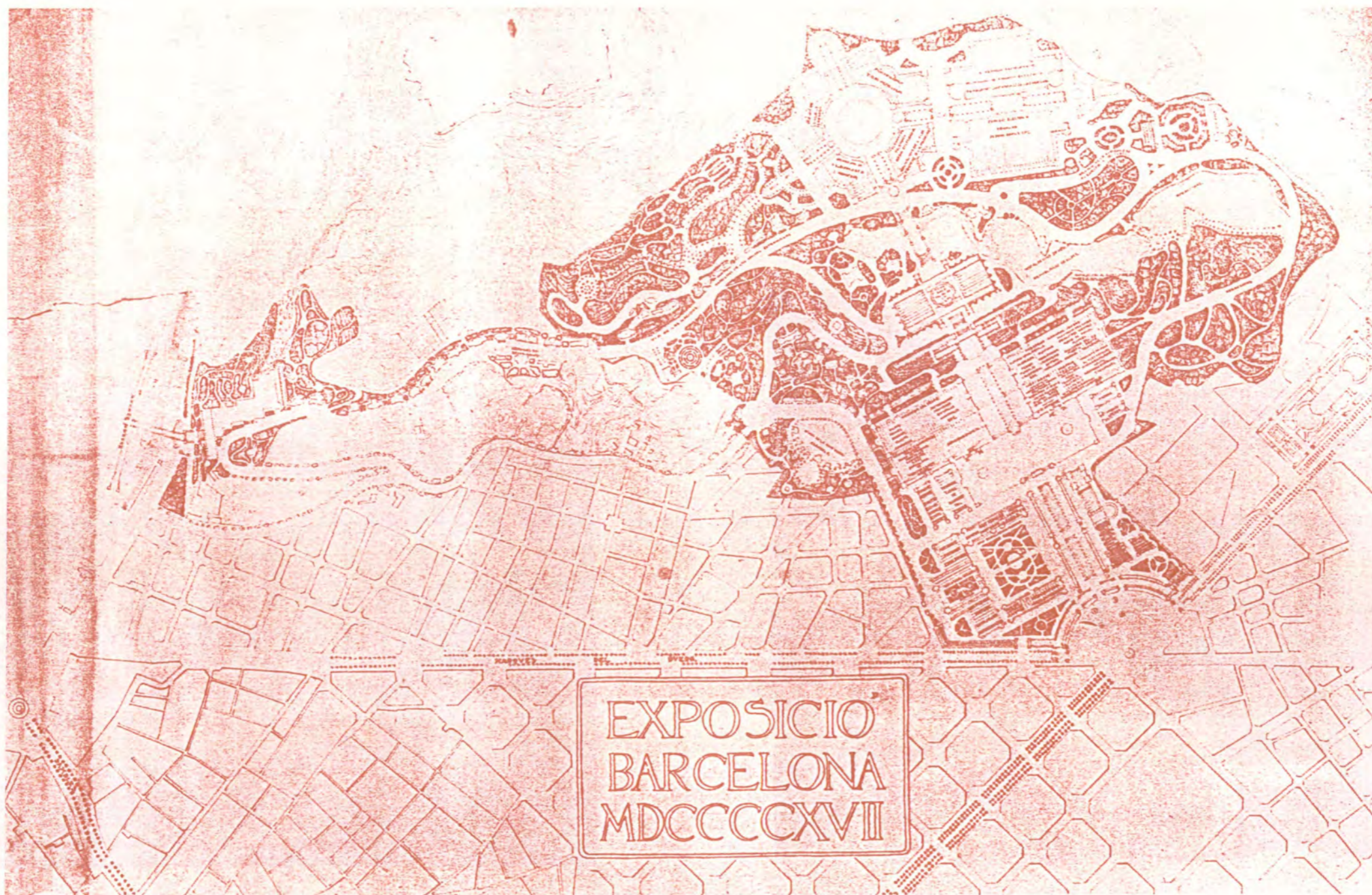
Treballs d'explanació del Passeig "K".

Treballant amb el ferm de la part baixa del Passeig "K".

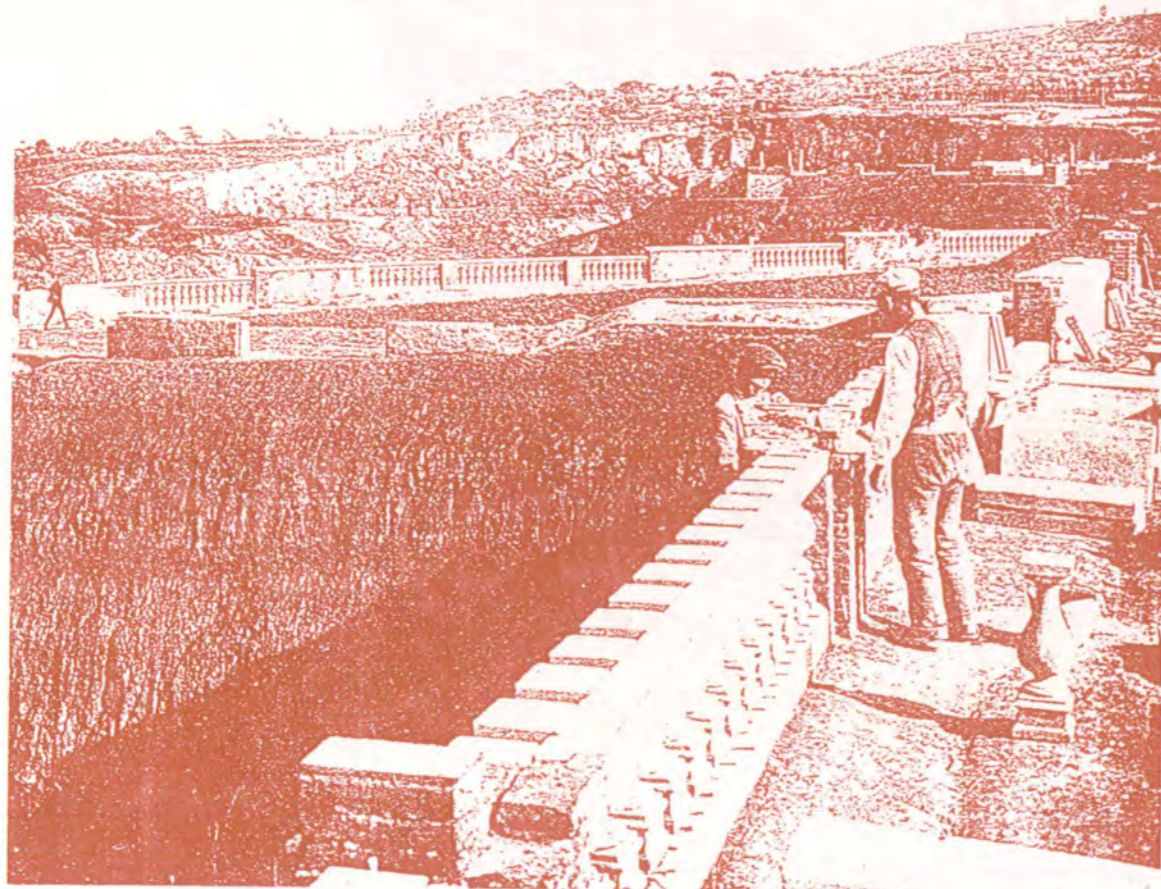

Mur de contenció al primer tram del Passeig "K".

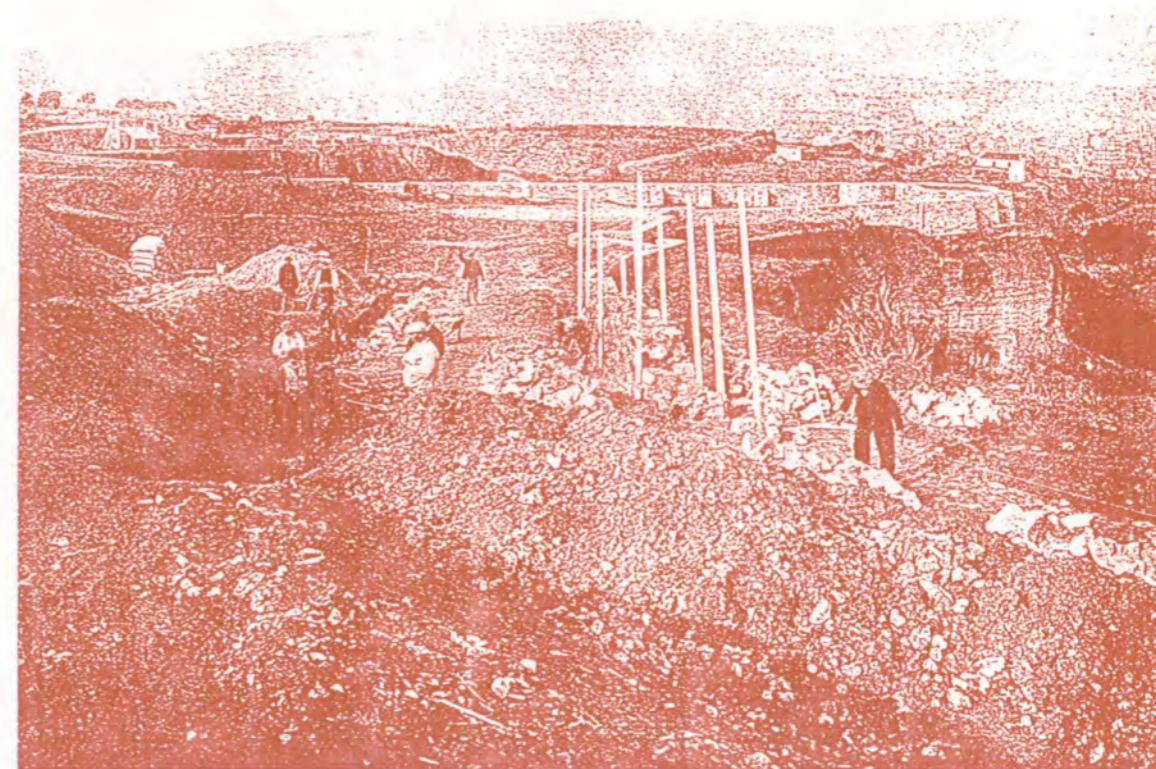

Planta i perspectiva de l'avantprojecte per a l'Exposició MDCCCXVII de Puig i Cadafalch. 1915. Inicis de la Urbanística Municipal de Barcelona). Ajuntament de Barcelona.

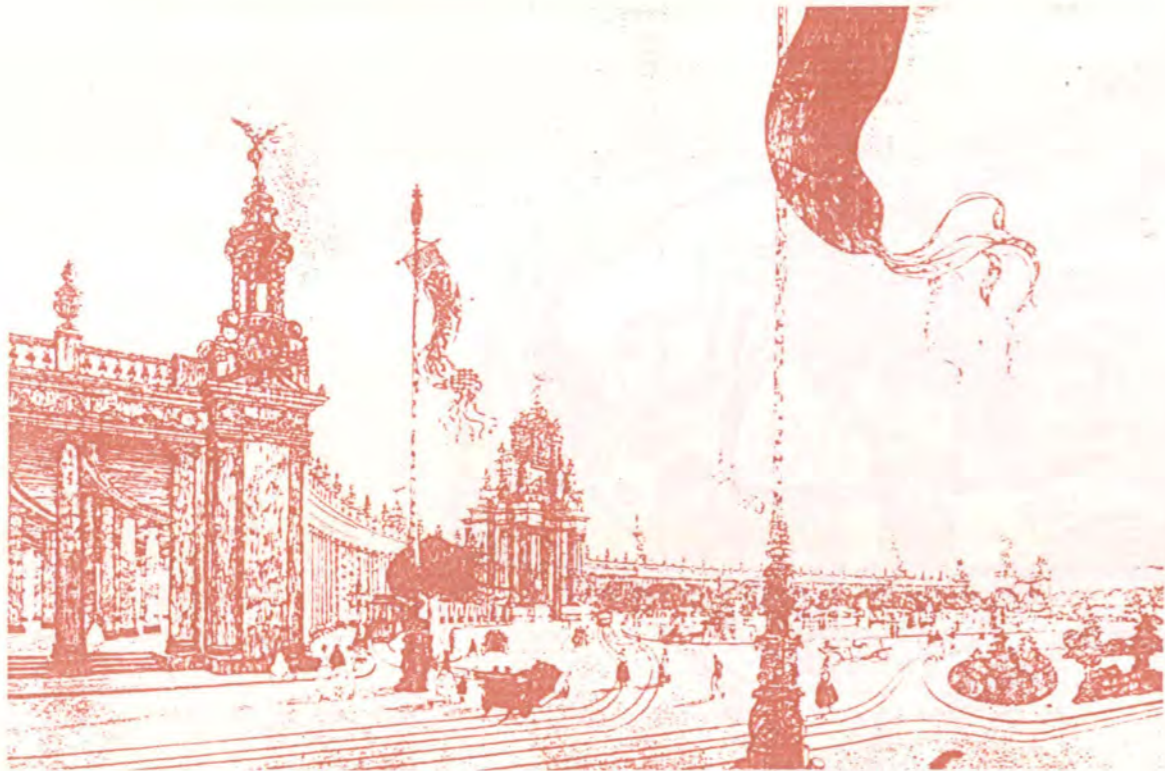
La proposta Puig i Cadafalch representa un canvi substancial a la manera d'entendre la muntanya des de la ciutat. El desplaçament de l'accés principal a la plaça d'Espanya, cruïlla d'importants vies urbanes, és clau per la definició de la porta de la muntanya. L'ordenació monumentalista de l'Exposició estructurada a través d'un eix principal que neix a la plaça d'Espanya i va salvant els desnivells del vessant nord de la muntanya li atorga encara més espectacularitat. En contraposició a l'ordenació monumentalista estructurada per l'avinguda principal, s'estableix un traçat sinuós de la via rodada que comunicarà la part baixa de l'Exposició amb la situada a la plataforma intermèdia i arribarà a Miramar seguint el traçat del passeig "K".

Col.locació de la balustrada al costat nord del Passeig "K".

Execució dels murs que voregen el costat nord del Passeig "K", resseguint la part superior dels penya-segats de les pedreres.

Amargós va establir un traçat molt acurat fent servir moltes seccions transversals apropant-se, en un principi, excessivament als marges de les pedreres de la Fuxarda, Gran, Prats i Santa Madrona, per després millorar-ne el traçat a partir d'un ajust que li permetia situar-ne miradors i gloriets i una balustrada que resseguia el recorregut, emfasitzant els atributs de cornisa-mirador que tenia el passeig. Cal esmentar el laboriós i seriós treball de camp acabant de definir i ajustar totes les determinacions del projecte ¹³⁷.

L'any 1915, Josep Puig i Cadafalch presentà en el seu Avantprojecte per a l'Exposició de Barcelona MDCCCXVII una proposta d'ordenació general que defineix la nova porta d'entrada a Montjuïc des de Barcelona i estructura un sistema d'eixos per l'ordenació dels diferents pavellons. Estableix l'accés principal en la cruïlla de l'Avinguda del Paral·lel i de la Gran Via, a la plaça de la Creu Coberta (actual plaça d'Espanya) creant una gran columnata en arc de cercle. La justificació del desplaçament de l'accés de la muntanya des de la Gran Via rau en la dificultat que tenia l'accés proposat per Amargós en el seu Avantprojecte d'Urbanització Rural i Passeigs, passant per les instal·lacions de Foment d'Obres i Construccions, de relleu certament accidentat.

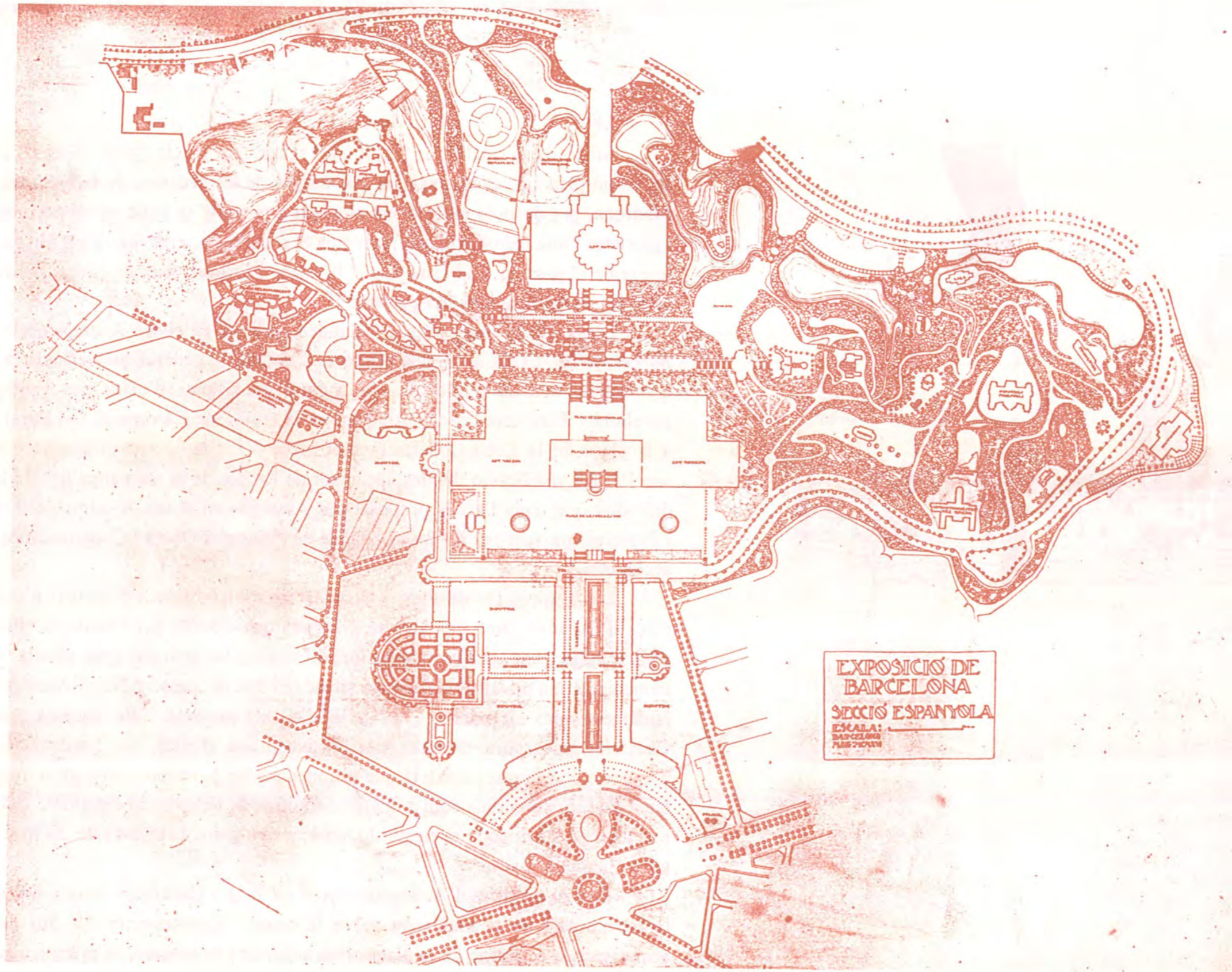
L'avantprojecte de Puig i Cadafalch estableix un eix principal d'ordenació partint de la plaça d'Espanya, amb una àmplia avinguda que s'enfila pel vessant en direcció sud-sudest, per arribar mitjançant unes terrasses a un edifici singular amb una gran cúpula "El Palau de la Llum" immediat a una plataforma superior situada al nord del passeig "K" d'Amargós, que Puig mantenia juntament amb els passeigs "G" i "B" d'aquell projecte. En aquesta proposta global Puig i Cadafalch incorpora diverses perspectives, una d'elles, de l'ordenació de les dues zones d'exposició amb una característica arquitectura de pavellons i una gran unitat projectual, que en bona part serà emprada com a imatge definitiva de l'exposició del 1929. A la primera explanada, i al final de l'avinguda principal hi situa quatre grans columnes de 20 m d'altura rematades per unes Victòries alades.

Tant el projecte d'Amargós com el de Puig i Cadafalch, serien decisius per l'Exposició i la recuperació de la muntanya per a la ciutat. Constitueixen els dos màxims exponents per aconseguir la connexió de la plataforma superior i la inferior, el primer, i la definició clara de la porta principal de Montjuïc i la connexió muntanya-ciutat, el segon.

El caràcter unitari en el tractament de l'arquitectura i la potència formal de l'exedre, de l'avantprojecte Puig i Cadafalch foren decisius alhora d'emfasitzar el principal accés a Montjuïc des de la plaça d'Espanya.

Perspectiva de l'Avantprojecte de Puig i Cadafalch. (Atlas de Barcelona).

¹³⁷Vegi's Annex 2 d'aquest Capítol.

Exposició de Barcelona. Secció Espanyola projectada per Josep Puig i Cadafalch. (Atlas de Barcelona)

La perllongació de la 1ª Guerra Mundial, va obligar a aplaçar l'Exposició de 1917. A partir de la proposta global de Puig i Cadafalch, la Junta de l'Exposició va decidir mentrestant dividir el projecte en tres parts:

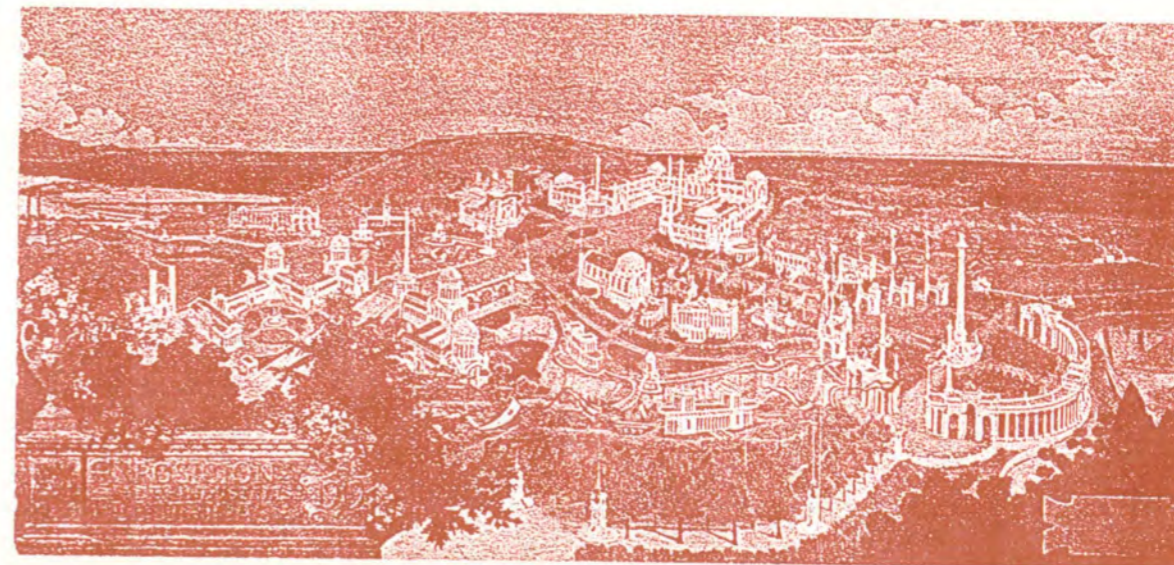
- La General Espanyola, que correspondria a la inferior, des del Passeig K a la plaça d'Espanya, encarregant-se al propi Josep Puig i Cadafalch (que el mateix 1917 havia estat nomenat President de la Mancomunitat Catalana en substitució d'Enric Prat de la Riba i a l'arquitecte Guillem Busquets.
- La de les Indústries Elèctriques, corresponent a la part superior, que seria encarregada als arquitectes Manuel Vega i March i Lluís Domènech i Muntaner.
- I la Secció Marítima (que tenia el seu origen en les discussions sobre si l'Exposició havia d'incloure un apartat marítim) situada al final del Passeig K des de l'esplanada de Miramar al Passeig de Colom. Seria encarregada als arquitectes Augusto Font i Enric Sagnier.

Josep Puig i Cadafalch i Guillem Busquets foren els primers en enllestir el seu projecte que pràcticament mantenia tots els criteris que havia establert Puig i Cadafalch en el seu Estudi General.

L'organització es basa en l'eix central que arrenca de la plaça d'Espanya i arriba fins a la part superior del passeig "K" per després creuar-se amb un angle de 60° amb l'eix de l'ordenació de les Indústries Elèctriques. Els futurs pavellons bessons, de Victòria Eugènia i Alfons XIII apareixen pràcticament en la forma i posició definitives. La Plaça d'Espanya manté la forma d'arc de cercle amb la columnata. L'eix monumental es tanca amb el palau de l'Art Antic, que després es convertirà en l'actual Palau Nacional. Els boscos i una sèrie d'edificis disseminats pel parc i connectats per camins ondulats, completen el projecte.

La Secció de l'Exposició d'Indústries Elèctriques confiada a Manuel Vega i March ¹³⁸ i a Lluís Domènech i Muntaner es va presentar posteriorment. En un dibuix en perspectiva general, segurament realitzat per en Domènech i Muntaner en els seus últims anys, presenta el conjunt ordenat a partir de dos eixos perpendiculars, amb una certa desproporció i poc acurada interpretació del lloc, remarcant amb èmfasi els espadats de les pedreres. Estableix un clos al

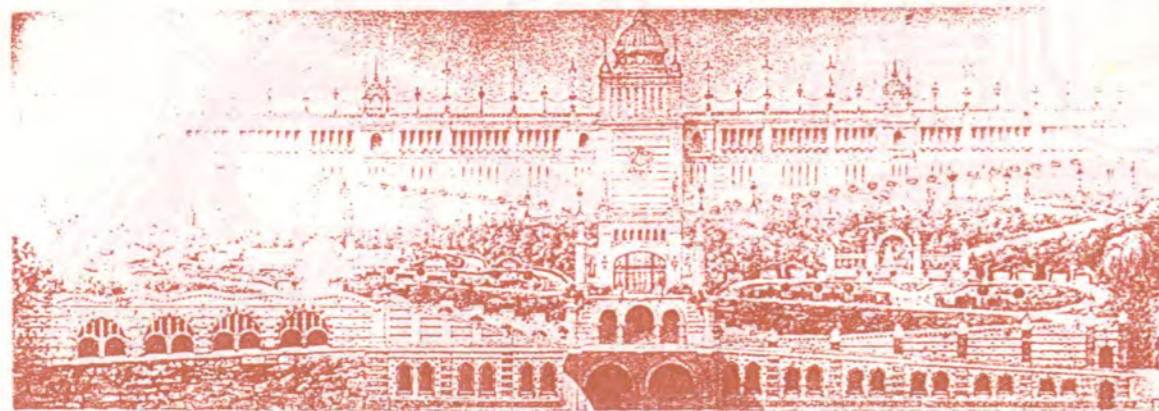
¹³⁸Manuel Vega i March, que pendria el relleu a Puig i Cadafalch en la conselleria del consistori municipal, per portar a terme el pla de Romeu i Porcel, busca l'ajut de Domènech i Muntaner per elaborar la seva proposta d'Exposició d'Indústries Elèctriques. (Atlas de Barcelona)

La proposta de Manuel Vega i March i Lluís Domènech i Muntaner, estructurada a migdia del passeig "K" conserva l'eix de composició principal girat 60 graus en relació a l'eix principal de Puig i Cadafalch per a la Secció Espanyola. S'estableix un altre eix perpendicular al primer que s'intersecta amb el de Puig en una plaça elíptica situada en el Passeig "K".
Exposició Internacional d'Indústries Elèctriques. Projecte de distribució general. Vega i March, abril de 1917.

Exposició d'Indústries Elèctriques. Croquis de disposició general.
Lluís Domènech i Muntaner i Manuel Vega i March, març de 1917

de la muntanya militar al parc de la muntanya

final de l'eix transversal amb un edifici cupulat i una gran columnata formant una edificació en semicercle, tancant l'eix principal de l'ordenació a l'entorn de la que més tard serà la plaça de la Hidràulica. Curiosament, no estableix cap relació amb la Secció General Espanyola i justament en la part del dibuix en què s'hauria de mostrar aquest vincle, s'hi col·loca un rètol ornamental.

El plànol de la planta el signa Vega i March. En ell es fa palesa l'ordenació travada amb els dos eixos ortogonals. Articula l'eix transversal amb l'eix principal de la Secció Espanyola formant una plaça elíptica que coincideix en la intersecció d'ambdós eixos amb el Passeig "K".

Tant en l'avanprojecte general de Puig com en el de Domènech i Vega es trepitjava el límit de la zona polèmica del castell. Per aquest motiu l'àmbit de l'Exposició d'Indústries Elèctriques va haver de canviar de forma, creixent en direcció a nord i adaptant-se en el seu extrem de llevant al límit de la zona polèmica. Aquesta modificació la va introduir Vega i March en el seu projecte definitiu.

Per la seva part, Enric Sagnier i August Font elaboraren una proposta monumentalista en l'accés per Miramar amb una gran edificació eclèctica com a tel·lè de fons. Es va executar però, el projecte que hem comentat en l'apartat anterior, redactat per J.C.N Forestier per encàrrec de Francesc Cambó. Forestier va presentar una solució més raonable i econòmica basada amb una axialitat vertical emfasitzada per un obelisc superior com a contrapunt a l'horitzontalitat de les terrasses graonades.

El document publicat per les Oficines de l'Exposició. "Trabajos realizados hasta fin de 1917. Exposición de Barcelona", mostra una exhaustiva documentació fotogràfica dels treballs i obres de l'Exposició i ens explica les raons per la tria de Montjuïc i la seva adequació:

"La majoria de les Exposicions que s'han fet a Espanya i a l'estranger, han disposat de terrenys apropiats o parcs ja fets en els que es bastiren els edificis necessaris per a aqueixos grans Certamens de l'activitat humana. La Junta Directiva de l'Exposició de Barcelona, després d'estudiar les condicions dels espais lliures de que avui disposa la ciutat, va convèncer de que no podia celebrar-se una Exposició digna de la importància d'aquella en cap d'aqueixos llocs, i hagué de proposar, després d'un examen molt entretingut dels voltants de Barcelona, la construcció d'un Parc a Montjuïc en el qual poguessin en el moment oportú, aixecar-s'hi totes les edificacions necessàries per a portar a terme el Certamen. L'acord de l'Ajuntament de 30 d'abril i la Llei de 16 de juliol de 1914, vingueren a sancionar solemnement aquest criteri.

A proposta de la Junta Directiva i realitzats els estudis i treballs preparatoris, pel mes de Setembre de 1915 pogueren emprendre's les obres convenients per a convertir la falda de Montjuïc en un bell clos que servirà de

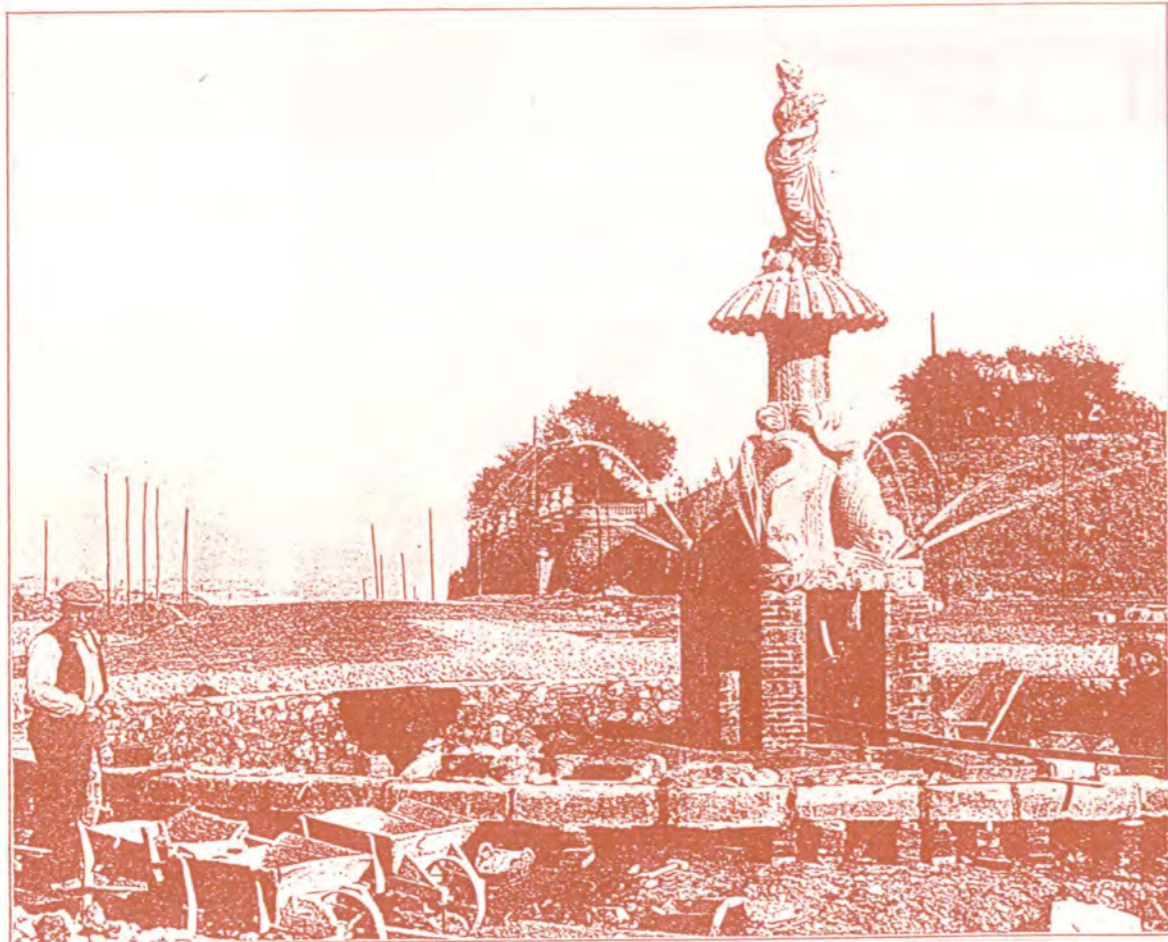

1. Vies del projecte de l'Exposició	21. Pavelló de l'Exposició
2. Vies de l'actual	22. Pavelló de l'Exposició
3. Vies de l'actual	23. Pavelló de l'Exposició
4. Vies de l'actual	24. Pavelló de l'Exposició
5. Vies de l'actual	25. Pavelló de l'Exposició
6. Vies de l'actual	26. Pavelló de l'Exposició
7. Vies de l'actual	27. Pavelló de l'Exposició
8. Vies de l'actual	28. Pavelló de l'Exposició
9. Vies de l'actual	29. Pavelló de l'Exposició
10. Vies de l'actual	30. Pavelló de l'Exposició
11. Vies de l'actual	31. Pavelló de l'Exposició
12. Vies de l'actual	32. Pavelló de l'Exposició
13. Vies de l'actual	33. Pavelló de l'Exposició
14. Vies de l'actual	34. Pavelló de l'Exposició
15. Vies de l'actual	35. Pavelló de l'Exposició
16. Vies de l'actual	36. Pavelló de l'Exposició
17. Vies de l'actual	37. Pavelló de l'Exposició
18. Vies de l'actual	38. Pavelló de l'Exposició
19. Vies de l'actual	39. Pavelló de l'Exposició
20. Vies de l'actual	40. Pavelló de l'Exposició

SUPERPOSICIÓ DEL PLÀNOL DE CONJUNT DE LES SECCIONS DE L'EXPOSICIÓ AMB L'ACTUAL (elaboració pròpia)

— Vies del projecte de l'Exposició que s'han mantingut fins avui

de la muntanya militar al parc de la muntanya

Obres d'acondicionament de la Font de Ceres a l'antiga plaça del Polvorí vell, actual plaça Sant Jordi. Montjuïc va acollir no solament establiments populars del lleure que desapareixeren del passeig de Gràcia a la segona meitat del segle passat. També acollí elements d'urbanització com la font de Ceres que estava situada a la cruïlla del passeig de Gràcia i el carrer Provença. Aquesta font, es va traslladar a la plaça Sant Jordi durant les obres de l'Exposició.

insuperable seient als palaus i pavellons de l'Exposició.

Els treballs fins ara fets han consistit, principalment, en la construcció del que ha de ésser Passeig Central del Parc i de l'Exposició, ampla via qual desenrotlló total assolirà prop de quatre kilòmetres, amb un ample de 30 m. En ella s'hi ha fet la claveguera i està enterament canalitzada per a distribuir l'aigua a les diverses zones de l'Exposició. Aquest mateix servei d'aigua ha exigít l'establiment de dipòsits i bombes per a assegurar-la i aconduir-la als punts més enlairats del Parc.

A un i altre costat del mentat Passeig poden veure-s'hi ja extenses places i soperbs miradors que voregen el cantell de les pedreres. A totes bandes les plantades d'arbres embelleixen aquells llocs. Principalment en les finques anomenades Laribal i torra de la "Colla de l'Arròs" s'han realitzat treballs d'eixamplament i millora que han convertit aquella vessant en hermosos jardins que conviden al repòs.

Per a facilitar el desenrotlló de les obres hi ha hagut necessitat d'establir varis ponts provisionals, grúes, arades elèctriques, vivers de jardineria, un edifici-magatzem i un ferrocarril elèctric que permet fer amb economia els transports de materials al llarg del Passeig Central de l'Exposició.

Montjuïc era en aquell temps un turó quals belleses desconeixien completament els veïns de Barcelona. El curt nombre d'elles que havien recorregut aquells indrets trencats, solitaris, amb comunicacions escasses i difícils, consideraven que era massa atrevit el projecte de la Junta Directiva de transformar en jardins i passeigs aquella muntanya, que si bé confinava amb el caseriu de Barcelona semblava molt allunyada d'ella per la dificultat d'arribar a les seves esplanades tallades per barrancs, murallons i tanques de totes menes, que sols podien salvar-se seguint camins desavinents, alguns dels quals havien estat teatre d'escenes criminals al ampar de la solitud que hi regnava.

Poc més de dos anys de treball, interromput a voltes pels tràmits d'expropiació forçosa, han estat prou per a transformar completament aquell lloc. Es difícil avui, a qui'l recorri, formar-se un concepte que sisquera s'acosti a la situació anterior de pujols que ara són places, de torrents avui tapats, de veritables muntanyes, formades per acumulació secular dels detritus de les pedreres, que han esdevingut comes suaus cobertes de plantacions que, si són actualment poc esponeroses, hauràn de constituir en temps proper esplèndits atractius d'aquells indrets.

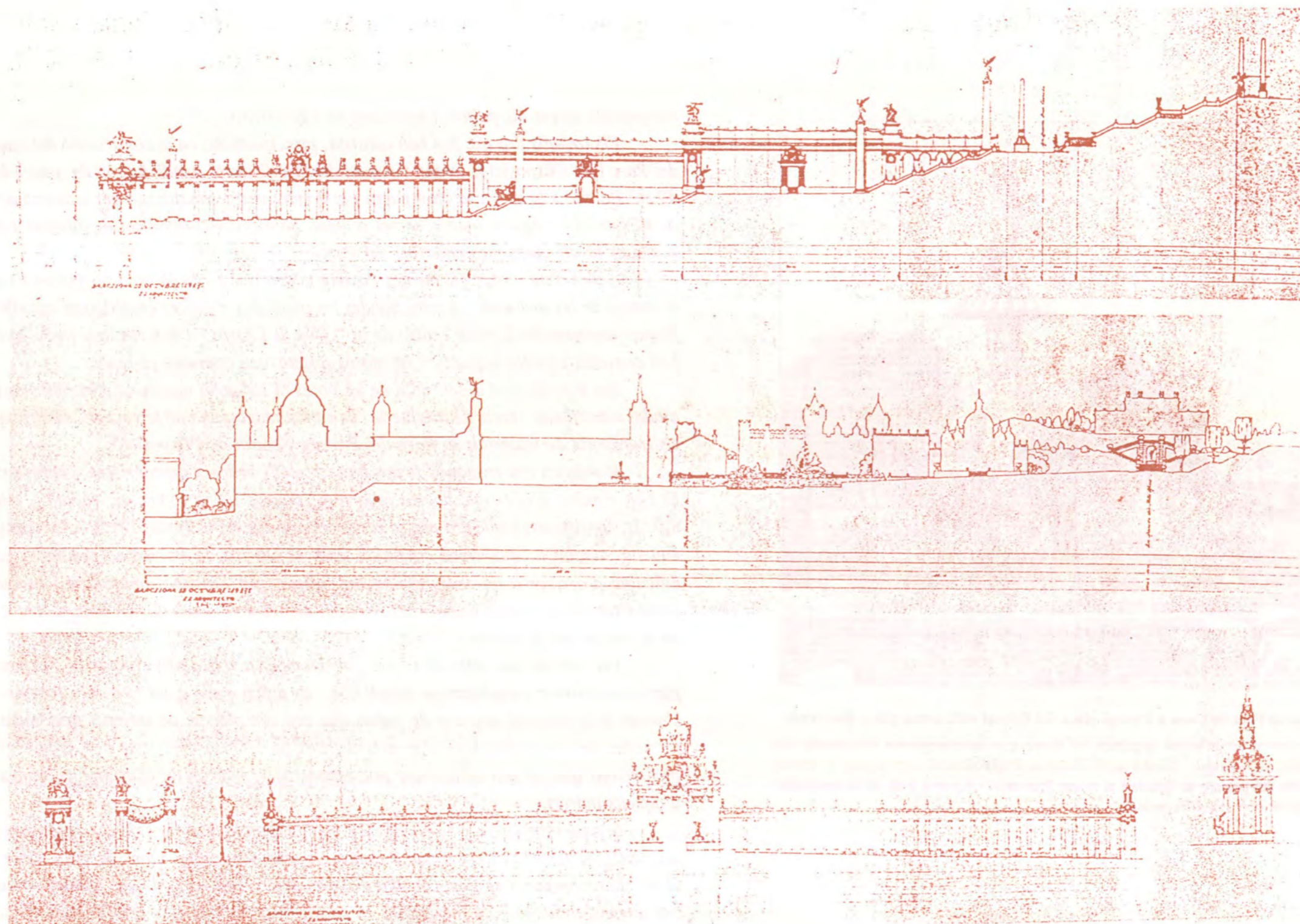
D'aquesta manera s'ha modificat completament la fesomia anterior de la muntanya, aprofitant, no obstant, ses belleses propies i l'encís que li donen els seus admirables punts de vista sobre la ciutat, les serres veïnes, el pla de Llobregat, i el mar. Acabat el Parc, seràn molt pocs els que podràn amidar el considerable esforç fet per a transformar-la. La fotografia, en canvi, projectant el curs dels treballs constituirà un testimoni constant del seu desenrotllament, venint a ésser un document insubstituïble per a fixar l'història del Parc de Montjuïc i de l'obra preparatòria de l'Exposició de Barcelona.

Tal és l'objecte de la col.lecció de vistes a les quals aquestes ratlles fan de pòrtic".

Superposició del plànol de conjunt de les seccions de l'Exposició amb l'actual.

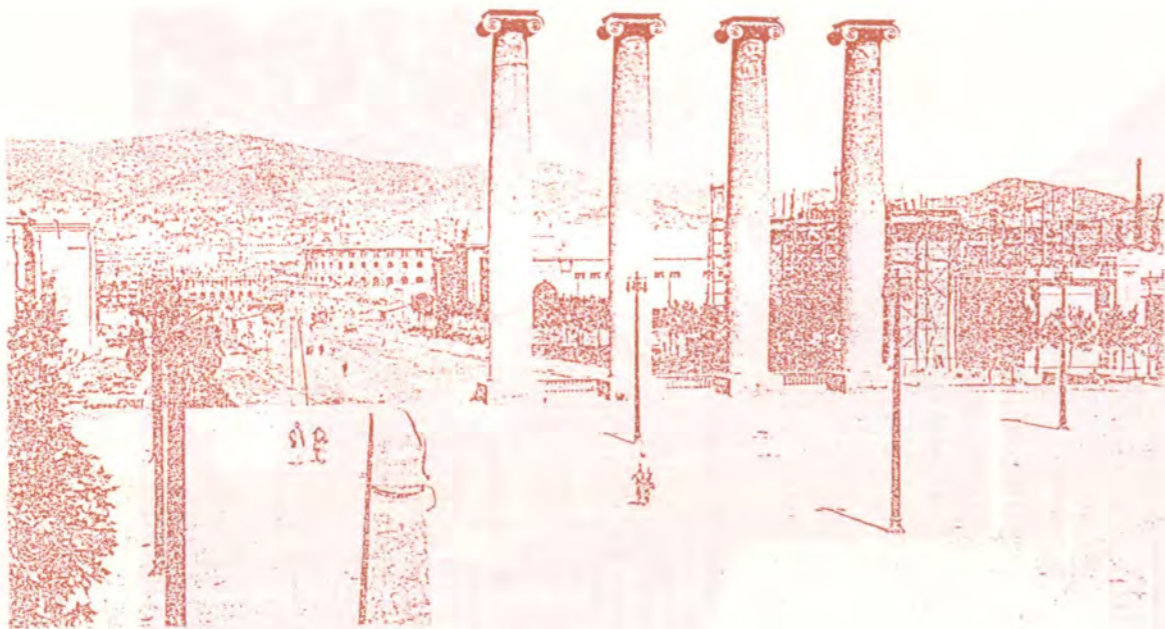
La força compositiva i el bon establiment de les propostes de Puig i Cadafalch i Amargós han sigut decisives per a la urbanització d'un ampli sector de la muntanya. Salvant la topografia i evitant els esvorancs de les pedreres s'ha aconseguit una bona relació entre la part alta i l'avinguda principal que dóna a la plaça d'Espanya, on s'hi estableix l'entrada principal del parc.

Gener de 1918"

Puig i Cadafalch va plantejar un projecte per a la Secció Espanyola, ordenant harmònicament l'arquitectura amb la disposició de les terrasses i escalinates.
(Exposició Internacional de Barcelona, 1914-1929)

de la muntanya militar al parc de la muntanya

S'han confegit una sèrie de plànols corresponents a diferents etapes transcendents en la transformació de la muntanya de Montjuïc, especificant i comentant les modificacions del viari. També s'han elaborat els plànols evolutius de l'edificació per a les mateixes etapes. Tots s'incorporen en l'Annex 3 d'aquest capítol i s'han fet servir per la formulació de les hipòtesis i la seva comprovació al llarg del present treball. Així hom pot verificar com en el plànol corresponent al 1929, en relació a l'anterior de 1881, prenen un gran protagonisme la via "K" de Josep Amargós i l'eix monumental de Josep Puig i Cadafalch, com també passa amb la resta de l'ordenació i les edificacions de l'Exposició en contrast amb els altres teixits.

Amb la instauració de la Dictadura, la dissolució de la Mancomunitat de Catalunya, després de la dimissió de Puig i Cadafalch i la dimissió també d'altres càrrecs de la direcció de l'Exposició com el mateix Cambó, s'aturen les obres de l'Exposició un parell d'anys per a repescar-ne l'empresa a partir d'un pacte de 1925 entre la Dictadura, els radicals i la Lliga que va desbloquejar la situació. Cambó i Pich i Pon varen ésser nomenats comissaris per a la nova Exposició de 1929 i ara ja no s'aturarien les obres.

En aquesta recta final no es produïren masses canvis en el conjunt, aprofitant al màxim els projectes anteriors, canviant en tot cas de mans els encàrrecs i fragmentant-los amb diferents professionals de l'arquitectura.

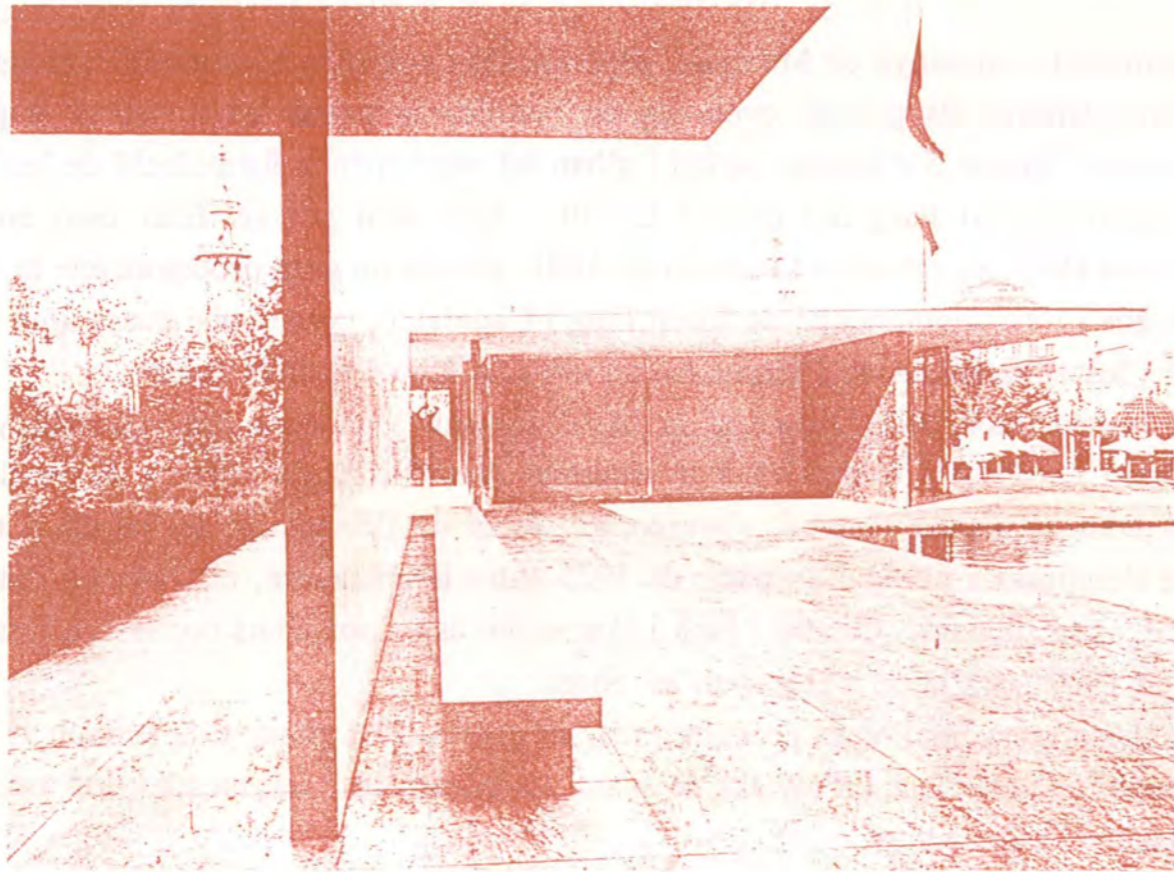
Per la construcció del Palau Central (conegut més tard per Palau Nacional), es va convocar un concurs que guanyaren els arquitectes Enric Catà i Pedro Cendoya l'any 1924, a l'estil "eclecticisme classicista" en el qual destaca una gran sala oval coberta per una gran cúpula destinada a saló de festes.

La construcció del Palau fou dirigida pels mateixos arquitectes guanyadors del concurs i per Pere Domènech Roura, que a partir de 1927 també construï l'estadi situat a la intersecció dels eixos principals de Puig i de Vega i March.

Els altres edificis, palaus i pavellons s'anaven bastint a l'hora que s'ultimaven els treballs d'urbanització.

Obres significatives foren la Font Màgica, les columnes lluminoses de l'Avinguda Amèrica (actual Avda. Maria Cristina) i les cascades monumentals de l'enginyer Carles Buigas, cap de la

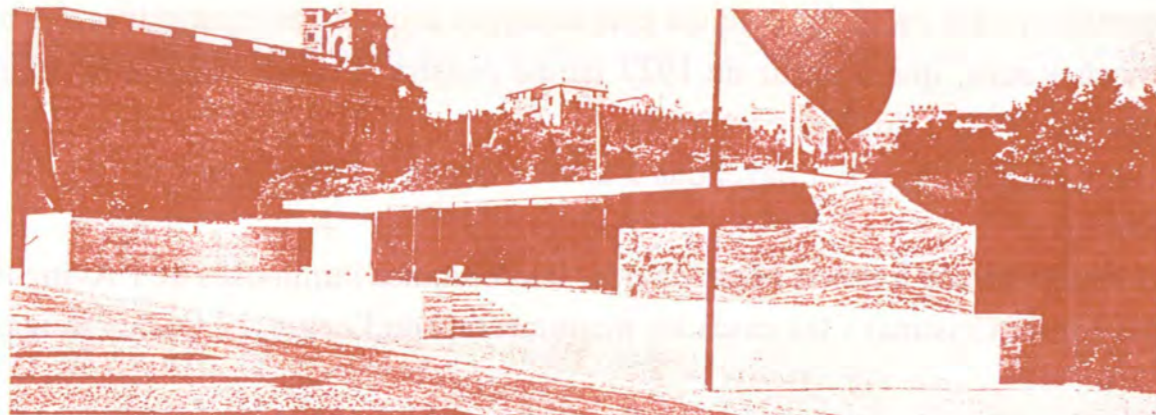
Vista des del Palau de l'Art Modern cap a la plaça d'Espanya, amb les quatre columnes en primer terme, sobre l'any 1928.

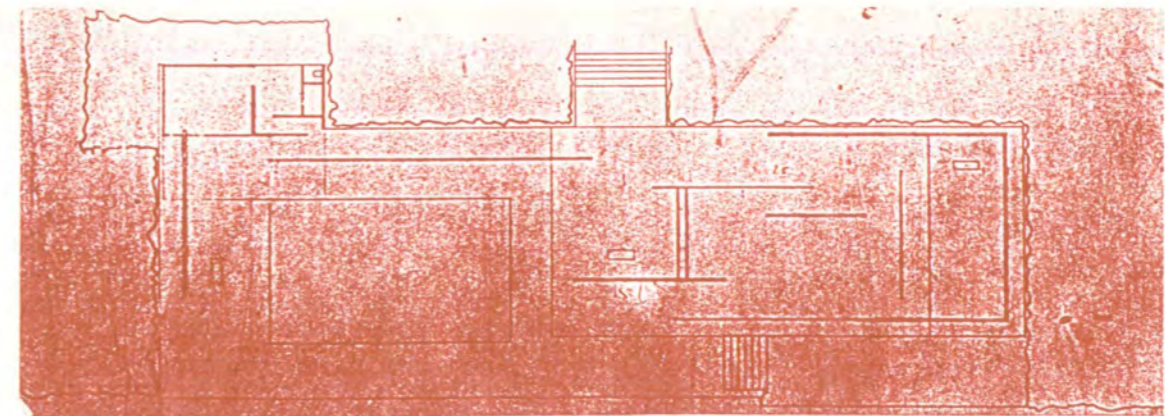
Vista parcial de l'estany exterior.

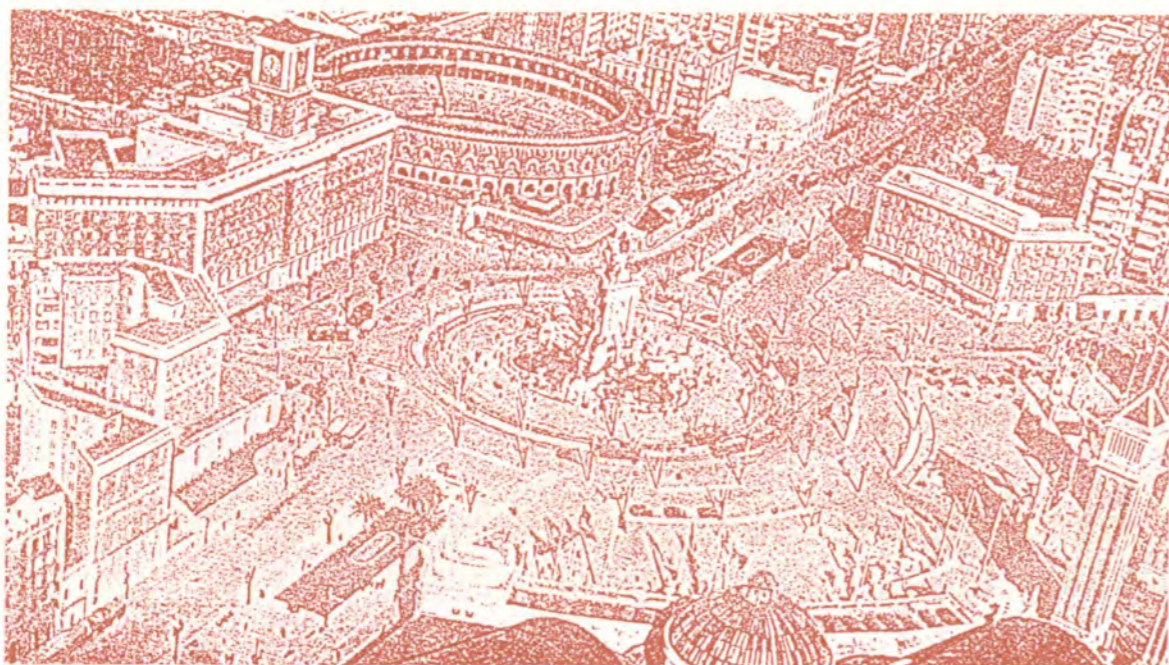
Visió de l'estany interior amb la ballarina nua de Kolbe.

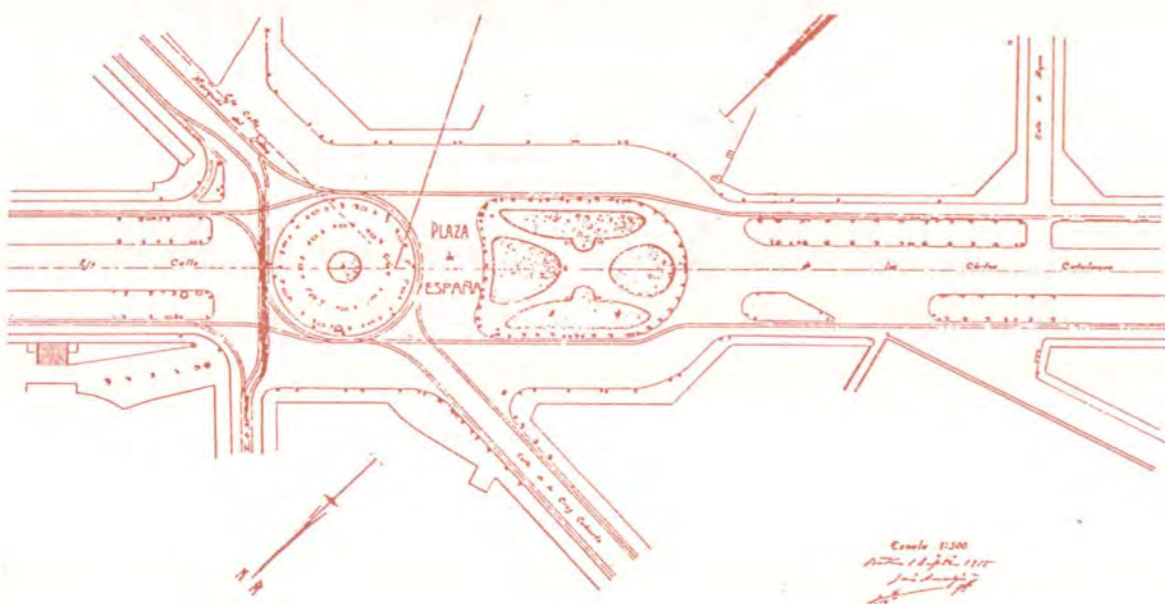
Vista exterior del pavelló alemany.

Plànol de la planta del pavelló alemany de L. Mies van der Rohe.

Vista aèria de la plaça d'Espanya l'any 1929.

Projecte de la plaça d'Espanya de Josep Amargós. 1915.

secció d'instal·lacions electromecàniques de l'Exposició ¹³⁹.

Les quatre columnes, que simbolitzaven les quatre barres catalanes, situades a la plaça de les Belles Arts, que Puig i Cadafalch havia projectat, foren enderrocades poc abans d'una visita de Primo de Rivera el 1928.

L'Exposició Universal va ésser finalment inaugurada el 19 de maig de 1929 pel rei Alfons XIII, amb l'assistència del general Primo de Rivera, l'alcalde de Barcelona, el baró de Viver i el comissari en cap de l'Exposició, el Marqués de Foronda.

La mostra finalment s'havia estructurat en tres grans apartats: l'Art, la Indústria i els Esports. El vessant industrial es repartí en 61 subgrups instal·lats en deu palaus, del Sol, de la Llum, de l'Arquitectura, la Indústria, les Comunicacions, la Ciència, la Construcció, les Institucions Socials, la Pedagogia i la Higiène. El gran Palau de Projeccions, la Casa de la Premsa i moltes instal·lacions auxiliars, en serien el complement. Amb caràcter independent s'establiren el Palau Nacional o de l'Estat, i els palaus de les Missions i del Treball.

L'Exposició va tenir una gran transcendència internacional i hi varen concórrer la major part dels països europeus ¹⁴⁰ que hi projectaren els seus pavellons, destacant-ne l'arquitectura del pavelló alemany dissenyat per Ludwig Mies van der Rohe ¹⁴¹ que incloïa un estanyol interior amb l'escultura la ballarina nua, de G. Kolbe.

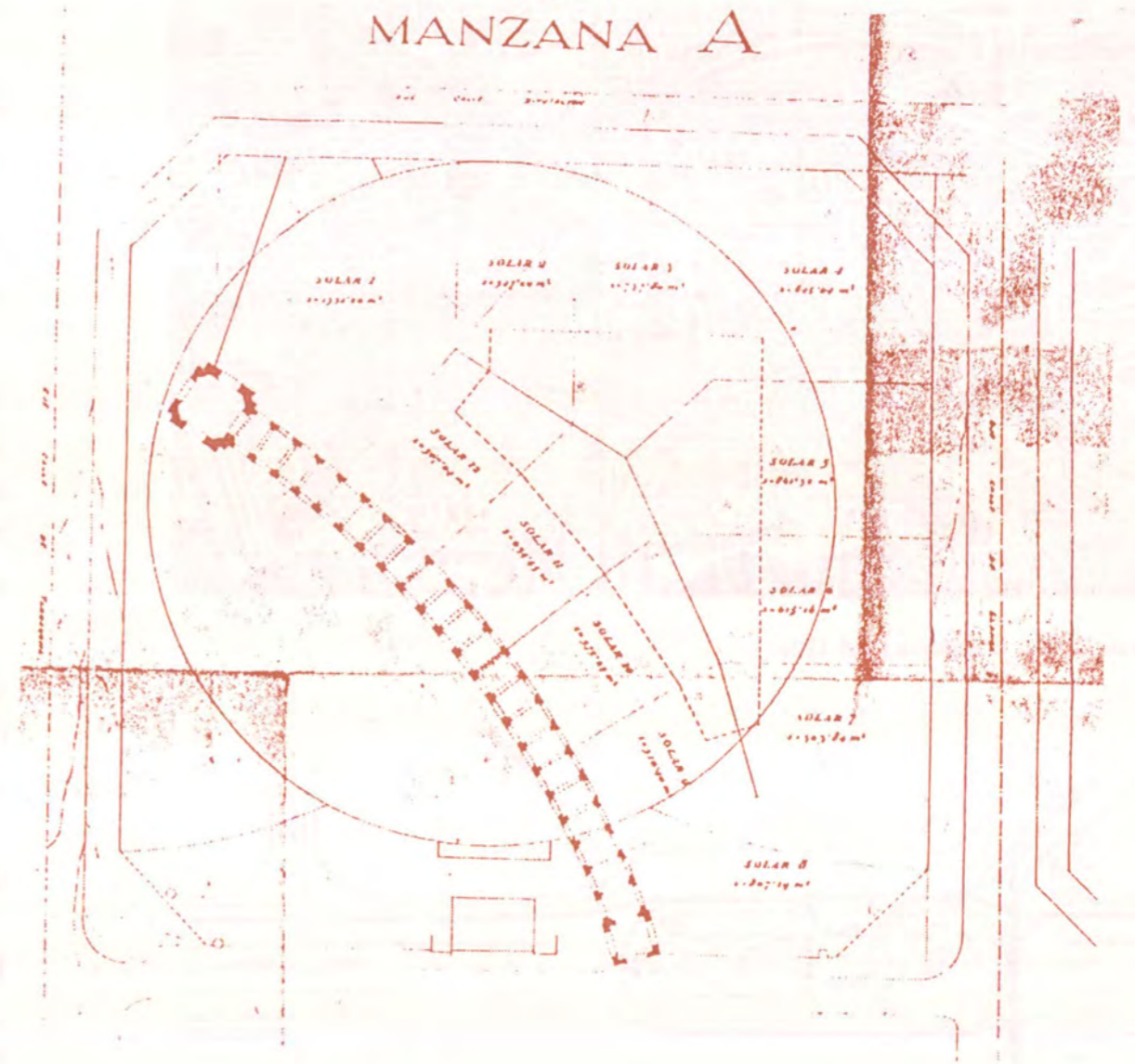
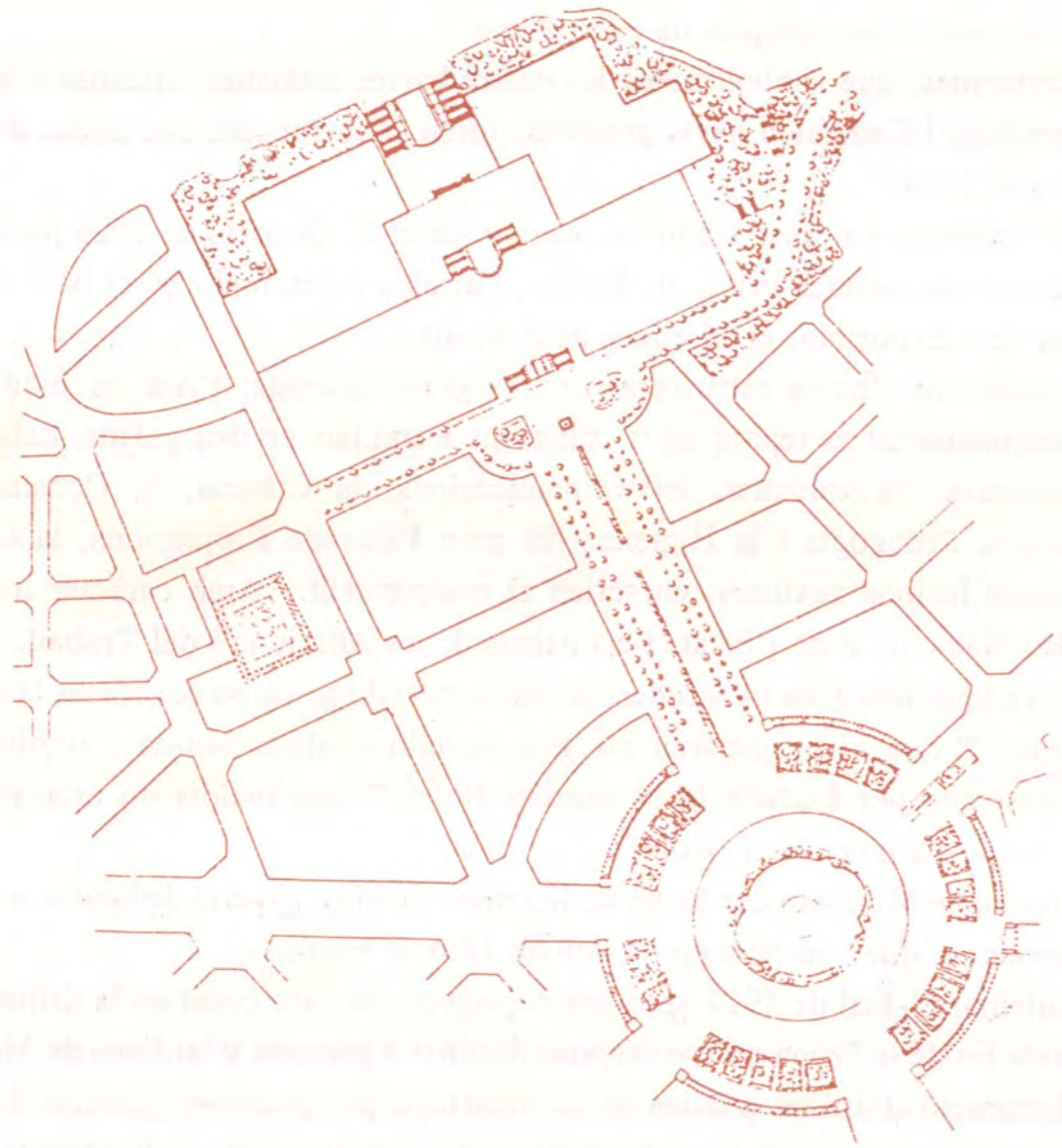
El mateix arquitecte Mies van der Rohe va dissenyar un altre pavelló dedicat al subministre d'electricitat a Alemanya, que consistia en un cub de 18 m d'aresta.

L'acord municipal d'abril de 1914 aprovant el projecte de parc basat en la delimitació que Josep Amargós havia fet de la "zona que se propone destinar a parques y jardines de Montjuich", i la conseqüent declaració d'utilitat pública de la muntanya per poder-se celebrar l'Exposició Universal, són claus per entendre com s'estableix la concreció d'un centre de Barcelona a la Plaça

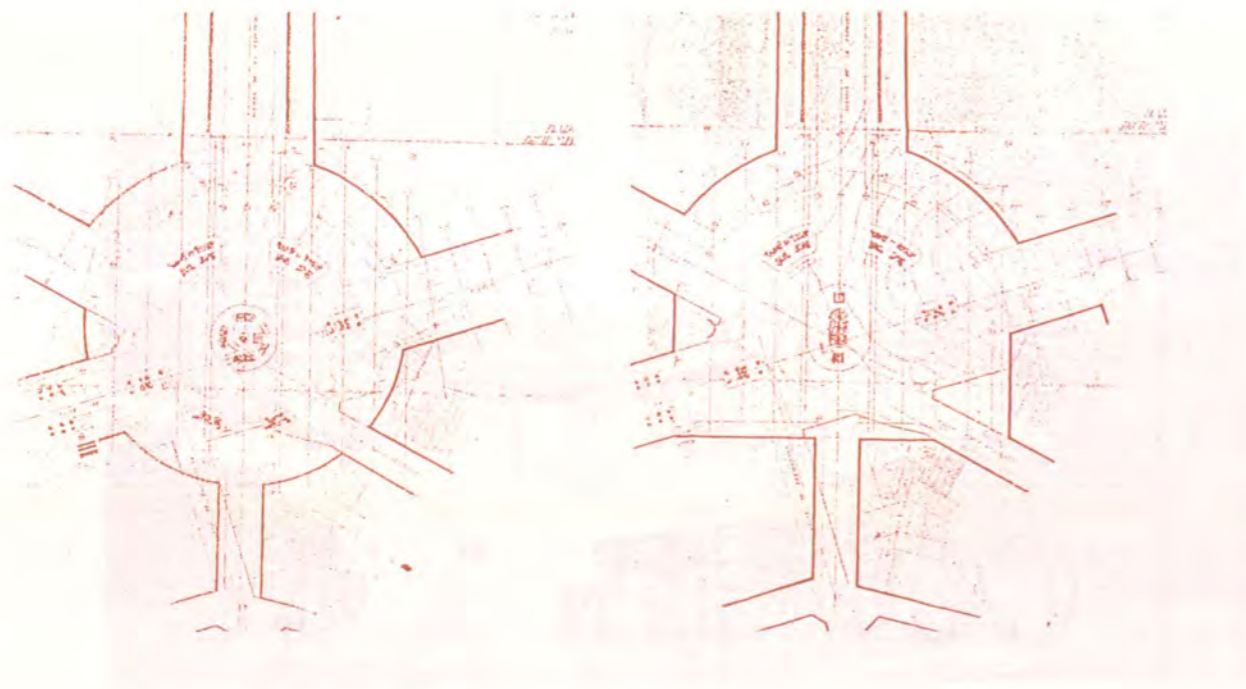
¹³⁹El propi Carles Buigas més endavant arribà a projectar un majestuós Teatre Integral d'Aigua i Llum, en una intel·ligent adequació del Sot de la Fuxarda que no s'arribà a construir. Eugeni d'Ors, l'any 1929, davant de les fonts de Montjuïc, li havia dit: "Penseu Buigas, que podeu realitzar un Bayreuth de l'aigua-llum. És a dir un Teatre d'Aigua-Llum".

¹⁴⁰A Sevilla es celebrava una altra exposició simultània, la "Exposición Ibero-americana", en la qual hi participaven els països americans.

¹⁴¹A principis de 1929 L. Mies van der Rohe va venir personalment a Barcelona a decidir el lloc d'emplaçament de l'edifici, escollint una zona situada a l'extrem occidental de l'explanada de la Font Màgica. En el mateix indret, l'any 1985, s'hi va reconstruir el pavelló, amb la direcció tècnica dels arquitectes Ignasi de Solà Morales, Cristià Cirici i Fernando Ramos.

Projecte d'un àmbit circular per a la plaça d'Espanya.

d'Espanya, i alhora suposa un canvi substancial en la lectura que es va fer de la muntanya des de la ciutat a partir d'aquell moment.

Puig i Cadafalch va actuar decisivament sobre la plaça, des del seu primer avantprojecte d'ordenació general de l'Exposició el 1915, establint les noves portes a la muntanya i l'accés principal, encetant noves expectatives de relació de la muntanya amb la ciutat. La cruïlla de vies importants que arribaven a la ciutat afavoria la centralitat.

Molts estudis i projectes s'hi esmerçaren per aquesta intersecció urbana. Curiosament Josep Amargós de manera simultània al primer projecte de Puig, havia presentat un projecte preocupat essencialment per la utilitat i el trànsit. El propi Puig n'hi havia dibuixat altres ordenacions. L'any 1926 Antoni Darder va presentar dues solucions recuperant el projecte de Puig i Cadafalch, modificant-ne la forma i la dimensió de les places, i atorgant en ambdues solucions molta més amplària a l'Avinguda principal de l'Exposició (actual avda. Mª Cristina) que a les altres vies. Desviava el carrer Tarragona per alinear-lo a l'avinguda principal, en l'últim tram abans de la Plaça. La descentralitat de la plaça en relació a la Gran Via seria un inconvenient per la circulació.

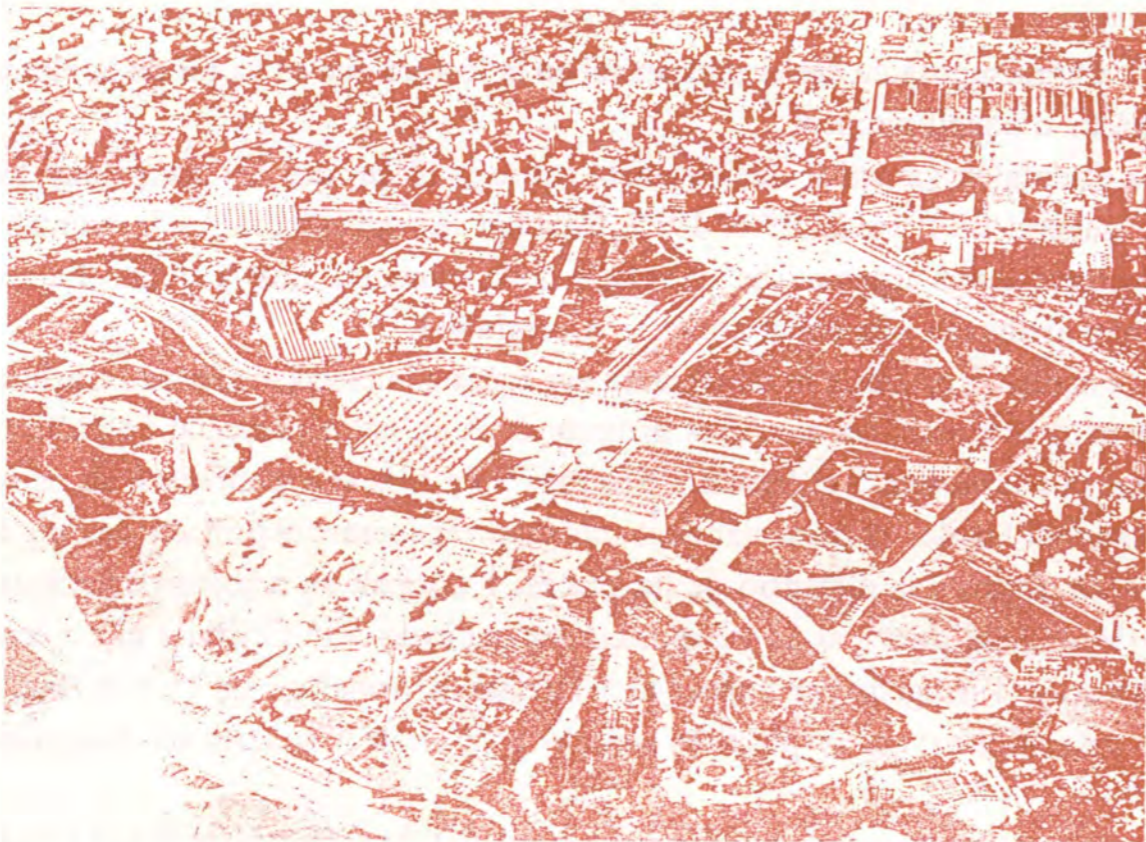
S'ha comentat en el capítol anterior com en el 1930, Nicolau Maria Rubió i Tudurí, publicà el full titulat "Plaça d'Espanya centre actiu de Barcelona", amb una proposta de transformar en residencial la part baixa de l'Exposició, amb l'ànim d'aprofitar aquests terrenys per a generar ingressos i poder eixugar en part els dèficits econòmics del Certamen, aprofitant els aspectes qualitius de centralitat que li conferien les grans vies i els medis de transport públic que hi arribaven ¹⁴².

L'esquema diagramàtic que s'incorporava a l'opuscle de Rubió era ben clar, la plaça d'Espanya com a centre i intersecció d'importantes vies de la ciutat, com la connexió directa amb el parc, prop de l'Estació de Sants i amb estació pròpia dels Ferrocarrils Catalans. "La plaça d'Espanya com a centre vial d'extraordinàries possibilitats, recull una suma de corrents de tràfic comercial impressionant", deia Rubió a l'opuscle.

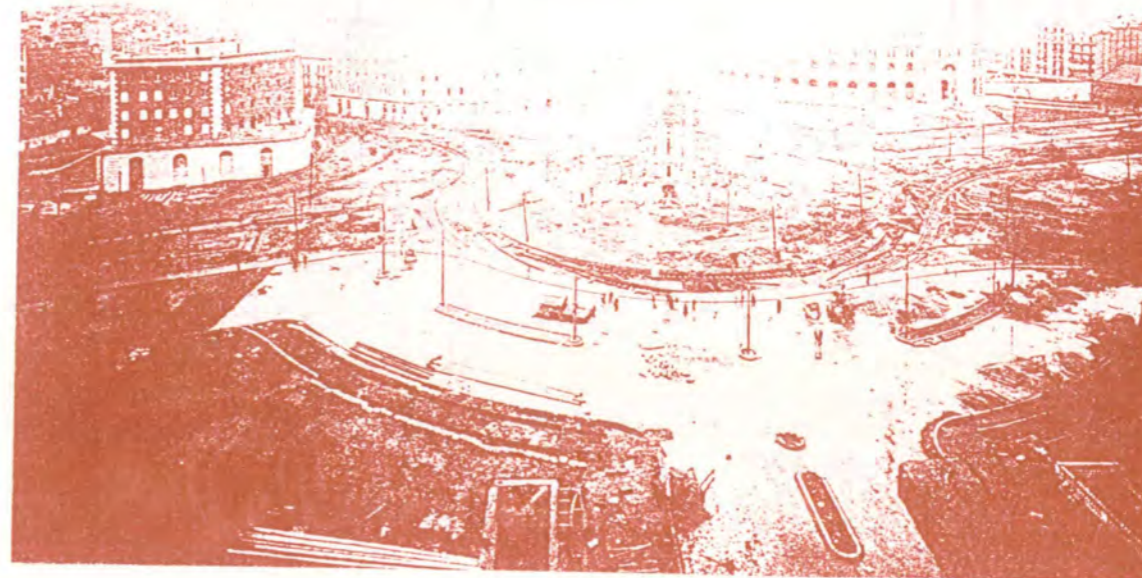
En aquest capítol s'han analitzat decisions, projectes i fets que han contribuït a la conquesta de la muntanya per la ciutat. Tot plegat a l'entorn de la primera gran transformació que motivà

Projecte d'urbanització i reforma de la plaça d'Espanya. (dues sol.lucions).
Antonio Darder, desembre 1926. Inicis de la Urbanística Municipal de Barcelona.

¹⁴²Degut a la crisi dels anys trenta no va tirar endavant la proposta residencial i molts pavellons de l'Exposició es consolidaren com a espai firal.

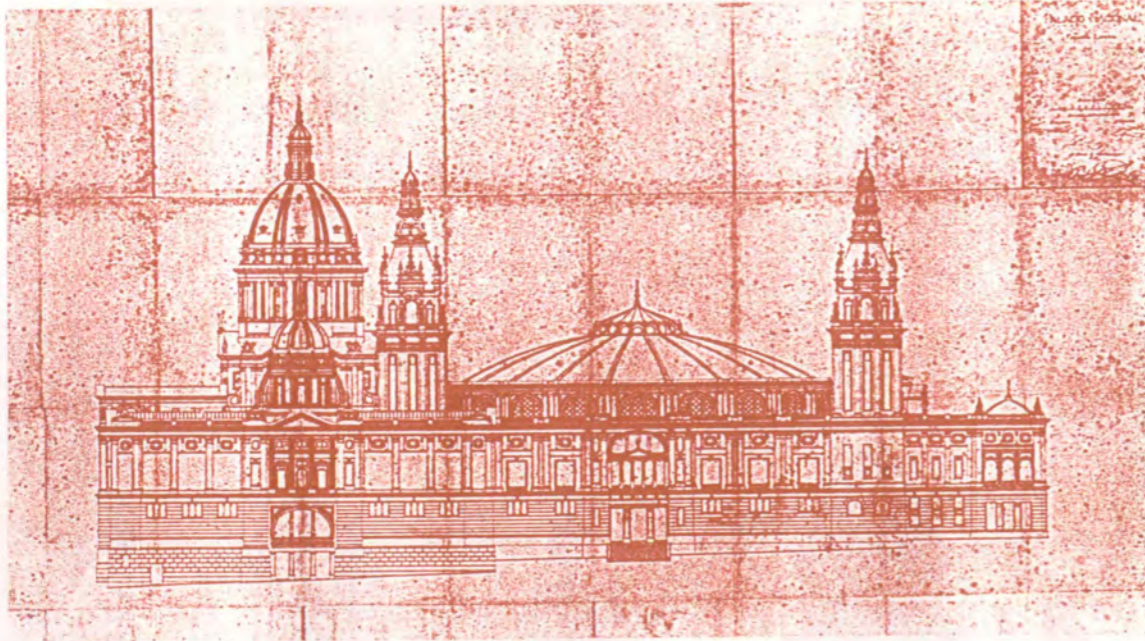

El Palau Nacional en construcció.

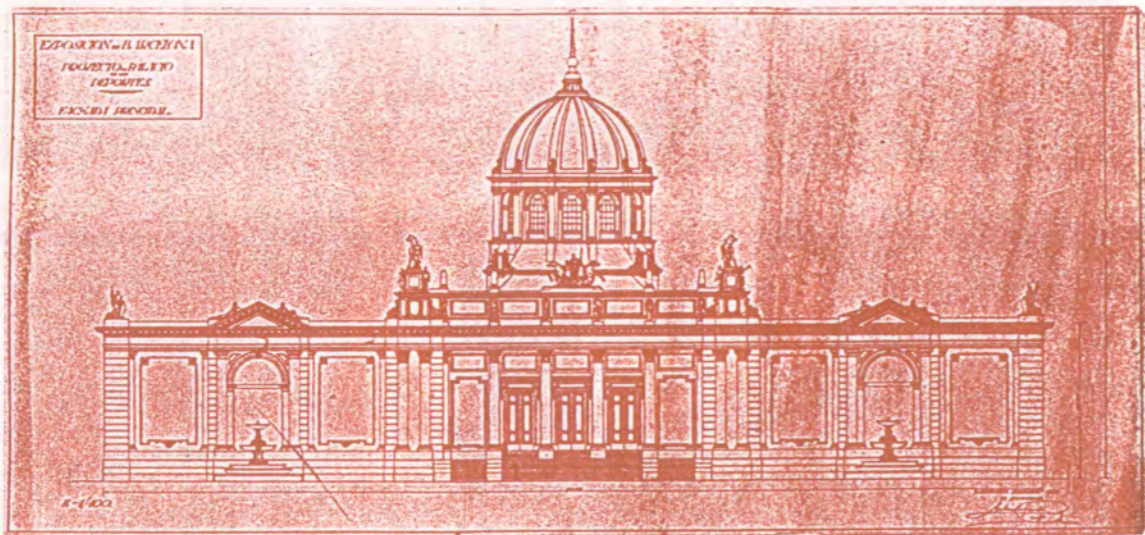

Obres d'urbanització de la plaça d'Espanya.

de la muntanya militar al parc de la muntanya

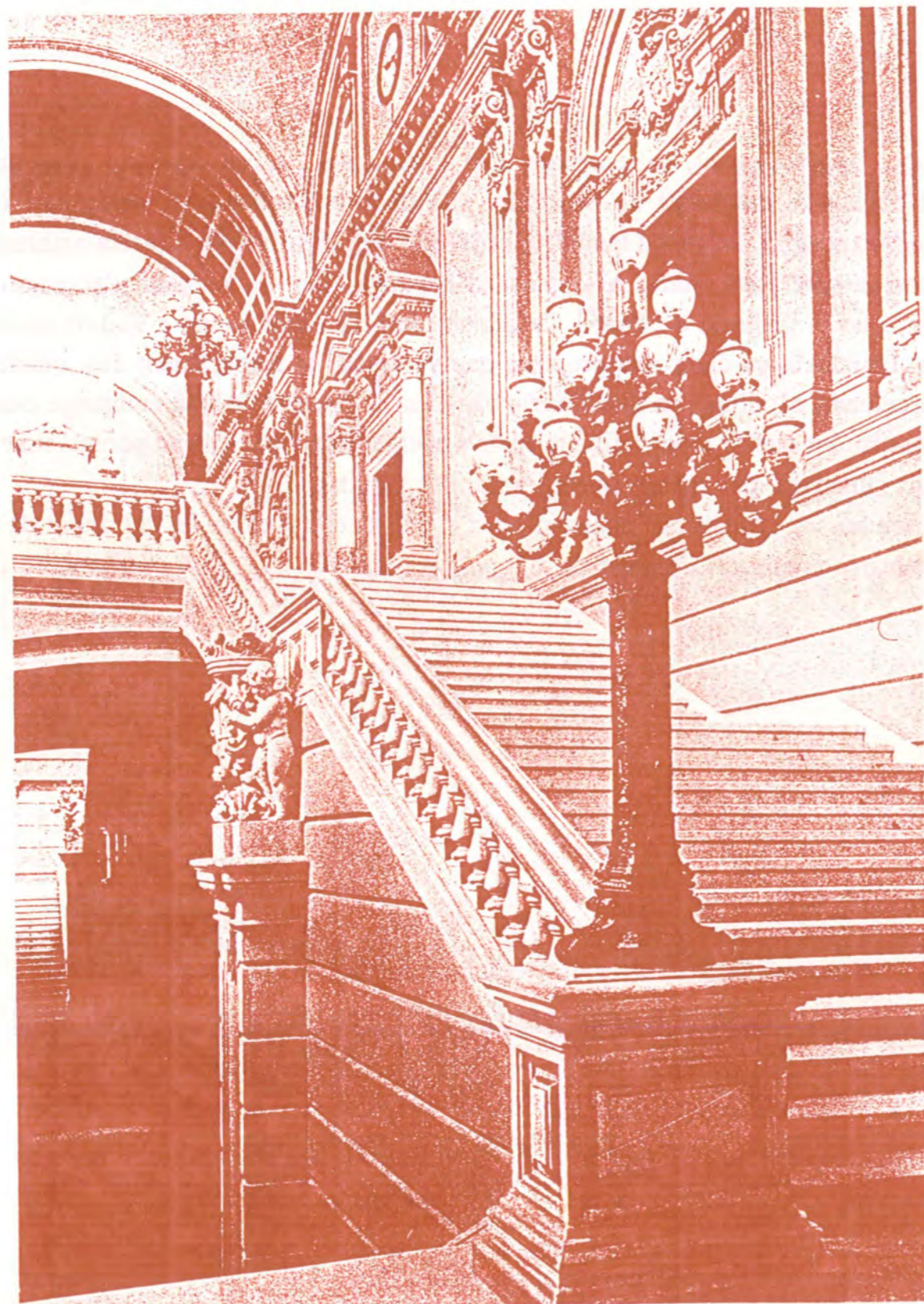
Façana lateral del Palau Nacional segons el projecte de 1924 de Domènech, Cendoya i Catà.

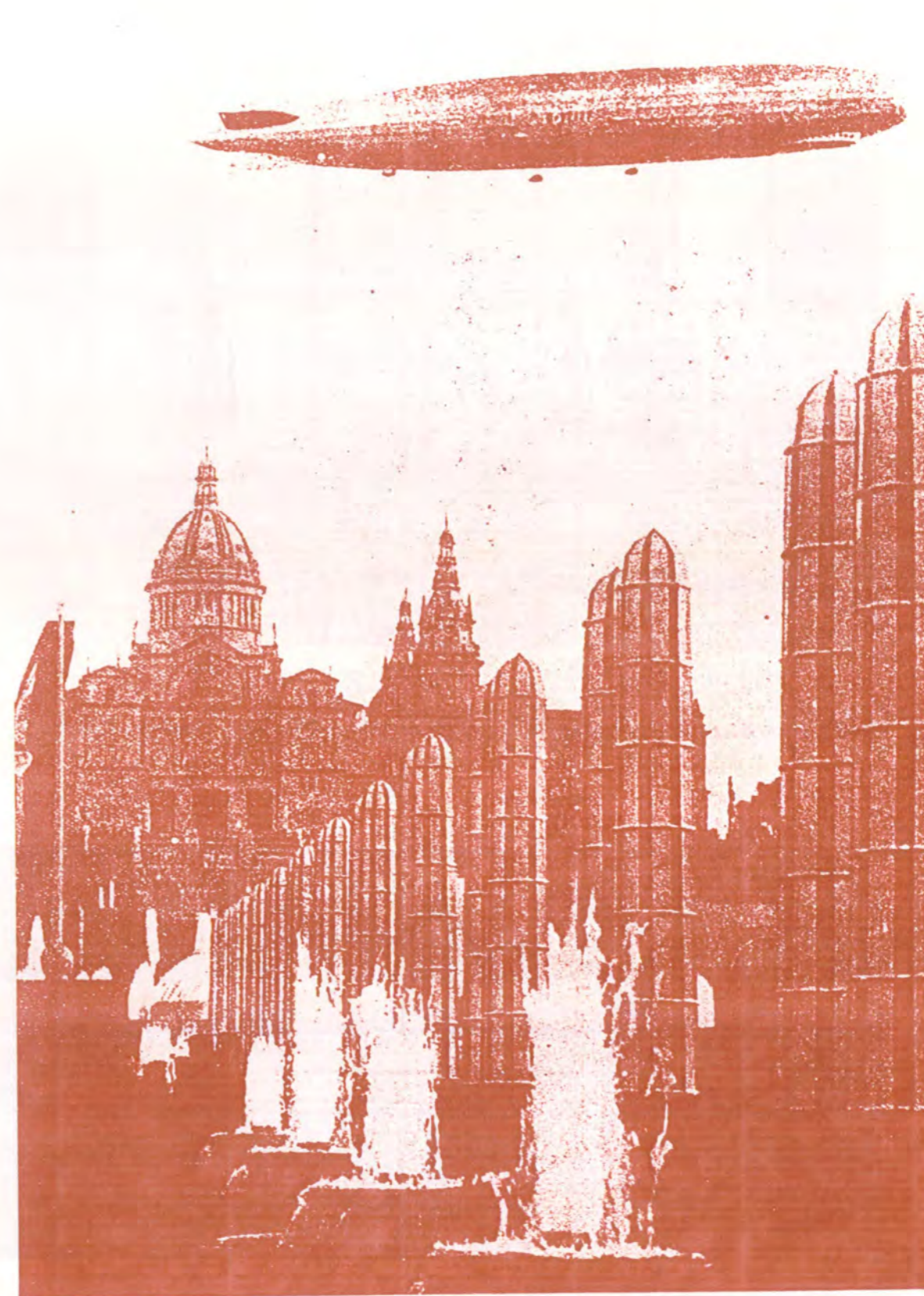
Façana principal del projecte d'Antoni Sardà pel Palau d'Esports, després Palau de la Química.

l'Exposició. Primerament, cal entendre com fonamental l'acord de l'any 1914 que declarava d'utilitat pública la muntanya de Montjuïc. La decisió d'urbanitzar, enjardinar i edificar els palaus de l'Exposició Universal també va esdevenir significativa per aquesta empresa. L'èmfasi en atorgar la centralitat viària a la plaça d'Espanya, fent-li coincidir l'accés principal a la muntanya, que el projecte de Puig i Cadafalch plantejà i que Rubió i Tudurí reiterà en el seu esquema, tanmateix va ésser una proposta que va ajudar al reforçament dels vincles de relació entre Barcelona i Montjuïc, ja que s'havia clarificat la penetració a la muntanya des de la ciutat per un vessant en que la topografia era menys accidentada i per la que potencialment hi podien arribar els ciutadans més massivament i amb més facilitat.

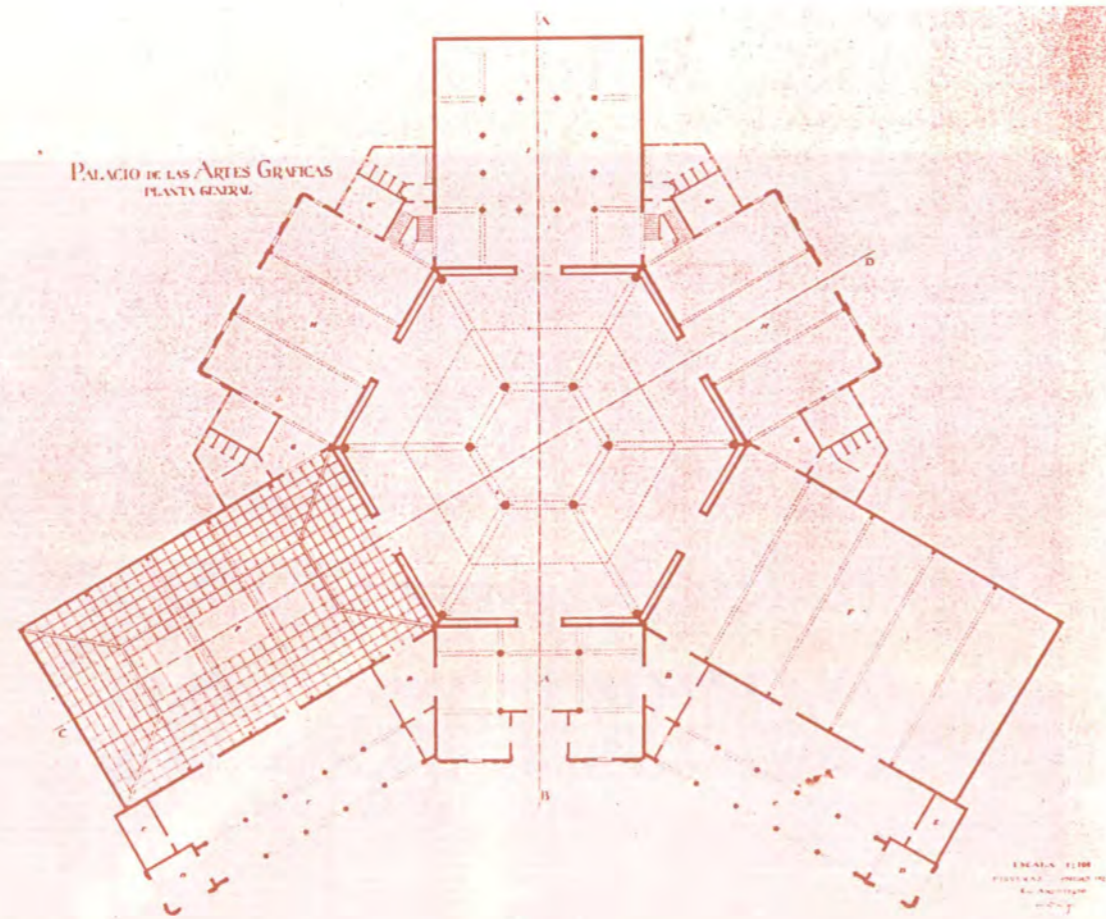
Foren passos cabdals que contribuïren a estirar la ciutat cap a les entranyes de la muntanya en una decisiva conjunció urbanística.

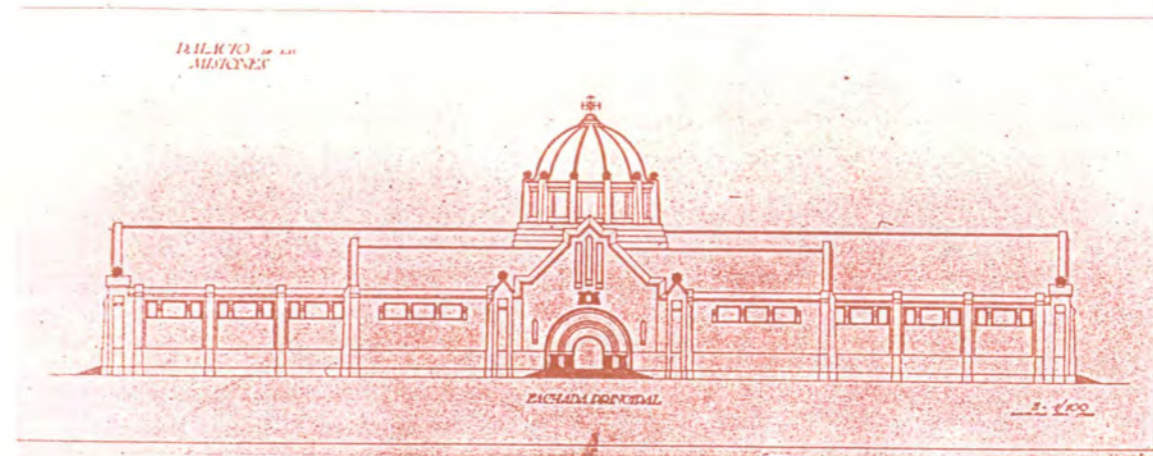
Escalinata a l'interior del Palau Nacional.

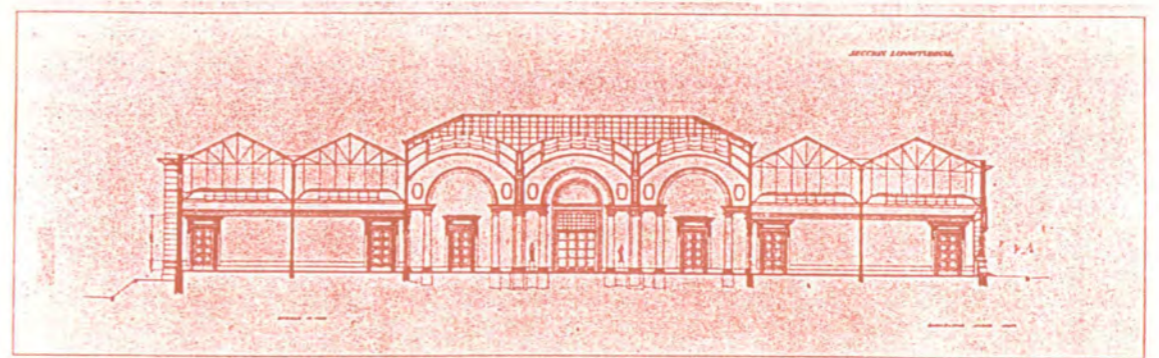
Vista principal de l'Avinguda de Maria Cristina.

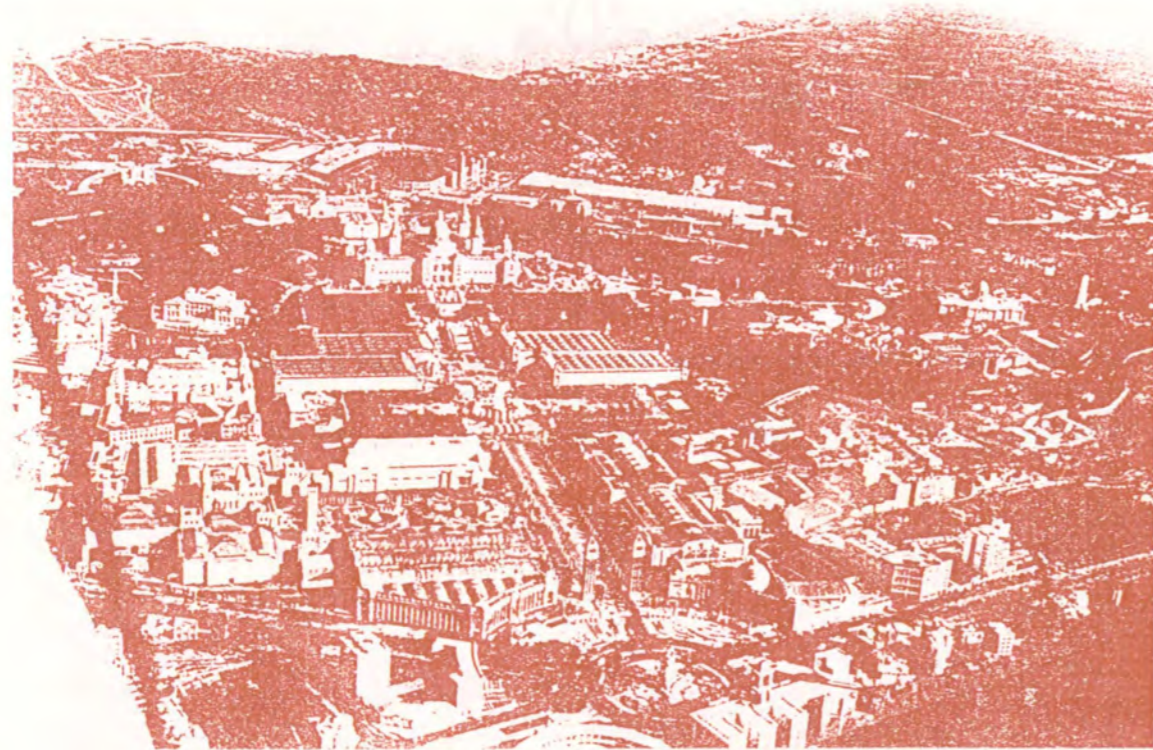
Projecte del Palau de les Arts Gràfiques obra de Pelagi Martinez amb la col.laboració de Raimon Duran i Reynals.

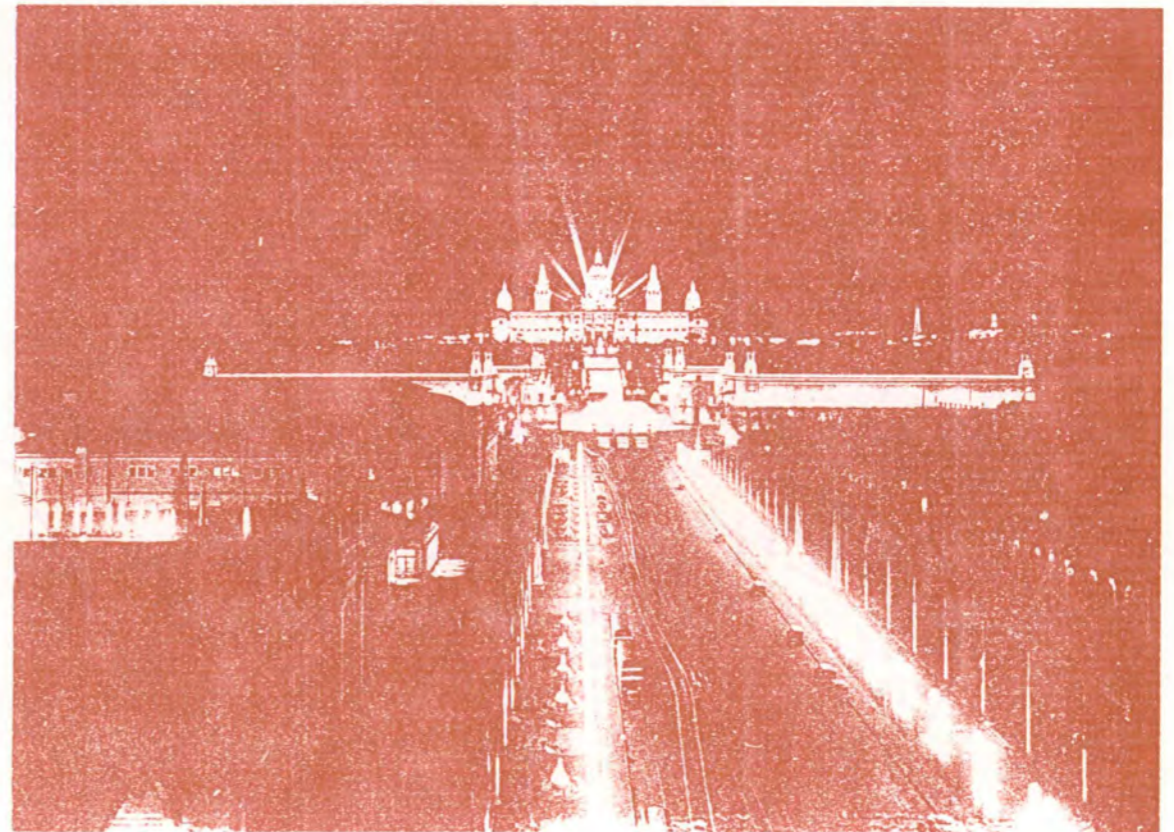
Façana principal del Palau de les Missions, obra de l'arquitecte Antoni Darder.

Façana principal i secció longitudinal del Palau d'Art Modern obra de l'arquitecte Antoni Darder.

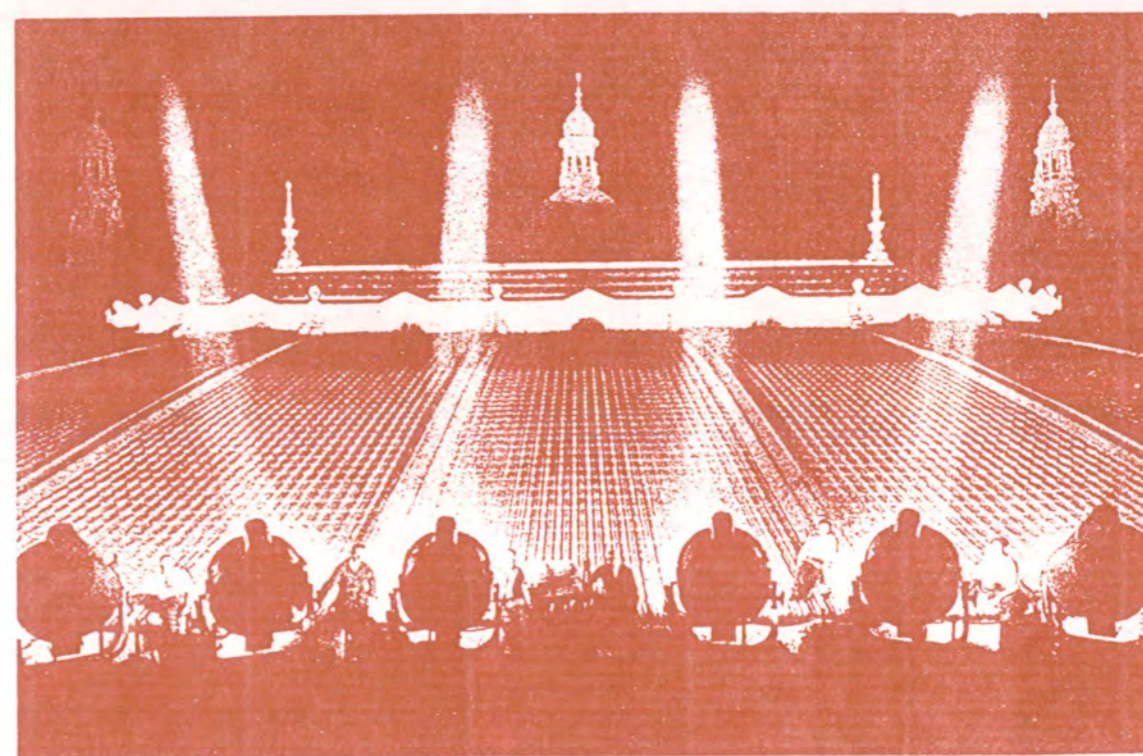
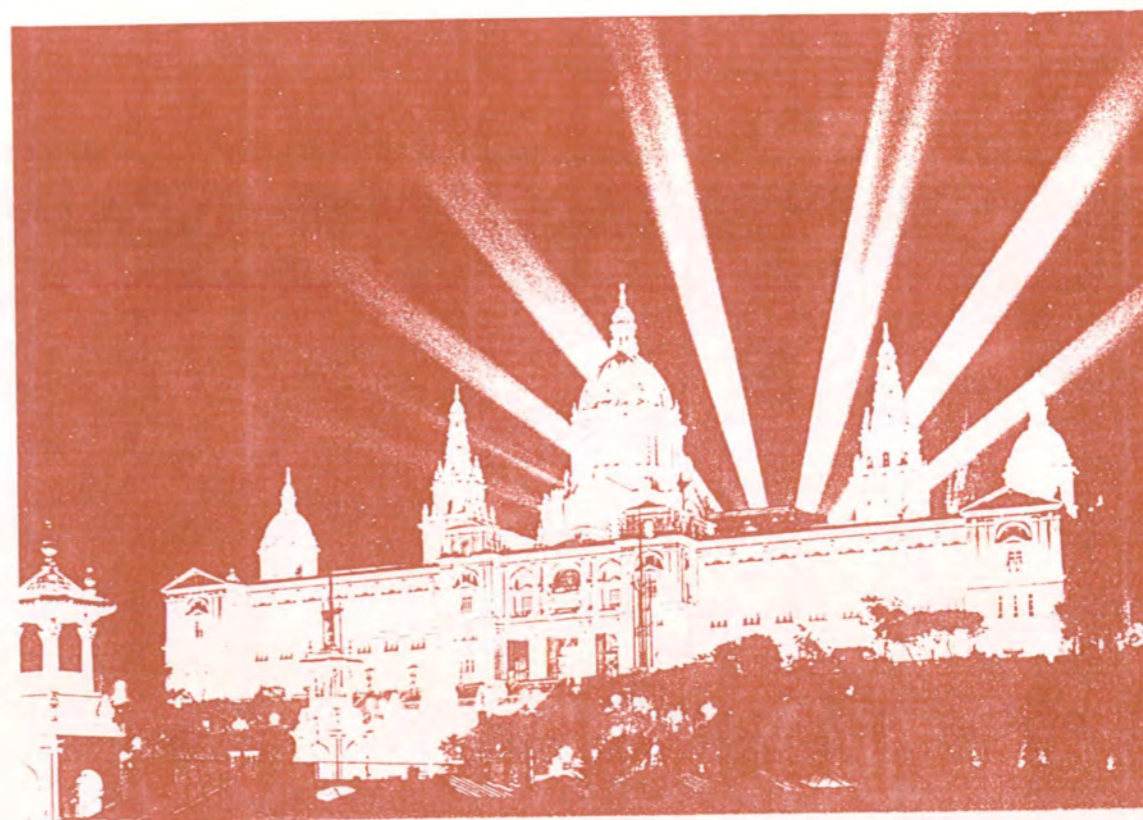
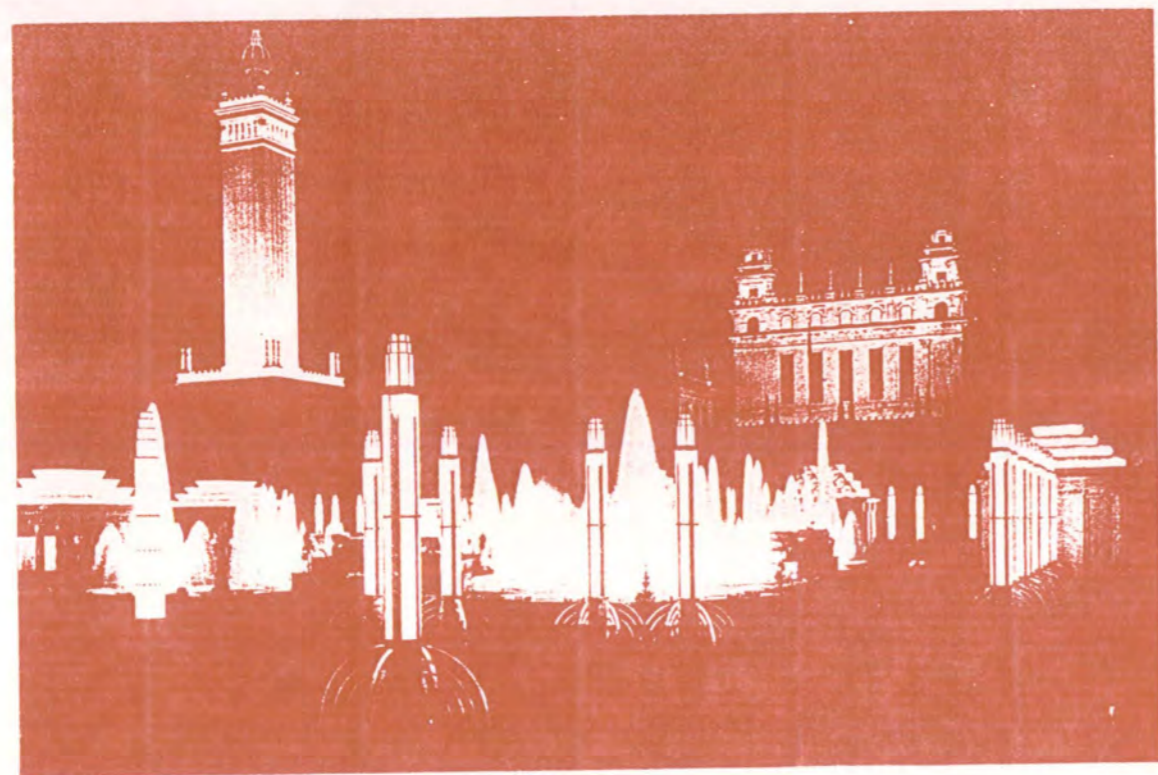
Vista aèria del conjunt de l'Exposició.

Vista nocturna de l'avinguda d'Amèrica, actual avinguda Maria Cristina.

Visió del jardí lluminós de la Plaça de l'Univers.

Vista parcial dels nou raigs de llum que surten darrera de la cúpula del Palau Nacional.

Plànol de l'estat actual amb indicació del límit de la zona que es declarà d'utilitat pública el juliol de 1914.

Plànol de superposició de l'esmentat límit i de l'àrea central del Pla Comarcal qualificada de zona esportiva, recreativa i parc urbà (claus 27,28 i 30). La zona ratllada representa l'augment de l'àrea d'utilitat pública que introdueix el Pla Comarcal.

Zonificació Pla Comarcal 1953.

- 2.- Eixample intensiu
- 3.- Eixample semintensiu
- 8.- Suburbana aïllada
- 14.- Tolerància habitatge-indústria
- 17.- Indústria mitjana
- 20.- Hist. Artístic. Monumental Estètica.
- 21.- Ferroviària
- 22.- Portuària
- 27, 28 i 30.- Esportiva, Recreativa i Parc Urbà
- 29.- Cementiri
- 34.- Protecció carreteres

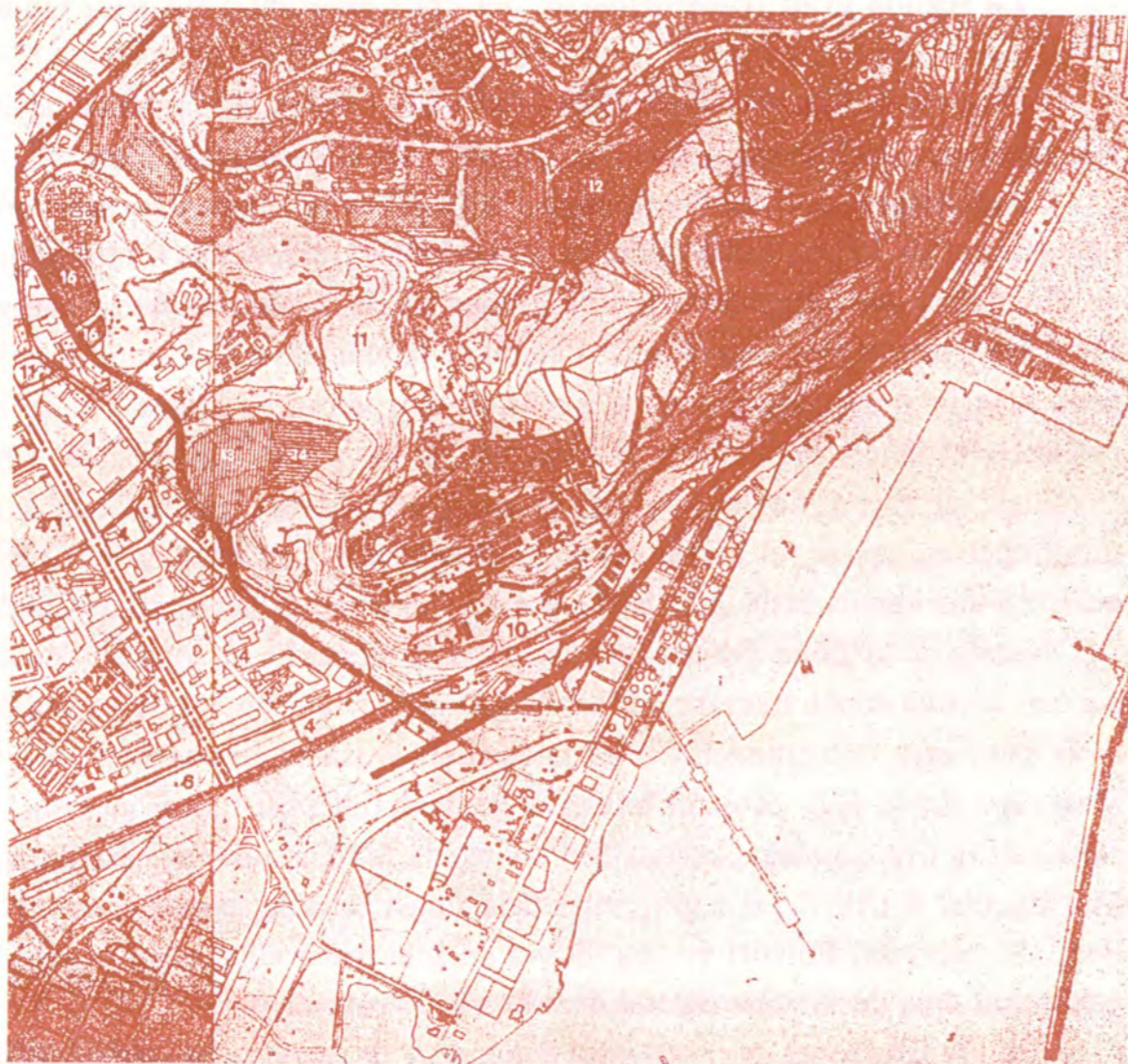
La segona gran transformació: del Pla Comarcal a l'Anella Olímpica.

Després de l'Exposició de 1929 i fins l'any 1963 no es produeix cap obra de parcs i jardins a la muntanya de Montjuïc, fins una vegada cedit el castell a la ciutat ¹⁴³.

Amb l'aprovació del Pla Comarcal del 1953 es va augmentar considerablement la superfície que el juliol de 1914 s'havia delimitat en la declaració dels sòls d'utilitat pública de la muntanya de Montjuïc i que Josep Amargós va grafiar en els documents que s'han vist en aquest capítol. En el Pla Comarcal es va qualificar l'àmbit de la muntanya de Montjuïc majoritàriament com una gran superfície de zona esportiva, recreativa i parc urbà (claus 27, 28 i 30) definida per un perímetre establert pel Passeig de Montjuïc, el Passeig de l'Exposició, l'Avinguda Marquès de Comillas, el carrer de Fontflorida, el barri del Polvorí, el traçat dels Ferrocarrils Catalans transformat en carrer, el carrer del Foc, el cementiri i el Passeig de Colom. A més a més es qualificà una àmplia zona industrial entre l'Avinguda dels Ferrocarrils Catalans, el carrer del Foc i el Passeig de la Zona Franca (pràcticament la meitat de la zona edificable del barri del Port), deixant la resta com a tolerància d'habitatge i indústria (clau 14). La resta de les zones edificades de la muntanya corresponents a les falces dels vessants de ponent i nord (Font de la Guatlla - Magòria i Poble Sec) es qualificaven d'eixample intensiu i semi-intensiu, grafiant la zona dels palaus de la fira a ambdós costats de l'Avinguda Mª Cristina i el castell com "Històrico- Artístic Monumental Estètica" i una gran superfície com a zona de cementiri estenent-se fins al carrer del Foc. El barri del Polvorí es qualificava de suburbana aïllada, en canvi el de Can Clos estava incorporat dins de la zona central qualificada de parc urbà.

El Pla Comarcal que fixava les qualificacions esmentades, també definia l'anella viària del perímetre de la muntanya, atorgant un eixamplament important a la Gran Via i concretant una nova via al peu del vessant del Morrot, que més endavant vindria a ésser aproximadament el traçat de la Ronda Litoral. També incorporava el traçat d'un nou vial que aproximadament es correspon a l'actual carrer del Foc, connectant el castell amb el Passeig de la Zona Franca.

¹⁴³El castell es cedí definitivament a la ciutat el 7 de maig de 1960. Poc a poc s'enjardina el Mirador de l'Alcalde. L'any 1970 s'inauguren tres nous jardins, el de Costa i Llobera, que conté una de les millors col·leccions de cactus i plantes crasses, situat a l'antiga pedrera de l'Esparó; el de Mossèn Cinto Verdaguer, junt al Parc d'Atraccions i el de Joan Maragall, situat darrera del Palau Nacional. Els jardins esmentats foren projectats per l'arquitecte del Servei de Parcs i Jardins de l'Ajuntament de Barcelona, Joaquim M. Casamor.

Zonificació Pla Parcial

- 1.- Eixample intensiu
- 2.- Residencial urbana intensiva
- 3.- Residencial urbana semintensiva
- 4.- Mitjana indústria
- 5.- Història, arqueològica, artística, monumental i estètica.
- 6.- Ferroviària
- 7.- Benèfica sanitària
- 8.- Esportiva
- 9.- Recreativa
- 10.- Cementiris
- 11.- Parc Urbà

Sense ordenances d'edificació

- 12.- Terrenys per TVE.
- 13.- Serveis de pavimentació i higiene de la via pública
- 14.- Tractament d'escombraries
- 15.- Pla Especial
- 16.- Sub urbana aïllada
- 17.- Especial Gran Indústria
- 18.- Sector de la Exposició de Mostres

de la muntanya militar al parc de la muntanya

Cal valorar positivament el reforçament viari del perímetre de la muntanya i la definició del precedent al carrer del Foc perquè al reforçar l'accessibilitat es potencia la relació i l'apropament del ciutadà a la muntanya; i la reserva de parc i dotacions de l'àrea central perquè és una manera de congelar per aquests usos un ampli sector i posar fre a un altre tipus d'ocupació (com la que s'anava realitzant al sector sud-ponent). En canvi, es poden considerar desencertades les previsions d'una gran ampliació del cementiri, la consolidació de la corona de la base de la muntanya amb densificació urbana al sector davant de la Gran Via, amb tolerància d'habitatge i indústria en un ampli sector entre la Gran Via i el carrer del Foc, i amb mitjana indústria des d'aquest carrer fins a la Ronda Litoral ja que la seva materialització va restant espai als altres usos abans esmentats, alhora que estableixen una minva en la permeabilitat entre l'espai central de la muntanya i la ciutat.

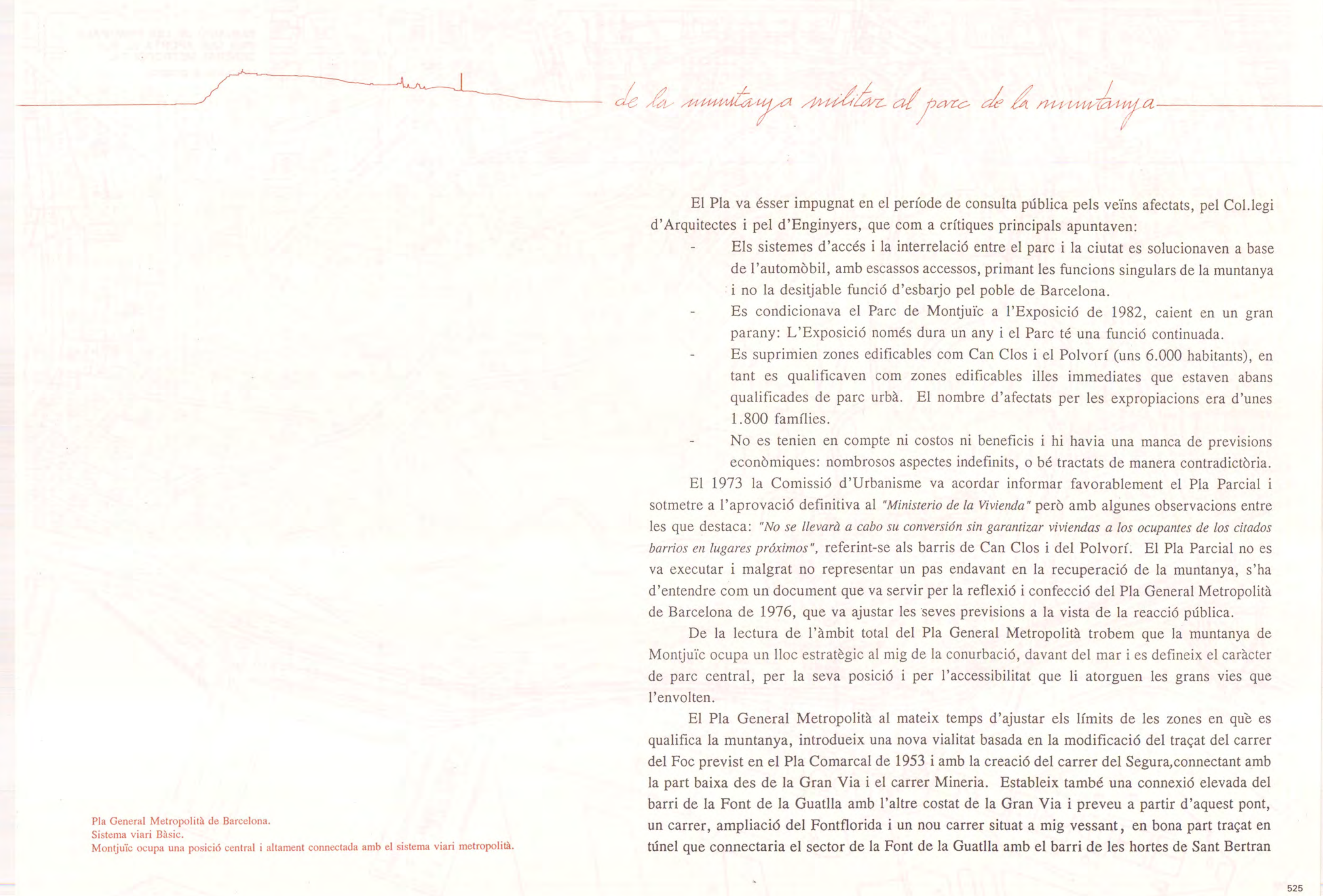
El 1971, el Servei de Planejament de l'Ajuntament de Barcelona va tramitar un Pla Parcial que segons la memòria "... se apoya fundamentalmente y se contempla bajo el criterio de que en la futura Exposición Universal, Montjuïc ha de desempeñar un papel importante". Es fixaven uns objectius que resumidament serien:

- a) "crear los màximos puntos posibles de apertura al parque".
- b) "mejorar las condiciones urbanísticas de los barrios perimetrales".
- c) "valorizar al màximo la montaña de modo que constituya un conjunto orgánico".
- d) "consolidar lo que propiamente ha de ser parque urbano, establecer zonas en que dicho parque compatible con los usos culturales, deportivos o recreativos, procurando que la influencia de la zona verde se extienda a todas las laderas hasta el casco urbano".
- e) "transformar totalmente la zona que es objeto del Plan, cambiando paulatinamente las áreas suburbanas y sectores de edificación degradada en nuevas construcciones más actuales".

Cap dels anteriors objectius s'acomplia ja que analitzant el Pla, no es troben els nous punts d'obertura al parc, i la millora de les condicions dels barris perimetrals podia generar elevades densitats en alguns punts. No es presenta Montjuïc com un conjunt orgànic. A més a més es consolida un sector de tractament d'escombraries al Sot del Migdia

Pel que fa al punt d), la inconcreció és encara més gran ja que s'ha d'entendre exclusivament el que és propiament el parc urbà o la resta que permet la qualificació "... compatible con los usos culturales, deportivos o recreativos" podria ésser pres a la ciutat en una hipotètica Expo?.

de la muntanya militar al parc de la muntanya

El Pla va ésser impugnat en el període de consulta pública pels veïns afectats, pel Col·legi d'Arquitectes i pel d'Enginyers, que com a crítiques principals apuntaven:

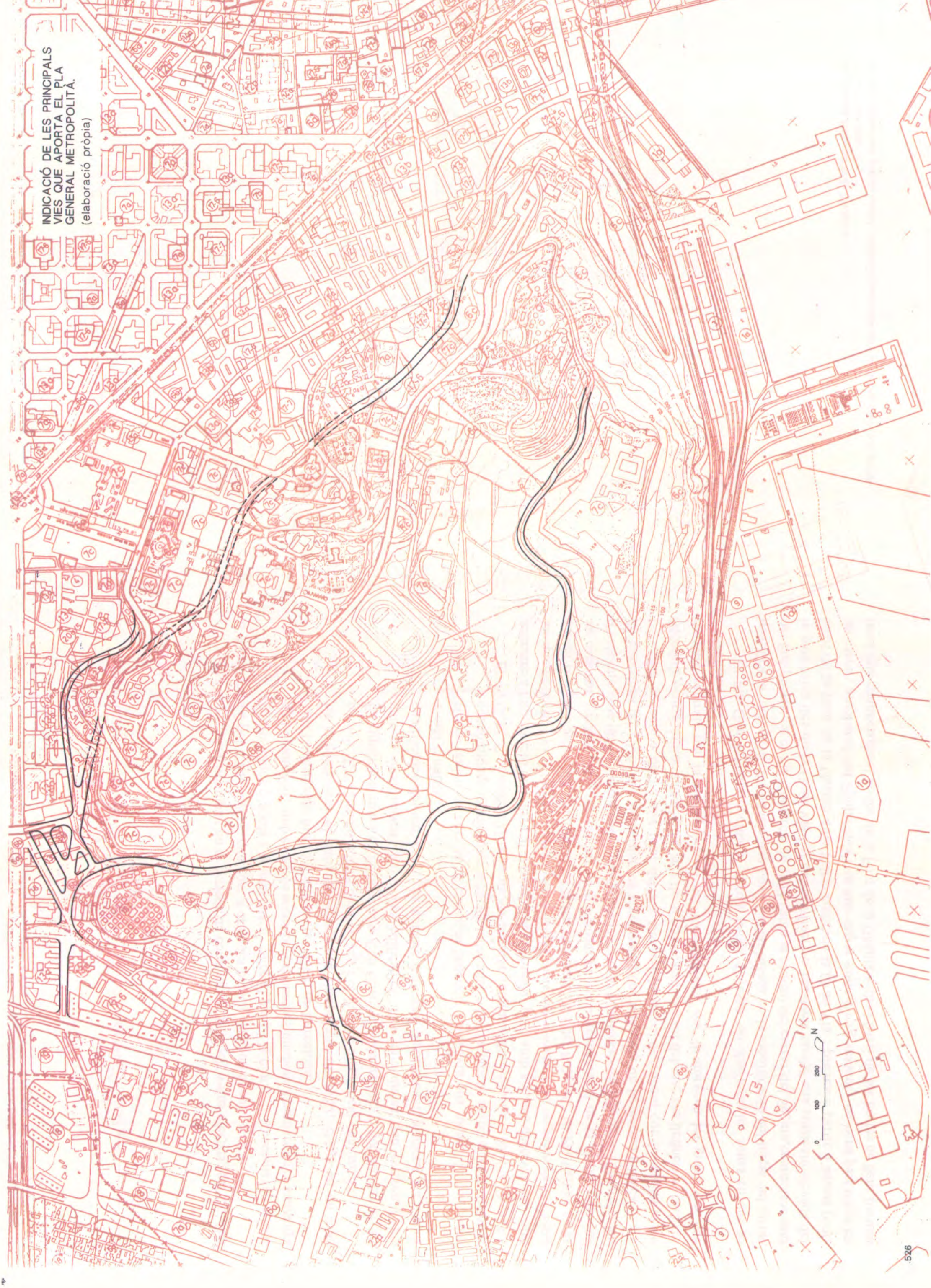
- Els sistemes d'accés i la interrelació entre el parc i la ciutat es solucionaven a base de l'automòbil, amb escassos accessos, primant les funcions singulars de la muntanya i no la desitjable funció d'esbarjo pel poble de Barcelona.
- Es condicionava el Parc de Montjuïc a l'Exposició de 1982, caient en un gran parany: L'Exposició només dura un any i el Parc té una funció continuada.
- Es suprimien zones edificables com Can Clos i el Polvorí (uns 6.000 habitants), en tant es qualificaven com zones edificables il·les immediates que estaven abans qualificades de parc urbà. El nombre d'afectats per les expropiacions era d'unes 1.800 famílies.
- No es tenien en compte ni costos ni beneficis i hi havia una manca de previsions econòmiques: nombrosos aspectes indefinits, o bé tractats de manera contradictòria.

El 1973 la Comissió d'Urbanisme va acordar informar favorablement el Pla Parcial i sotmetre a l'aprovació definitiva al "Ministerio de la Vivienda" però amb algunes observacions entre les que destaca: "No se llevarà a cabo su conversión sin garantizar viviendas a los ocupantes de los citados barrios en lugares próximos", referint-se als barris de Can Clos i del Polvorí. El Pla Parcial no es va executar i malgrat no representar un pas endavant en la recuperació de la muntanya, s'ha d'entendre com un document que va servir per la reflexió i confecció del Pla General Metropolità de Barcelona de 1976, que va ajustar les seves previsions a la vista de la reacció pública.

De la lectura de l'àmbit total del Pla General Metropolità trobem que la muntanya de Montjuïc ocupa un lloc estratègic al mig de la conurbació, davant del mar i es defineix el caràcter de parc central, per la seva posició i per l'accessibilitat que li atorguen les grans vies que l'envolten.

El Pla General Metropolità al mateix temps d'ajustar els límits de les zones en què es qualifica la muntanya, introdueix una nova vialitat basada en la modificació del traçat del carrer del Foc previst en el Pla Comarcal de 1953 i amb la creació del carrer del Segura, connectant amb la part baixa des de la Gran Via i el carrer Minería. Estableix també una connexió elevada del barri de la Font de la Guatlla amb l'altre costat de la Gran Via i preveu a partir d'aquest pont, un carrer, ampliació del Fontflorida i un nou carrer situat a mig vessant, en bona part traçat en túnel que connectaria el sector de la Font de la Guatlla amb el barri de les hortes de Sant Bertran

INDICACIÓ DE LES PRINCIPALS
VIES QUE APORTA EL PLA
GENERAL METROPOLITÀ.
(elaboració pròpia)

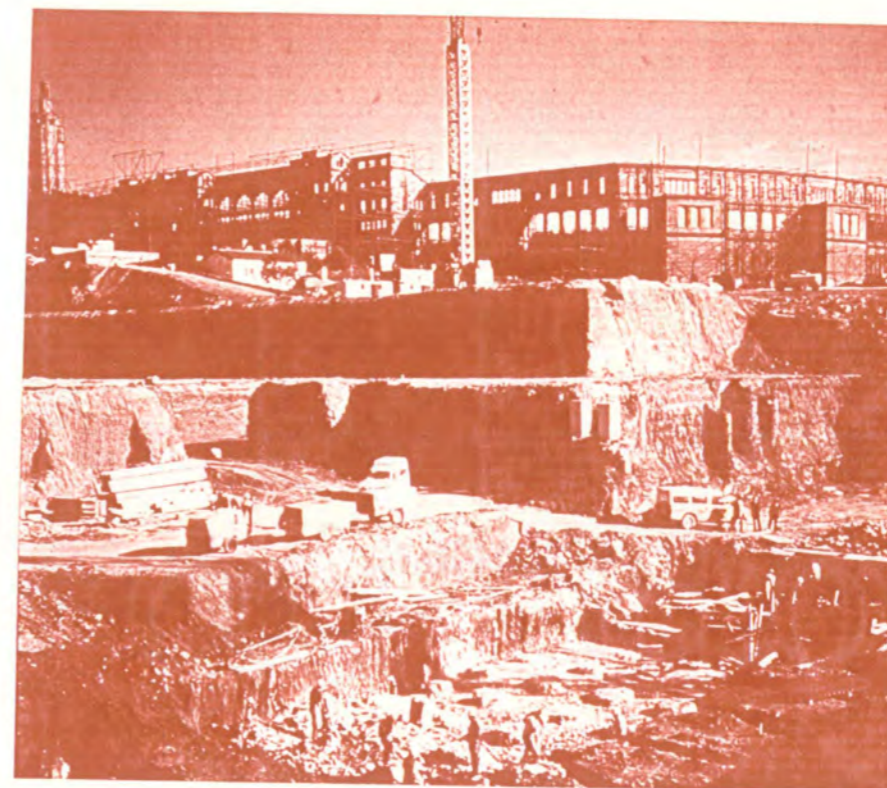
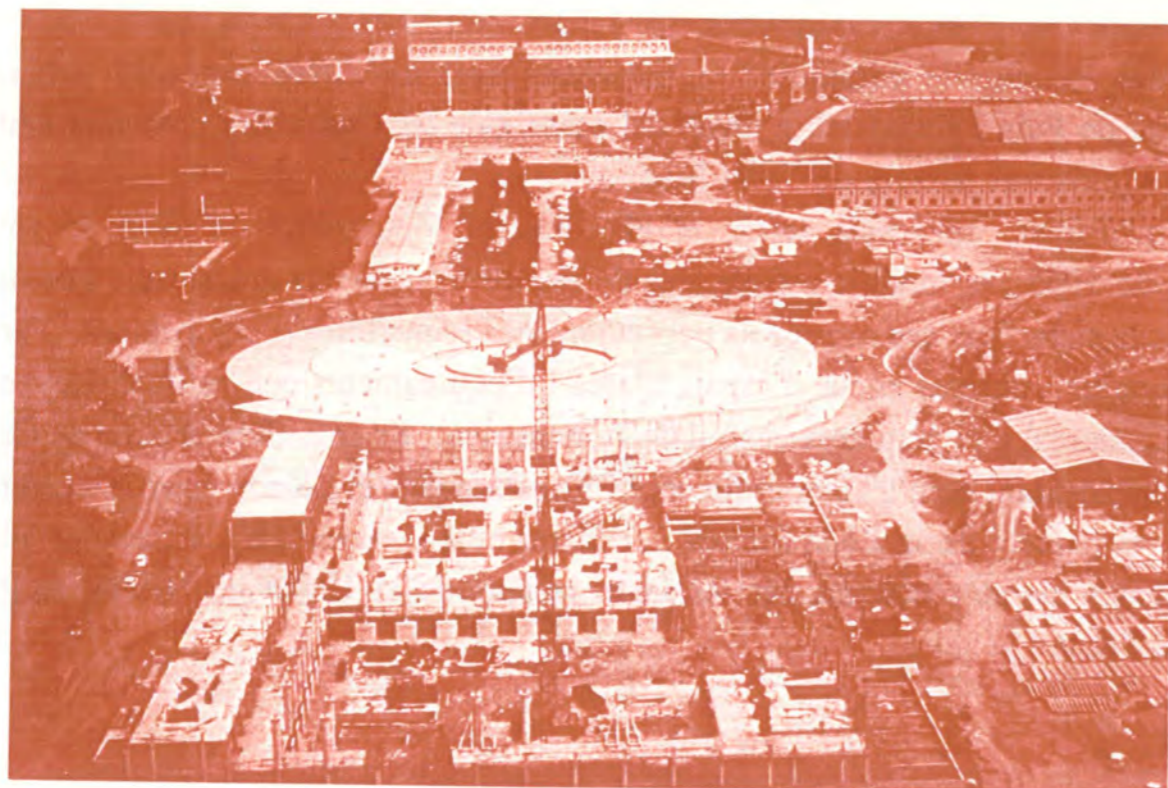

de la muntanya militar al parc de la muntanya

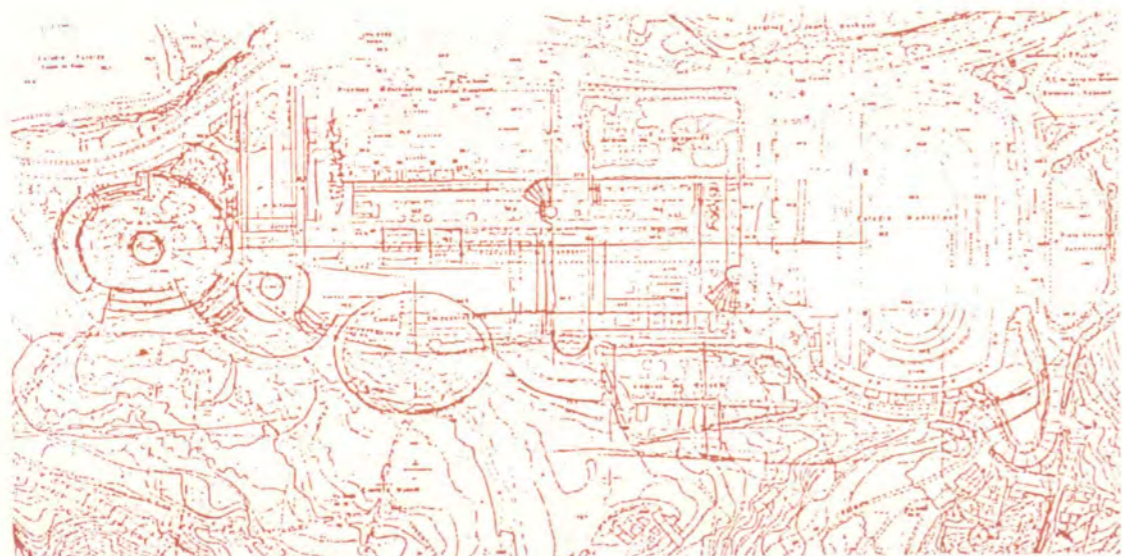
a través del Passeig de Montjuïc. L'esmentat túnel de difícil execució intersectava l'eix monumental de Puig i Cadafalch a nivell del passeig de les Cascades i coincidia amb la trobada del carrer Lleida i el passeig de Santa Madrona.

Al qualificar, amb més detall, el Pla General Metropolità de 1976 en relació al Pla Comarcal de 1953, es modifiquen algunes de les determinacions anteriors. Per una banda es disminueix la superfície que es preveia pel cementiri, i es qualifica d'equipament. Per altra banda es concreten les diferents zones d'espais lliures i d'equipaments que es qualificaven en conjunt en el Pla Comarcal a la gran àrea central de la muntanya. Es consolida el barri de Can Clos com a residencial, deixant com a zona preferentment residencial, la situada entre el carrer del Foc, la Gran Via, el passeig de la Zona Franca i el carrer dels Ferrocarrils Catalans, qualificant-se de serveis tècnics els sòls ocupats per les instal·lacions de la Unitat de Neteja de l'Ajuntament situades al Sot del Migdia.

Les obres de l'Anella Olímpica han significat la segona gran transformació urbanística de la muntanya.

de la muntanya militar al parc de la muntanya

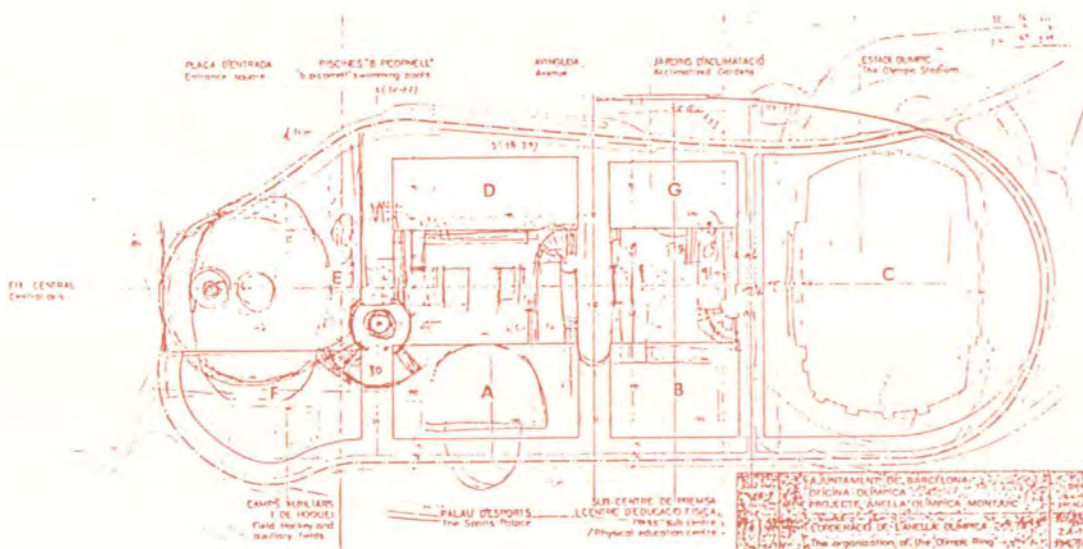

La nominació de Barcelona com a seu dels Jocs Olímpics de 1992 va permetre donar una gran empenta en aconseguir la segona gran transformació urbanística de la muntanya de Montjuïc¹⁴⁴, anunciada ja en el Pla Especial de Montjuïc (emmarcat en el Pla General Metropolità) i culminada amb la construcció de l'Anella. Barcelona aconseguirà en aquesta ocasió fer més seva la muntanya i reforçar la relació amb ella i la integració al seu projecte de ciutat com a gran parc central.

El juliol de 1983 es varen presentar les bases d'un concurs internacional restringit per a la projectació de l'Anella Olímpica. El gener de 1984 es va fer públic el veredict del concurs, adjudicant a l'equip d'arquitectes Federico Correa, Alfonso Milà, Carles Buxadé i Joan Margarit, l'obra conjunta d'Urbanització de l'Anella, al mateix equip en col.laboració amb l'arquitecte italià Vittorio Gregotti, el remodelatge de l'Estadi Olímpic, al japonès Arata Isozaki el nou Palau d'Esports i després a Ricardo Bofill el nou centre d'educació física INEF.

S'encetà un llarg procés d'elaboració d'un projecte¹⁴⁵ que des de l'inici va emprar una metodologia de disseny basada en definir geomètricament i precisa, el pla bidimensional de la gran plataforma del sòl, d'uns 950 m per una amplària que variava de 300 a 800 m contrastada amb l'espai naturalista del bosc de Montjuïc en el que s'inseria, retallant amb rectes i corbes el seu perímetre. Des de l'inici el projecte va rebutjar l'ordre acadèmic estricte, fugint voluntàriament de les alineacions, de les relacions proporcionals dels accessos enfrontats i de l'estreta definició de la forma. El joc de relacions geomètriques elementals, la desaparició del sistema jeràrquic d'agregació, el dinamisme dels ritmes contrastats anaven agafant cos en aquest projecte.

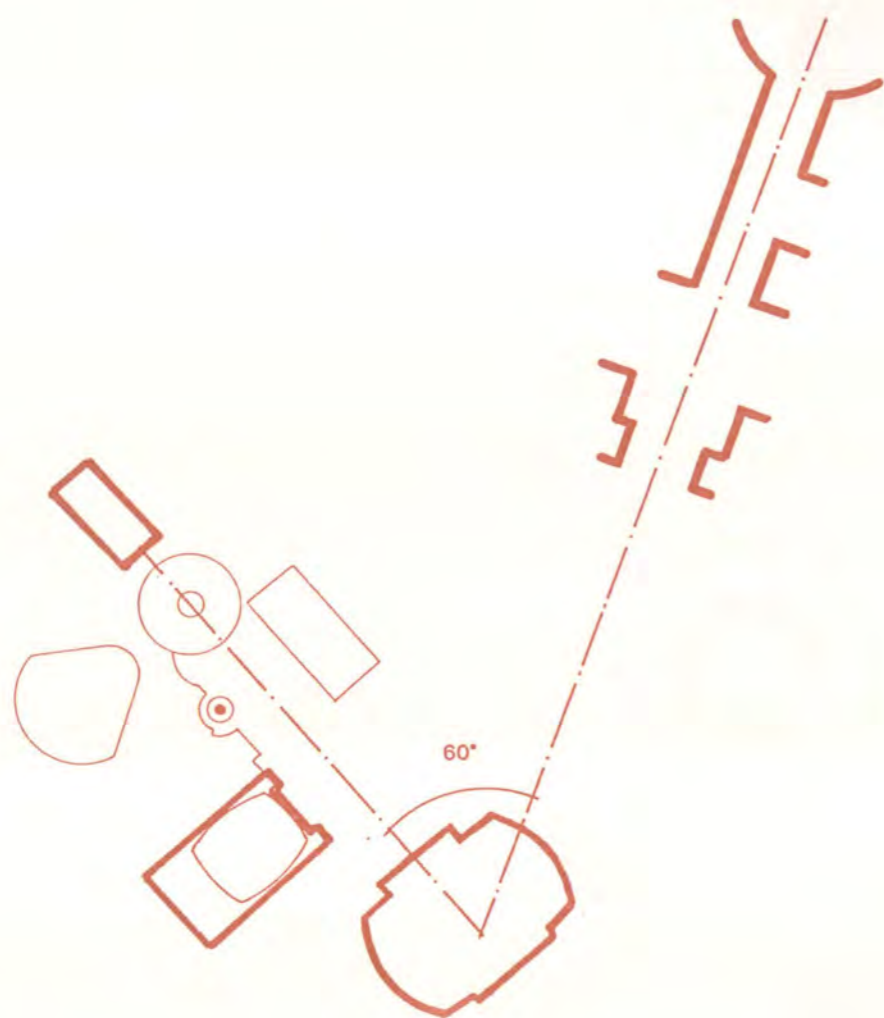
La proposta Correa-Milà-Margarit-Buxadé era la que permetia, atesa la seva flexibilitat, mantenir més independència als edificis projectats i acollir millor la inclusió d'altres. La singularitat de l'esplanada i la seva potència permetien a més a més que hi atraquessin

Dos dels primers esbossos de la proposta Correa-Milà-Margarit-Buxadé. Setembre de 1983. Hom pot identificar l'eix horitzontal de l'ordenació de suport del joc compositiu.

¹⁴⁴La primera gran transformació com hem vist es va produir en els treballs d'urbanització de l'Exposició Universal del 1929. Montjuïc, en el vessant nord, es va convertir en una part de la ciutat, en el parc més important i en un gran mirador sobre la ciutat.

¹⁴⁵Del projecte guanyador del concurs, es varen produir modificacions recollides en els projectes bàsics de juny de 1984 i maig de 1985 i concretades en un projecte executiu de 1986. Una de les raons primeres que varen ordenar modificacions va ésser la inadequada situació inicial que el Pla Director Olímpic havia determinat pel Palau d'Esports, ateses les característiques geotècniques del subsòl, ja que es corresponia amb la situació de l'antiga pedrera Ballarona, omplenada d'escombraries, i feia molt difícil i costosa la seva fonamentació.

L'eix monumental de Puig i Cadafalch de l'Exposició de 1929 defineix un angle de 60 graus amb l'eix estructurador de l'Anella Olímpica.

construccions de diferents llenguatges estilístics.

El conjunt ordenat en el projecte de l'Anella Olímpica és d'unes 56 hectàrees i conté l'estadi remodelat, les noves piscines olímpiques Picornell, el Palau d'Esports desplaçat al sud-ponent de l'Anella, l'INEF i un nou camp de baseball situat a l'emplaçament originari del Palau d'Esports.

La nova plataforma del projecte ocupa aproximadament el mateix indret de la secció de les Indústries Elèctriques de l'Exposició de 1929 de Manuel Vega i March i Lluís Domènech i Muntaner. S'estableix també, com en el projecte de Vega i March, un eix de composició en direcció llevant-ponent formant un angle de 60° amb l'eix monumental de Puig i Cadafalch i la intersecció dels eixos coincideix amb l'Estadi. La nova plataforma presenta una secció transversal ben disimètrica ¹⁴⁶. Així al nord ens trobem amb un terreny que s'eleva suaument fins arribar a una superfície arbrada i al sud cau bruscament obrint-se la perspectiva cap al futur parc del migdia en un primer terme i a tot el pla del Llobregat, en segon. Una disimetria que també es manifesta en la pròpia façana ponent de l'Estadi, que presenta el contrapunt d'una torre olímpica situada en la part nord.

L'eix de l'Anella es fixa com a referència virtual i de suport de les composicions asimètriques ritmades, per tal d'aconseguir fragmentar la gran dimensió de l'esplanada en parts d'escalas més domèstiques i sense perdre la unitat projectual, proposant un contrapunt vertical materialitzat en un monolit cilíndric que havia de presidir l'ordenació. Uns fanals d'enllumenat cilíndrics que recorden els de Forestier i Buigas per a l'Avinguda de Maria Cristina, es distribueixen ordenadament amb els criteris de composició general, emfasitzant encara més la intenció del projecte.

L'esplanada alhora es fragmenta longitudinalment en tres plataformes:

- Un nivell situat a la cota 98 i que esdevé en un important balcó pel vianant que arriba a l'estadi per la seva façana de ponent. Un extraordinari balcó sobre l'esplanada, amb la serralada de Collserola al fons, el delta del Llobregat a ponent i el parc del migdia al sud.
- Un segon nivell a la cota 87,50 m que es correspon a la plaça del Palau d'Esports al sud i els jardins d'aclimatació al nord.

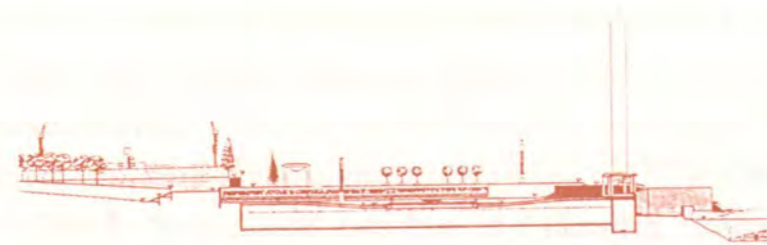
¹⁴⁶El projecte d'urbanització de l'Anella Olímpica està inspirat en S. Germain en Laye de Le Nôtre: per un costat mor al bosc i per l'altra cau...". conversa particular amb Federico Correa.

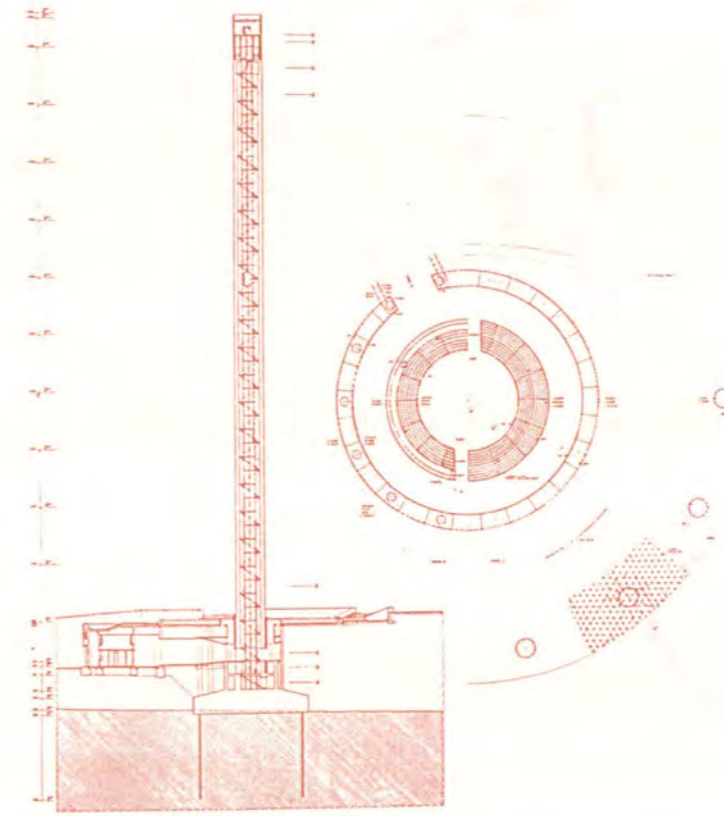
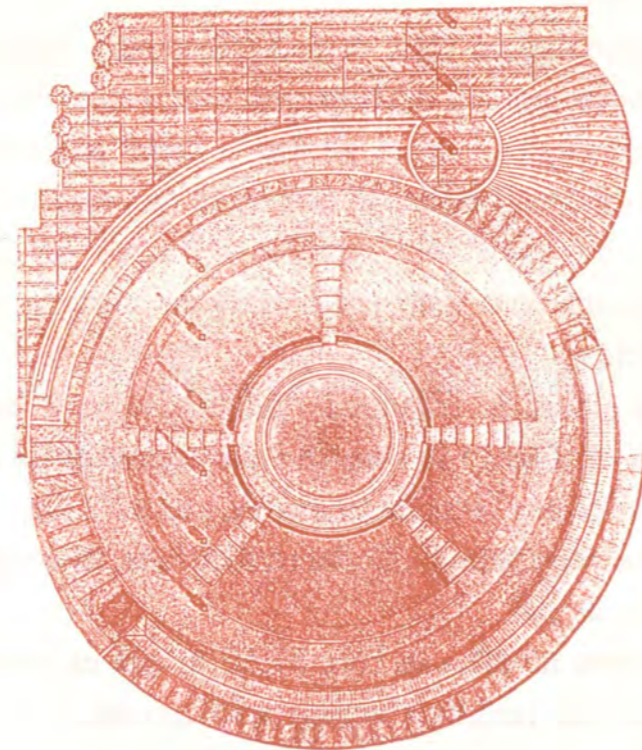
L'Anella Olímpica: pla del Palau

L'Anella Olímpica: plaça del Monòlit. Proposta

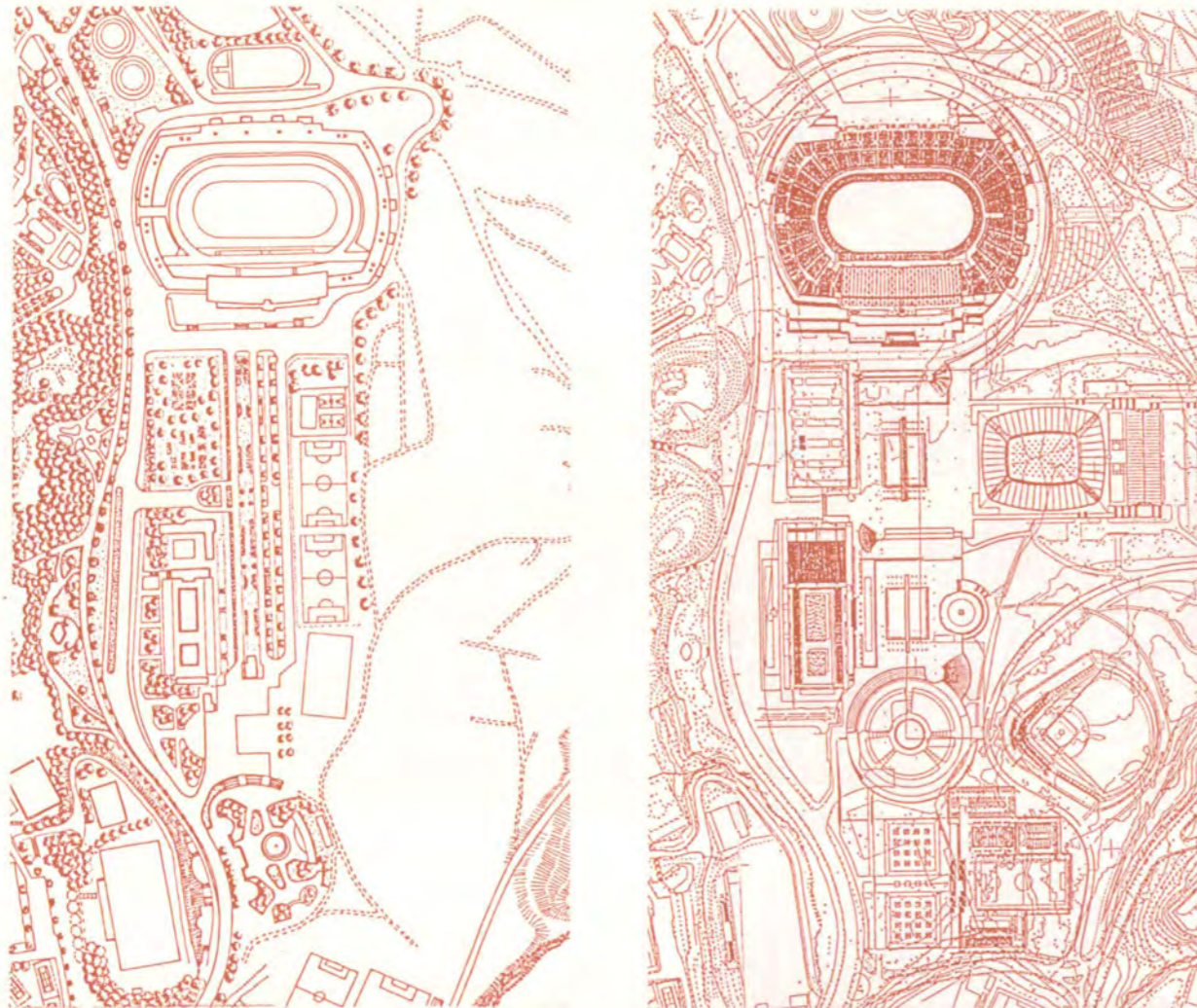

L'Anella Olímpica: plaça d'Europa
El Anillo Olímpico: plaza d'Europa

L'Anella Olímpica: plaça del Monòlit. Proposta

Detalls de la urbanització de l'Anella Olímpica.
L'execució del monòlit-mirador cilíndric dissenyat amb els mateixos elements compostius que la resta de l'Anella, hagués encaixat perfectament en el conjunt com a símbol i com a contrapunt vertical de l'ordenació.

- Un tercer nivell a cota 82,30 que recull les piscines olímpiques i el mirador sobre el parc amb el monòlit-mirador ¹⁴⁷.

Finalment i a un nivell inferior, a la cota 78,60 m la plaça d'Europa, circular i lleugerament deprimida en el seu centre, acota l'explanada amb el teló de fons establert per l'edifici de l'INEF.

El projecte estableix l'accés a l'Anella Olímpica a partir de la recuperació de la traça antiga del Passeig "K" dissenyat per Josep Amargós en el tram de l'Avinguda de l'Estadi, que s'havia modificat posteriorment per adaptar-la amb una línia recta per a les curses automobilístiques amb l'emplaçament del graderiu d'espectadors i la torre foto-finish davant de les piscines Picornell. Els vells i enormes plàtans de la urbanització del 29, conservaven aquella alineació que ara es proposava recuperar, eixamplant així la zona exterior d'accés a l'anella i permetent diversos accessos transversals al seu eix principal, en un esquema en forma de pinta i disuasori.

L'enginy d'un projecte de carril-bus lleugerament deprimat i paral·lel al nou passeig hagués permès el trànsit del transport públic sense interferir als vianants, que el superarien mitjançant ponts i passarel·les elevades. Malhauradament aquest projecte no es va dur a terme.

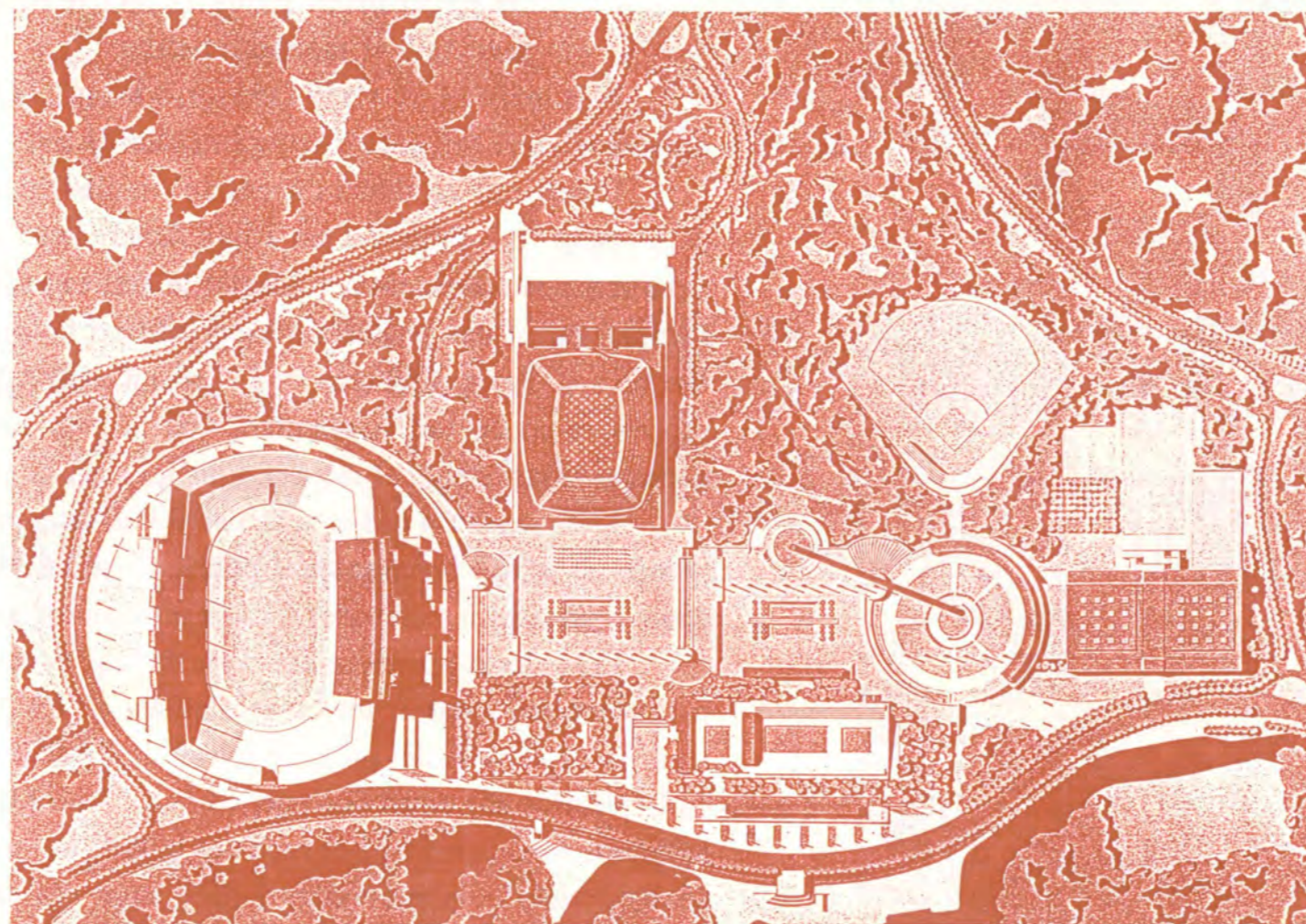
Cal valorar positivament el joc de seqüències ritmades de l'esplanada i la seva fragmentació, permetent així establir un canvi d'escala en les parts sense perdre la unitat virtual del conjunt. La idea conceptual del projecte inicial de l'Anella que consistia en una gran plaça (materialitzada en la plataforma) entre dos pols edificats amb edificacions ancorades a la plaça i arribant-hi per la façana nord la ciutat i el parc per la sud, ha variat. Amb la materialització dels aparcaments, de més vials dels previstos, i dels nous equipaments esportius (pista d'escalfament, camps d'hoquei herba,...) i d'altra mena, han anat restant-li espai al futur Parc del Migdia hipotecant així parcialment aquella idea del gran parc arbrat naturalista que s'inseria dins la zona de l'Anella i continuava més enllà del seu recinte, estenent-se per tota la part de la muntanya que encara no tenia cap tractament.

L'estratègia d'emplaçar la principal Àrea Olímpica a Montjuïc ha sigut clau per a transformar radicalment la fesomia d'una gran part de la muntanya, executant jardins i parcs que fins ara havien sigut previsions del Pla Comarcal, del Pla General Metropolità o propostes

Comparació estat preexistent - estat actual de l'Anella.

La recta de les carreres automobilístiques desapareix i es recupera el traçat Amargós. Per altre costat la rigidesa de l'anterior ordenació es trenca i es transforma en una façana molt més dinàmica, inserint-se en el parc.

¹⁴⁷ Estranyes maniobres administratives permeteren inserir al bell mig de l'anella un inadequat projecte de torre de comunicacions de Telefònica dissenyada per l'enginyer Santiago Calatrava, en comptes del projectat inicialment per l'equip que coordinava el projecte de l'Anella Olímpica i que encaixava harmònicament en el conjunt.

L'Anella Olímpica. Planta general de l'ordenació. La singularitat de la plataforma permet ancorar edificis de llenguatges estilístics ben diferents.

de la muntanya militar al parc de la muntanya

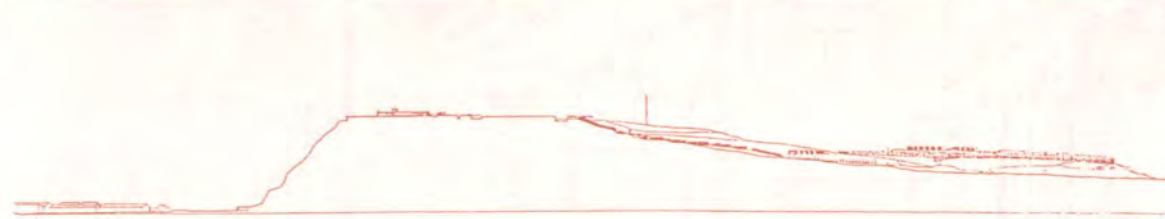
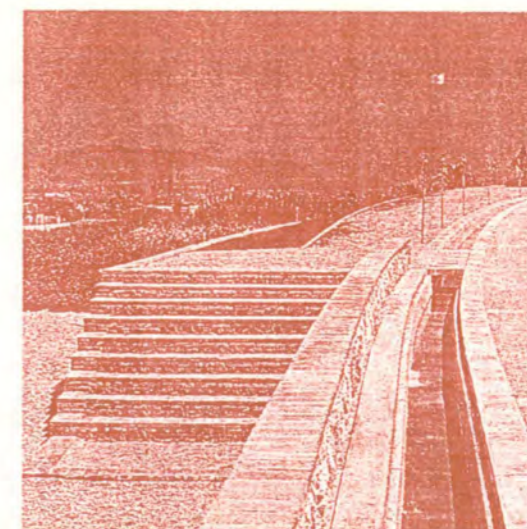
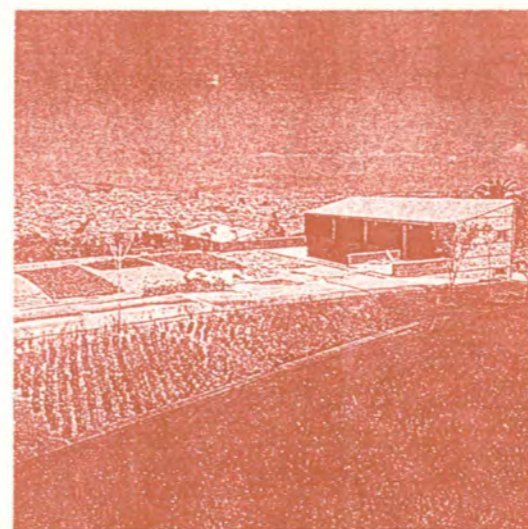
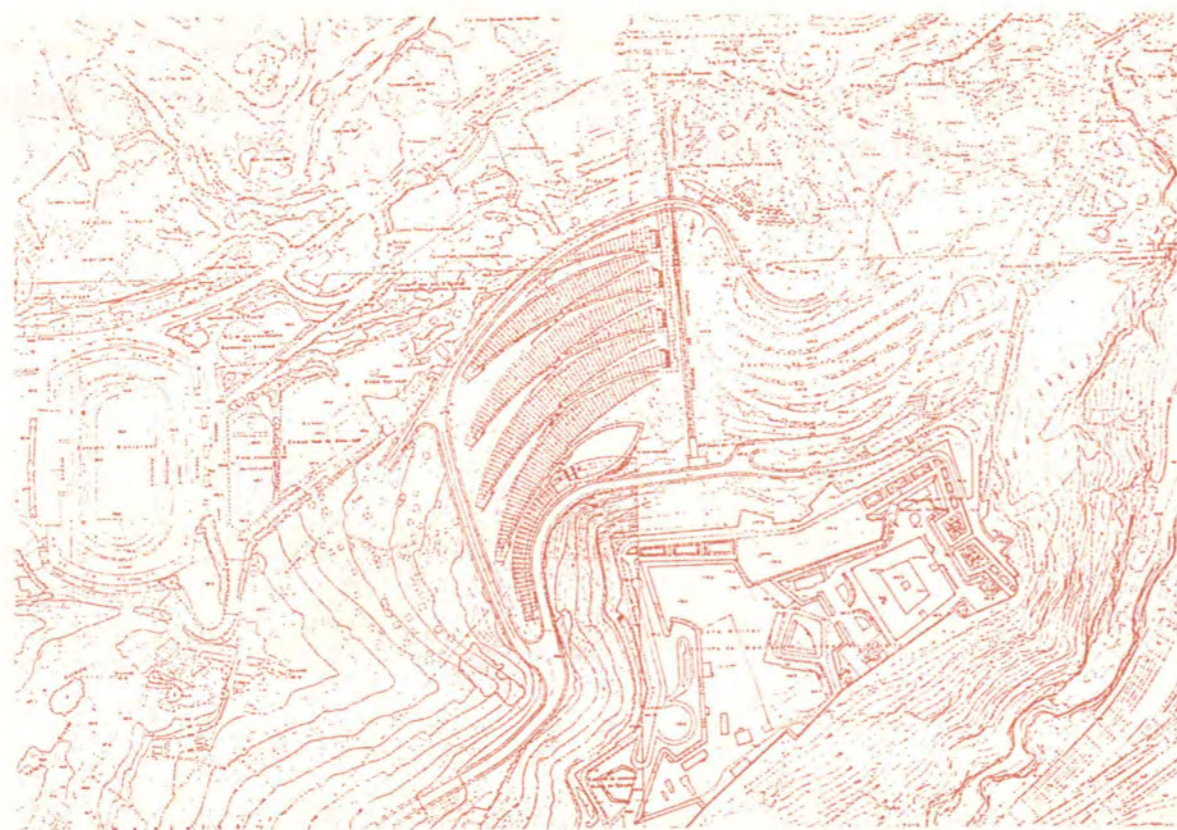

indicatives del Pla Especial de la muntanya de Montjuïc de 1986 ¹⁴⁸, com ara el parc del Migdia, situat entre el carrer del Foc i el cementiri, ¹⁴⁹ el propi parc de l'Anella Olímpica, el Parc Botànic i el planter de Tres Pins.

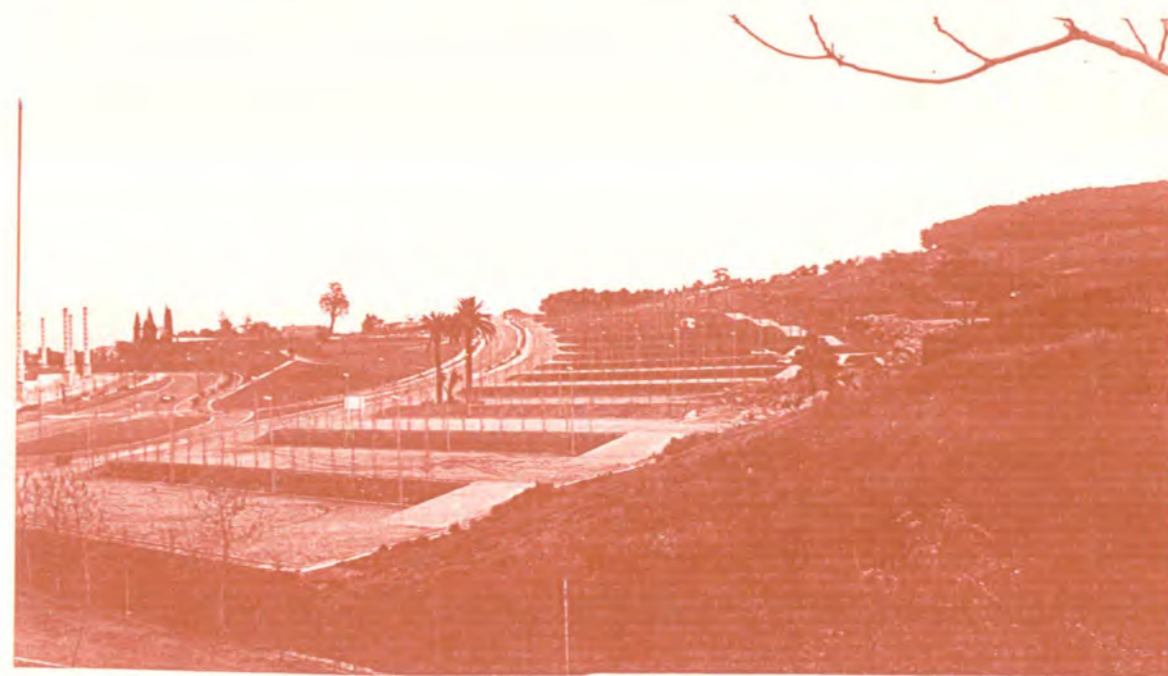
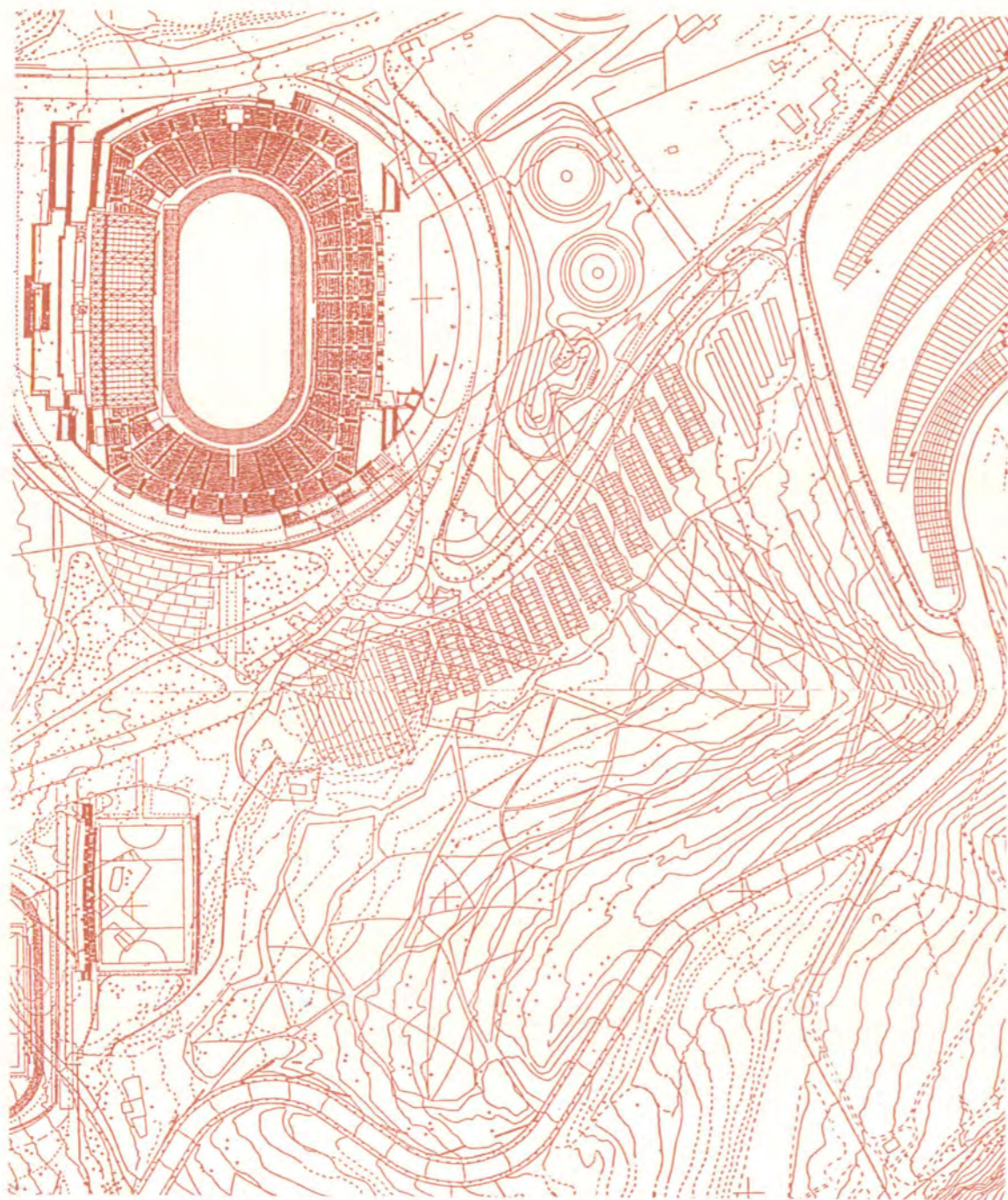
La inserció al parc del Migdia de la pista d'Atletisme i el camp d'hoquei herba minven espai al bosc naturalista concebut en el projecte de l'Anella.

¹⁴⁸El Pla Especial d'Ordenació de la Muntanya de Montjuïc fou redactat pels arquitectes Lluís Cantallops i Estanislau Roca del 1983 al 1986.

¹⁴⁹Els autors del projecte del Parc del Migdia són els arquitectes Beth Galf i Marius Quintana autors també de l'adequació de la pedrera Moragas com a parc del fossar comú i monument a Lluís Companys.

En el planter de Tres Pins, el projecte dels arquitectes Enric Batlle i Joan Roig posa de relleu la topografia del lloc al temps que estableix una clara ordenació dels planters.

El Parc Botànic, projectat per l'equip de J. Pedrola, A. Bossy, B. Figueras, J.L. Canosa i C. Ferrater, situat entre l'Estadi i el carrer del Foc, és un bon exemple d'intervenció en el que per una banda s'estableix una adequada distribució de l'aparcament en unes successives plataformes regulars disposades perpendicularment al vial i harmònicament amb el seu traçat i rasant i per altra banda, el propi parc té un tractament paisatgístic al seu interior i està fragmentat en diferents parts per recorreguts de secció irregular.